

Wandeling 130: Van Harenstraat 1

De kerk, het kerkhof, de Opslag, het Breed en de dranksteed

We hebben in 2007 gewandeld langs de huizen aan de smalle kant van de Van Harenstraat en in 2010-2011 langs die van de andere kant van de straat. In 2012-2013 kuierden we langs de

oostkant van de Warmoesstraat en in 2014-2015 bezochten we de bebouwing aan de westkant en keerden via de Kade terug op de hoek in St.-Annaparochie.

Nu staan we voor de vijfde en laatste keer op de hoek, klaar om voor de laatste maal te wandelen in St.-Annaparochie, want het Noordeinde roept ons.

De St.-Anna-buurtsters noemden het Noordeinde niet altijd Noordeinde.

Die benaming komt pas sinds 1757 in bronnen voor. Daarvoor werd die buurt Achter de Kerck genoemd. Een toepasselijke naam, immers de voorkant van de kerk wordt sinds 1682 bepaald door de beiden ingangen op het zuiden (de zuidoostelijke en de zuidwestelijke) en alles wat ten noorden van het godshuis stond, heette tot in de achttiende eeuw toepasselijk Achter de Kerck. Ook de oude kruiskerk van voor 1682 heeft de ingang gehad op het zuiden, want ook in de eerste helft van de zeventiende eeuw werd het Noordeinde aangeduid met Achter de Kerck.

We behandelen in deze serie Wandeling eerst het Zandpad (nu Wassenberghstraat) en slaan daarbij de oude bebouwing direct ten noorden van de kerk (Elandslaagte) niet over. Dan vervolgen we onze wandeling langs de bebouwing ten oosten van de Stadhoudersweg tot aan de Steven Huygenstraat – we bewandelen immers oud St.-Annaparochie en houden ons min of meer aan de komgrenzen van 1832. Het oude Kattenburg, ten westen van de Stadhoudersweg, zullen wij ook aandoen en de overige bebouwing aldaar zal worden genoemd. Maar we beginnen deze week in het centrum van het centrum van Het Bildt: de kerk en haar directe omgeving.

Kerkenland

Geloof het of niet. De oude kruiskerk stond net als diens voorloper op zogenaamd geschonken land, omschreven in een stuk van rond 1506 als "eener mergen, daer inne begrepen des priesters huijs, die hem bij den Heeren van Saksen vrije gegeven zijn ter eeren Gottes almachtigh." Sinds 2015 weten we waar het kerkenland van St.-Annaparochie lag. De noordelijke begrenzing liep ten zuiden van het pad naast Stadhoudersweg 8 (Adam Westerhuis), haaks

op de Stadhoudersweg tot aan de huidige Van Loonstraat, die destijds nog een pad was dat naar het achterland leidde (ooit Ulbe). Het markeerde de oostgrens. De zuidgrens werd gevormd door de Oostervaart. In het westen liep het kerkenland tot aan de huidige Stadhoudersweg. Deze rechthoek, precies 92 are, vormde het geschonken land. Op deze morgen stond dus de kruiskerk, lag het kerkhof, stond het "priesters huijs" (nu Wassenberghstraat 8), lag de pastorietuin (nu Stadhoudersweg 2, 4 en 6), was de "dranksteed" en stonden het schoolgebouw en de woning van de koster-schoolmeester (nu Wassenberghstraat 2 en 4).

Kerk

Uit de rentmeestersrekening blijkt hoe primitief de oudste kerk voor 1511 was. Zij was een "simpler huijs mit stroe gedect ende mit vorderen geschut, zoe zeer armelijcken, dat deselve nauwe bequaeme en sijn om beesten daerinne te logieren." Ondanks de staat waarin de kerk verkeerde, werd zij gewijd en wel aan de heilige Anna, moeder van Maria, grootmoeder van Jezus Christus. De gemeente werd aangeduid met Sintc Annen Prochie en het dorp Altoenae stond weldra (ook) bekend als Sintc Annen gebuijrt. In 1526-1532, waarschijnlijk in 1528, verrees een nieuwe kerk, oostwest gebouwd en met de toren aan de westzijde. Zij hield het iets langer vol. In het voorjaar van 1682 is de kruiskerk afgebroken en werd de fundering gelegd voor een octogonaal bouwwerk, de huidige Van Harenskerk. De historie van de kerk als gebouw is te omvangrijk om hier uit te doeken te doen. Zij heeft een rol gespeeld in alle facetten van de algemene geschiedenis van St.-Annaparochie of in groter geheel van Het Bildt. We noemen het huwelijk van Rembrandt en Saskia, de vergaderingen van de Volmachten van St.-Annaparochie, de politieke redevoeringen van Domela Nieuwenhuis, de jaren van de grote vacature (1864-1902) waarin de kerkvoogdenkwes

ter voor zorgde dat het markante gebouw tot een ruïne aftakelde, de vele verbouwingen, de gymnastische capriolen die Johannes Blanksma uithaalde, hangend aan de windwijzer en recent de kerk als lokaliteit voor het houden van lezingen en boekpresentaties. En dan slaan we hier 17 maart 1943 niet over, want die woensdag spanden de moffen lange staalkabels vanaf de koepel die nabij de bewaarschool in het oosten en richting het Noordeinde in het westen werden verankerd, en in hun nieuwe rol als klokkendieven lieten ze met gebruik van lieren en katrollen de 176 jaar oude kerkklok stukje bij beetje zakken. De 1.085 kg zware buit zou in Duitsland worden omgesmolten tot kanon. De plaatselijke smid Jaap Volbeda zaagde de bodem van een grote gasfles (een zuurstofcilinder) af, die daarna diende als surrogaatklok. Bim bam bom werd tik tak tok.

Kerkhof

Rond de kerk lag uiteraard het kerkhof en dat was in elke windrichting omzoomd met een rollaag die op haar beurt was omgeven met een pad dat min of meer een vierkant om de kerk vormde. Het pad was vier à vijf meter breed en werd gebruikt voor de rondgang, omgang ook wel omdraai genoemd. Voor de eigenlijke teraardebestelling droegen de dragers de kist met het lijk drie keer om de kerk. Deze oude traditie die alleen in Friesland voorkwam, werd door sommigen gezien als een heidens gebruik, maar ondanks alle synodebesluiten, kerkordes en kritische dominees, toch hardnekkig bleef bestaan. In de winter, wanneer er sneeuw lag en er een begrafenis aanstaande was, moest de assistent van de kerkvoogden de paden begaanbaar maken. In een resolutie van 1803 worden ze benoemd: het Zuider-, het Wester-, het Noorder- en het Oosterpad. In 1729 was er sprake van een muurtje bij het Zuiderpad. Jan Publiek gebruikte dit pad om gemakkelijk en snel van de smalle kant van het Oosteinde naar

het Noordeinde te komen. Het was eigenlijk publiek domein, in tegenstelling tot het kerkhof. In 1823 herinnerde de grietman de ingezetenen eraan "dat buiten de kermis geen kaatzen of eenige andere spel op het kerkhof wordt toegelaten."

Slecht onderhouden

In 1829 werd bij koninklijk besluit bepaald dat het gebruik van een kerkhof bleef toegestaan, mits niet begraven werd binnen een bepaalde afstand van de naastliggende huizen en scholen. Het kerkhof van St.-Annaparochie werd "aan de Oostkant 23,5 vierkante ellen ingetrokken." De laatste begrafenis op het kerkhof en daarmee de laatste rondgang vonden plaats in 1875. Sindsdien doet de lokale begraafplaats dienst als dodenakker. Spoedig, binnen twintig jaar, was er – door een felle juridische strijd tussen twee kerkvoogdijen – geen staande grafzerk meer op het kerkhof te vinden, dat "een slecht onderhouden speelplaats der onbezorgde en vaak baldadige jeugd geleek, terwijl aan de boomen rond den hof ongeverfde borden waren geslagen, waarop te lezen stond: het pad langs de kerk is onveilig, daar stukken hout van den koepel dreigen te vallen."

Lindebomen

Het Noorder-, het Ooster-, het Zuider- en het Westerp pad waren op hun beurt omzoomd door een rij lindebomen. Aan drie zijden stond een stek (aan het Zuiderpad niet, want daar vormde de Oostervaart een natuurlijke buffer). De bomen aan de noord- en westzijde staan er nog. De zuidelijkste boom aan de Stadhoudersweg ziet er gehavend uit. Op maandagmorgen 14 november 1938, kwart voor vier stak dorpsgenoot Piet Obbes Brouwer de sigarenkiosk van Lubbe Bouma in brand om sporen uit te wissen. Even daarvoor had hij plus minus tachtig blikken doosjes sigaren ontvreemd. Het feit dat de dief na de inbraak vaak werd gezien met een dure sigaar tussen de lippen, en de natte neus van een politiepeurhond

werden hem noodlottig. Hij werd opgepakt. Terwijl de brandweer in aantocht was, verteerde het vuur de lindebomen die aan weerszijden van de kiosk stonden, bijna. De ene boom is in 1970 gekapt, maar de andere staat nog steeds fier overeind! Het grote litteken herinnert ons aan de domme daad van destijds.

Het Noordeinde

Laten we nu in gedachten 300 jaar geleden eens wandelen vanaf de oude pijp naar het noorden. (De oude pijp vormde de verbinding tussen Westerdijk en Oosteinde op het punt waar de Noordervaart overging in de Zuidervaart.) We passeren eerst de brug over de Oostervaart en zijn nu op het Breed. We zien tussen de in 1934 gerooide bomen het grote Davelaerhuis dat wij letterlijk links laten liggen. Rechts is het kerkhof met het Westerp pad en de lindebomen en de Opslag. Het pad en de Opslag zijn gescheiden door een muurtje (later vervangen door een stek). Wandelen we verder dan ontwaren wij rechts de toegang tot de dranksteed. Daarna verspert de ringmuur met de beren en de varkensrug ons uitzicht. Pas als we verder wandelen passeren we het eerste huis (nu Stadhoudersweg 8) en hier wordt het Noordeinde ineens smaller. De huizen strekken zich noordwaarts uit tot de huidige Steven Huygenstraat en de voorgevels zijn algemeen voorzien van luifels met stoepbanken, die pas in 1863 zijn opgeruimd.

Het Breed

Ten westen van het kerkhof, het Westerp pad en het muurtje met de lindebomen was de rijweg opmerkelijk breed. Dit stuk openbare weg noemden de St.-Annabuurtsters het Breed en het was breed. Hier was een zee van ruimte. De oostelijke kant van deze publieke plek werd gebruikt als op- en overslag. Het vervoer van goederen en personen verliep merendeels – zeg maar uitsluitend per schip en de schepen meerden aan in de Noordervaart. Enkele oude grafzerken dienden als stoep en de goederen werden daar de

De plek waar ooit de Opslag, het Breed, de dranksteed en de pastorietuin zich bevonden, 1955.

wal opgesjouwd en aan de voet van het Westerpadsmuurtje opgeslagen totdat de voerman met paard en wagen ze kwam ophalen. De Opslag, vijftig meter lang en vijf meter breed, diende ook als de plek waar publieke verkopeningen plaatsvonden. Hadden de volmachten (vroegere dorpsbestuurders) bijvoorbeeld bomen laten rooien, dan werd hier het hout per opbod verkocht. De Opslag zal ook gediend hebben als stalling voor de sjezen van kerkbezoekers van verre. Kortom: het was een publieke ruimte voor algemeen gebruik.

In de negentiende eeuw – en wellicht eerder – werd hier op 's zondags geëatst. Johannes van Loon en oude Sijbrigje Oliekoek stonden langs het muurtje en de lindebomen met hun dissen en verkochten lange latten en schelvis. Straatkaatsen pur sang! Toen in 1861 de Zuidervaart in de Warmoesstraat werd gedempt, ontstond daar een ruime kaats- en tipbaan, tot ongerief van de bewoners aldaar, want sterren in de ruiten of erger waren het gevolg. In 1925 stond de muzikent van het fanfarekorps Excelsior op het zuidelijkste stukje Breed, direct ten noordoosten van de brug. De tent verhuisde van Davelaer (nu Stadhoudersweg 1) naar hier. De plek voldeed niet. Een jaar later verkaste de tent van hier naar de smalle kant van het Oosteinde (nu Van Harenstraat 5).

Dranksteed

Ten noorden van en bijna ter lengte van het kerkhof en het Noorderpad lag de "dranksteed", in 1723 ook "hinxtedwad" genaamd (nu gedeeltelijk Stadhoudersweg 2 en het verbindingspad tussen Stadhoudersweg en Wassenberghstraat). Het was een

stuk gracht met pad, zeven meter breed en bijna vijftig meter lang, dat dienst deed als drinkplaats voor paarden, die hier ook gestald konden worden. Eigenlijk een parkeerterrein uit vervlogen tijden. Aan de noordkant stond een stek dat de "dranksteed" afschermd van de pastorietuin.

De gracht had geen verbinding met Noorder- en Oostervaart, maar was gevuld en bleef gevuld met welwater. Koel helder water voor dorstige paarden.

Met de Zuidervaart is ook de drinkplaats in 1861 gedempt. De Kolk, het verbindingswater tussen de Noordervaart en de Nieuwe Vaart (= Kadevaart) werd uitgegraven en de grond en de oude fundamenten en andere sporen van het Davelaerhuis werden gebruikt om de gracht ten noorden van de lindebomen aldaar te dempen. Dus als u op zoek bent naar restanten van het Davelaerhuis, dáár liggen ze.

Pastorietuin

De paardendrinkplaats was over de gehele oostwestlengte afgeschermd van de noordelijker gelegen pastorietuin door een schering met schoren. Op deze afscheiding waren latten met handspijkers aangebracht om ongewenst bezoek te voorkomen. Rond 1700 waren er in de tuin amandel- en notenbomen te vinden en later ook perzikkbomen en bessenstruiken. De pastorietuin lag ter hoogte van de huidige percelen Stadhoudersweg 2, 4 en 6 en liep tot aan de oude pastorie (nu Wassenberghstraat 8). De tuin werd vanaf de rijweg uit het zicht gehouden door een ringmuur, ruim twintig meter lang.

Ringmuur

Deze ringmuur hield de huidige

rooilijn van de huizen van de families Brouwer en De Haan aan en was voorzien van beren en een varkensrug. Ter hoogte van het huidige pad tussen Westerhuis en De Haan boog de muur in oostelijke richting! Op die hoek was in 1788 sprake van "een schut, zoo hoog als de muur, met een deur daarin en een gat voor de hinnen, met schuif." Direct ten noorden van het bovengenoemde pad begon dan eindelijk de buurt die bekend stond als Achter de Kerck. Toen de gemeenteschool (later de Schakel) in 1877 niet meer voldeed aan de eisen van de tijd, zijn er plannen gemaakt om op de pastorietuin een nieuwe school te bouwen. Het bleef bij een voornemen. In 1903 gaf de kerkvoogdij der Nederduitse hervormde gemeente toestemming voor de bouw van drie nieuwe huizen (nu Stadhoudersweg 2, 4 en 6). De oude ringmuur wachtte de slopershamer.

Situatie tot 1682

We zoomen uit en bekijken nog even het kerkenland als geheel. Hoe de indeling van het kerkenland voor de bouw van de achthoekige kerk in 1682-1683 is geweest, blijft in nevelen gehuld. Goed, de nieuwe kerk staat waar de oude stond, maar het kerkhof liep eerder door in oostelijke richting. Bij graafwerkzaamheden in het Zandpad (nu Wassenberghstraat) stiet men ooit op menselijke resten, zo is ons uit overlevering verteld. Dat betekent dat de huidige Wassenberghstraat minstens voor een deel kerkhof was. Grenzen van de percelen aan de smalle kant van het Oosteinde (nu Van Harenstraat 3, 5, 9 enzovoort) en het bestaan van het naamloze steegje (tussen de nummers 5 en 9) suggereren dat er voor 1682 pas vanaf Van Harenstraat 9 oostwaarts

bebouwing heeft gestaan aan de smalle kant. Dat betekent dat de school en het schoolmeestershuis eerst elders stonden. We weten dat het kerkhof met alles daar omheen in het noorden was begrensd door een pastorietuin. Wellicht dat dit ten oosten ook het geval was.

Grondpacht

We kunnen de locatie van het kerkenland nauwkeurig bepalen door de ontdekking van het feit dat de eigenaren van de panden Van Harenstraat 3 t/m 13 tot in de achttiende eeuw grondpacht aan de kerk- en armvoogden moesten afdragen. De bierbrouwerij in de uiterste zuidoosthoek van het kerkenland (op de hoek Van Harenstraat-Van Loonstraat, nu Van Harenstraat 13) van de familie 't Hoen was een van de panden waarvoor grondbelasting was verschuldigd. Het feit dat die familie reeds begin zeventiende eeuw een bierbrouwerij in St.-Annaparochie in eigendom had, geeft te denken. Waarschijnlijk heeft die brouwerij – met welwater direct onder handbereik – altijd op het kerkenland gestaan. Het pachtgeld zou een kleine, maar vaste inkomstenbron zijn voor de kerkvoogdij.

Groter plan?

Als het waar is dat er in 1682 of kort daarna aan de oostkant van het kerkhof ruimte werd geschapen voor de bouw van een nieuwe school en een nieuwe woning voor de schoolmeester-koster, dan zal ook het restant van het kerkenland aan de Oostervaart bebouwd zijn. Weten we precies wanneer er op de plek van bijvoorbeeld het huidige kantoor van advocaat Meijer nieuwbouw werd gepleegd? Het kantoor is gebouwd in 1928 op de plek van het oude

gemeentehuis. Dat werd in 1835 gesticht. Daarvoor lag hier een grote tuin en weer eerder stond hier het riante huis van de familie Albarda. Uit de lidmatenboeken van St.-Annaparochie kunnen we destilleren dat notaris-publicus Joan Albarda in 1682 aan de smalle kant van het Oosteinde woonde, ongeveer ter hoogte van eetcafé De Småle Kant.

Maar het is zeker dat hij in 1686 woonde op de plek van Van Harenstraat 3, dus op de hoek Wassenberghstraat-Van Harenstraat. Het heeft er alle schijn van dat na de bouw van de kerk de situatie hier op het kerkenland drastisch is veranderd.

Tot slot

Natuurlijk zat de toekomstige secretaris van de grietenij Het Bildt aan tafel met de andere commissieleden om de nieuwbouw van de kerk te bepraten, samen met grietman Van Haren. Joan Albarda was tenslotte lid van de kerkenraad. De bouw van de nieuwe kerk kan een onderdeel zijn geweest van een omvangrijker plan: herindeling van het kerkenland. Nieuwbouw van school en schoolmeestershuis. Albarda zal, ook als protegé van de grietman, geen bezwaren hebben vernomen van zijn medebouwcommissieleden toen hij te berde bracht dat hij wel in aanmerking wenste te komen om grond van de kerk te pachten voor de bouw van een nieuwe, riante woning. Op die plek zou hij prominent tegenover grietman Van Haren wonen, als de op een na machtigste en de op een na rijkste man van Het Bildt. Volgende week meer daarover, wanneer we vervolgen met Van Harenstraat 3. Tot zover. Tot de volgende week.

d.zwart@hetbildt.nl

Wandeling 131: Van Harenstraat 3

Heerenhuizinge Albarda gaf plaats voor het grietenijhuis

De oudste berichten

Geloof het of niet. We weten dat het kerkhof in vroegere tijden in ooste-

lijke richting langer was, dus mogen we veronderstellen dat de plek van het huidige Van Harenstraat 3 voor 1682 onbebouwd was. Toen de octogonale kerk werd gebouwd, is de indeling van het overige kerkenland gewijzigd. De toekomstige grietenijsecretaris Joan Albarda zal als protegé van grietman Willem van Haren, geen bezwaren hebben vernomen toen hij te kennis gaf dat hij wel in aanmerking wenste te komen om grond van de kerk te pachten voor de bouw van een nieuwe riante woning. Voor 1686 verrees op die plek, prominent tegenover huize Van Haren, het nieuwe onderkomen van de familie Albarda.

Joan Albarda was klerk van grietenijsecretaris Martinus van Wijngaerden en in 1677 werd hij benoemd tot notaris-publicus te St.-Annaparochie. Hij trouwde omstreeks 1680 (huwelijksboeken ontbreken) met Neeltje Cornelis, een rijke dochter van Cornelis Pieters, bakker te St.-Annaparochie. Het echtpaar kreeg negen kinderen, waarvan twee werden genoemd naar de grietman (Willem) en diens vrouw (Elizabeth). In 1688 werd Albarda beëdigd als secretaris van Het Bildt. Ondanks zijn achtjarige leeftijd werd Joans zoon Willem door grietman Van Haren reeds genomineerd tot schrijver van een compagnie te voet; een duidelijk staaltje van machtsmisbruik in de toenmalige regentenkringen! In 1707 zwaaide Joan Albarda af als secretaris en in 1712 overleed hij hier in zijn riante woning. De weduwe stierf in 1721.

Juffers Albarda

Joan werd als grietenijsecretaris en als eigenaar van het huis opgevolgd door zoon Cornelis. Dr. Cornelis Albarda trouwde in 1708 in de Van Harenkerk met de te Leeuwarden geboren Titia Beucker. Het echtpaar woonde hier met zes kinderen en een dienstmaagd. Cornelis Albarda werd niet oud. Hij overleed in zijn hoekhuis op 59-jarige leeftijd in 1742. Twee ongehuwde dochters, Johanna Wendelina en Cornelia erfden het huis. De juffers Albarda woonden hier tot hun overlijden, respectievelijk in 1784 en 1786. Hun oudste broer Jan was erfgenaam. Hij was secretaris van de grietenij Ferwerderadeel en verhuurde het huis aan zijn zoon dr.

Willem Albarda. Hij was procureur van het Bildtse nedergerecht en actuaaris bij verkopen. De procureur trouwde in 1791 met Janke Looxma (kwam van Marrum) en tot de trouwdag nam zuster Titia Johanna Albarda de huishouding waar. Zij trad in maart 1791 in het huwelijk en eigenaar Willem volgde dit voorbeeld een maand later. Willem en Janke woonden hier met hun drie kinderen tot het gezin in 1798 naar Ferwerd vertrok toen vader Willem werd benoemd tot secretaris van Ferwerderadeel.

Verkoop en afbraak

In de Leeuwarder Courant van 9 augustus 1800 verscheen de volgende advertentie: "Eerst daags zal in Sint Anna-Parochie bij strijkgeld worden verkocht een groote heerenhuizinge, bestaande in verscheidene fraaije behangene en andere kamers, keuken en verdere gerieflijkheden, zijnde binnen korte jaren veel vernieuwd, met de daaraan gelegene bloem en moestuin, hovinge, zomerhuis, stalling, wagenhuis en 2 morgen best greidland, alles staande en gelegen bij en aan elkaar in Sint Anna-Parochie bij Dr. Willem Albarda laatst bewoond. Zeer geschikt en in allen deelen gereguleerd tot een buitenplaats, ook best geschikt tot een brouwerij, stookkerij of eenig ander fabricq. Inmiddels uit de hand te koop; zig te vervoegen bij de procureur Pieter de Kuur."

Er waren geen liefhebbers om zo'n groot huis te huren of te kopen en dus viel het onder de slopershamer. Carel Christiaans te Rinsumageest kocht het huis en verkocht hij uit de hand: "een groote meenigte bouw-materiaalen, als steen en pannen, een meenigte schuifkosijnen, deurs en andere kosijnen, een meenigte balken en zolder planken, Engelsche mantels en behang, witte Albasterde vloeren, blauwe dito vloeren en brune, lood en ijzer, te veel om alles te specificeren; alles zijnde aan de heeren huizing door de Heer W. Albarda bewoond geweest te St. Anna, waar meede men zal beginnen af te breeken den 16 februarij 1801 en zullen de verkopers in ijder week 2 daagen daar present zijn, 's maandags en dingsdags en nader onderrigt bij Carel Christiaans."

Woninkje

Er restte nu niets meer dan een bouwperceel dat spoedig te boek stond als tuin. Pieter Luitzens de Kuur kocht die tuin in 1801. We zijn hem in eerdere Wandelingen al tegengekomen als koper van onroerend goed. Het lijkt erop dat op het noorde-

Het voormalige grietenijhuis met aan het Zandpad tussen de conciërgewoning en het schoolmeestershuis het brandspuithuisje (tussen boom drie en vier), ± 1920.

lijkste gedeelte van de tuin nu een huisje werd gesticht (ten zuiden van Wassenberghstraat 2), maar het is ook aannemelijk dat een aan het Albardahuis verbonden dienstbodeonderkomen niet is gesloopt en verbouwd is tot een zelfstandige woning.

In 1811 vinden we de eerste bewoners van het huisje. Hij heette Abe Jans de Graaf en was getrouwd met een dochter van de eigenaar, Sijke Pieters de Kuur. Twee jaar later verhuisde het echtpaar naar Franeker. Daarna was Gerben Jacobs van der Laan de hoofdbewoner. Hij was ontvanger der gemeentsomslagen en getrouwd met Grietje Dirks Kuik. Daarna bewoonde Jelle Herkes de Groot het huisje. Hij werd geboren in 1779 in Dronrijp en was postloper van beroep en was gehuwd aan Elske Jans Groenius. Jelle de Groot bracht en haalde enkele malen per week te voet de brieven naar en van Leeuwarden. Het huis werd in 1825 mede bewoond door zoon Jan. Jan Jelles de Groot was destijds 23 jaar oud en nog ongehuwd.

Na het overlijden van Pieter Luitzens de Kuur kwam het huisje op naam te staan van zoon Klaas Pieters de Kuur. Hij overleed in 1824. Zijn erfgenamen verkochten "huizinge met erve en tuin" voor f 528,- aan een schoolmeester. Hij heette Taeke Atzes Nicolai en was onderwijzer aan de school (ooit De Schakel, nu Wassenberghstraat 4a,

4b, 4c en 6) en bewoner van het oude schoolmeestershuis (nu Wassenberghstraat 2 en 4).

Hij verhuurde huis en erf aan werkmans Johannes Sjoerds de Bildt (1830) en aan Jan Jans Brolsma (1831-1835), ook werkmans. Bij de laatstgenoemde woonde kleindochter Aafke Jans Brolsma in. Zij kreeg een buitenechtelijke zoon die hier op 29 november 1831 op zeer jonge leeftijd in dit huisje overleed.

Grietenijhuis

Taeke Atzes Nicolai sloeg, zoals een schoolmeester betaamt, aan het rekenen. Het bleek dat het huisje "jaarlijks zooveel bijna aan reparatie, onderhoud en belasting kost, als de huurpenningen bedragen en het niet te voorzien is, dat die kosten eerlands zullen verminderen." Hij besloot tot verkoop over te gaan. In het oude rechthuis (nu Van Harenstraat 14, Tupelo) vonden in de Franse tijd (1795-1812) de vergaderingen van de municipaliteitsraad plaats. Maar het pand diende daarna regelmatig als woning van de secretaris en van de grietmannen Huber (1816-1825) en Schwarzenberg en Hohenlansberg (1825-1831). Was het voormalige rechthuis bewoond, dan vonden de nog niet openbare vergaderingen van de raad en die van grietman en assessoren plaats in de bovenzaal van de herberg ten oosten van het oude rechthuis. Daar kwam in

1836 verandering in. Raadsvergaderingen hoorden niet langer thuis in een herberg.

Het bestuur van de grietenij Het Bildt wilde nieuwbouw plegen en vond de tuin op de hoek Zandpad-Smalle Kant een geschiktste plaats en bovendien kon het huisje dienen als woning voor de bode. Grietenij en schoolmeester Nicolai vonden elkaar. Voor f 900,- gingen het kleine huisje en de grote tuin van de hand.

Nieuwbouw

In 1835 verrees hier het nieuwe grietenijhuis. De voorgevel met een centrale dubbele toegangsdeur en vier ramen was bijna 12½ meter lang. Het huis was zeven meter hoog. Op de begane grond was een voorzaal met banken, een spreek- of bodekamer, een kadasterkamertje, een secretarie en een trap die naar boven leidde. Op de verdieping was de rechtkamer gesitueerd, ook wel raadzaal genoemd en een klein kamertje. De zolder werd verlicht door een dakvenster en was ingericht als archief. Het grietenijhuis was net niet tegen het bodehuisje (zeven meter bij zes meter) aan gebouwd. Beide panden waren dus van elkaar gescheiden. De conciërge kon slechts buitenom het grietenijhuis bereiken. Voorts was er ruimte voor een secreet, een portaal en een turfhoek.

In 1849 werd het grietenijhuis geveerd. Kozijnen waren "zuiver Engelsch loodwit en donker Amerikaansch Cromaat groen". De drempels en de pijpen waren blauw en het ijzerwerk als kettingen en ankers zwart. De goten waren "Engelsch fermilloen rood". In 1856 werd in een openbare gemeenteraadsvergadering Johannes Albarda Czn. geïnstalleerd tot burgemeester. Wethouder Osinga herinnerde aan het feit dat op dezelfde plek ooit zijn voorvaderen hadden gewoond.

Verbouwing in 1895

Tussen het schoolmeesterhuis (Wassenberghstraat 2 en 4) en het grietenijhuis met bijgebouwen (Van Harenstraat 1) stond eind negentiende eeuw een brandspuithuisje. Dat en de hoogst bouwvallige conciërgewoning werden in 1895 verbouwd. Het resulteerde in een vergrootte secretarie, een nieuw brandspuithuisje, een nieuwe conciërgewoning, een stookplaats en een cel. Brandspuithuisje en gemeentehuis waren gescheiden door een steeg die leidde naar de woning van de bode en de cel. Het was ook daar waar Deddo Hesselink onderdak vond. De vrijgezelle nieuwe burgemeester bivakkeerde hier van 1896 tot 1904. Hij woonde heel letterlijk in het gemeentehuis! Het arrestantenlokaal, de hierboven genoemde cel, kon slechts via de bodewoning worden bereikt (onhandig) en was 2,90 meter hoog, 1,32 meter breed en 2 meter lang. Er was een licht- en luchtschepping van 16 cm bij 13 cm. Er stond een brits (1,32 meter lang en 53 cm breed) en er was een privaatton met deksel. Dat was het onderkomen van – vaak – dronkenlappen en ander gespuis.

Veldwachters

Terug naar het huisje ten noorden van het grietenijhuis. In 1835 besloot grietman en assessoren dat Aart Jelles de Groot (een zoon van de eerder genoemde postloper) de nieuwe hoofdbewoner werd. Hij was reeds acht jaar getrouwd met Grietje Jans Kuiken en was deurwaarder van beroep. Uit een dagboek van kastelein Johannes Wassenaar (nu Van Harenstraat 16, Kringloopwinkel) blijkt dat Aart graag mocht aansteken: "Om 12 uur in de nacht zijn de laatste weg gegaan; dat waren Aart de Groot en zijn broeder, allen deeg bezopen en Rienk en Geert Santhuizen. Zij zijn allen plezierig weg gegaan." En achttien dagen later schreef de kastelein: "Een klein geselschap, maar tog romoerig. Baas Kees Groppe de verver en Aart deurwaarder waren los; die hebben elkander de waarheid gezegt en ook onwaarheid, zooals dit dan gaat met te veel drank." Aart de Groot was behalve gemeentelijke deurwaarder ook bediende en hij werd ook aangesproken met huusbewaarder. Vanaf 1839 was Johannes Geerts Santhuizen de nieuwe hoofdbewoner. Hij werd geboren in 1769 te St.-Annaparochie en was eerst getrouwd met Pietje Arjens Keizer en in 1826 met Ijtske Jans Spoelstra. Santhuizen was behalve conciërge ook agent van politie. Hij overleed hier in zijn huis in 1844, 76 jaar oud.

Conciërges

Tjeerd Alberts Pot volgde hem op als veldwachter en ook als conciërge en dus als bewoner van het huis. Hij woonde hier met zijn vrouw Janke Johannes van der Klei en zes kinderen. Pot overleed in 1879. Naar hem was het bochelbruggetje over de Oostervaart (in verlengde met de huidige Wassenberghstraat) genoemd. De St.-Annabuurtsters hadden "Pots bruchy" bedacht. Een jaar later benoemden B & W Klaas Feikes van Schepen als nieuwe conciërge. Ook hij was veldwachter. Van Schepen was getrouwd met Klaasje Jacobs Bijlsma. Zij heeft in 1892 gezien hoe boven de dubbele toegangsdeur een bord met het gemeentewapen werd

Het bochelbruggetje met een verrassende kijk op het Zandpad (nu Wassenberghstraat), ± 1950.

aangebracht. Hij niet. Hij overleed reeds in 1883. Zijn weduwe, Klaasje Jacobs Bijlsma was nu de nieuwe conciërge. Zij werd bijgestaan door haar dochter Trijntje van Schepen. In 1904 verliet burgemeester Hesselink de inpandige woning. Trijntje van Schepen ging mee, als zijn huishoudster.

Ondertussen was Sijbren Algersma de nieuwe bode. Hij verhuisde in 1901 van Warga naar de conciërgewoning. Hij woonde hier met zijn vrouw Geertje Douma. Het echtpaar was kinderloos. In 1927 verhuisden Sijbren en Geertje naar Grouw. Hidde van der Wal werd de nieuwe conciërge. Hij werd geboren in 1889 te Dedgum en was getrouwd met Aafke van der Hout (kwam van Berlikum). Ook dit echtpaar was kinderloos. In april 1928 verhuisde het echtpaar naar de nieuwe conciërgewoning verbonden aan het nieuwe gemeentehuis (nu Van Harenstraat 47).

Brandspuithuisje

Bij de eerder genoemde grote verbouwing in 1895 werd ook het brandspuithuisje vernieuwd. Wanneer het nabij het grietenij-/gemeentehuis is gebouwd, is ons onbekend. Dat er reeds in 1836 een brandspuithuisje in St.-Annaparochie bestond, is waar. Uit een kadastrale kaart van 1887 lijkt het ten noorden van en direct tegen aan het gemeentehuis te hebben gestaan, dus tussen het raadhuis en de conciërgewoning in. In het huisje was dus de brandspuit ondergebracht en verder was er ruimte voor het stallen van twee lantaarns, zes emmers, twee put-haken, een draagstok, twee bijlen, touw en twee extra pompstukken. De brandweer Het Bildt is in 1823 opgericht. In elk dorp was een brandspuit aanwezig. Het personeel bestond uit een brandmeester, een adjunct-brandmeester en twaalf spuitgasten. De niet-motoriseerde brandspuit werd met de hand bediend. Een zuiger pompte water op via drie slangen van elke twee meter lang en het bluswater vond via vier slangen van elk tien meter lang hun weg naar het brandende object. Zo was het en zo bleef het tot 1917 toen de eerste (niet zelf rijdende) motorbrandspuit door de gemeente werd aangeschaft.

Familie Tolsma

In de twintiger jaren van de vorige eeuw was B & W van mening dat het gemeentehuis te klein werd. Vooral de kleine afmeting van de archiefkluis (1,5 meter bij 2,5 me-

ter) baarde zorgen. De gemeente kocht daarom het ten oosten staande pand (Van Harenstraat 5) voor een toekomstige uitbreiding. Die kwam er niet; de raad besloot later nieuwbouw te plegen (Van Harenstraat 47). In 1928 werd het oude gemeentehuis inclusief de inpandige conciërgewoning met het brandspuithuisje afgebroken. De grond bleef eigendom van de gemeente, maar het recht van opstal werd verkocht aan Pieter Sjoerd Tolsma. Hij was horlogier oftewel uurwerkmaker en liet hier een winkel en werkplaats bouwen met de woonvertrekken erboven. Op de gevel stond in geveerde letters te lezen: Gediplomeerd Horlogemaker van het Noorden.

Pieter Tolsma werd in 1888 te Berlikum geboren en trouwde in 1912 met Trijntje Hoekstra. Zij kwam van St.-Jacobiparochie. Het echtpaar verhuisde in september 1913 van Berlikum naar St.-Annaparochie. Het woonde destijds op het Noordeinde (nu: Brouwer, Stadhoudersweg 4 – later meer). Hier werden drie zonen geboren: Jarig-Sjoerd, Romke en Auke. Behalve sierraden zoals ringen, kon de consument bij Tolsma ook terecht voor klokken, getuige een advertentie in de Bildtse Courant van 1 maart 1935: "Heden ontvangen de nieuwste modellen Schoorsteen-klokken van 't bekende solidemerk Junghans. Prijzen zeer concurrerend. Vakkundige bediening. 5 jaar

garantie. Aanbevelend P.S. Tolsma, horloger, St.-Annaparochie."

Einde bedrijf

Het echtpaar Tolsma verhuisde in maart 1950 naar het oostelijker gelegen Van Harenstraat 21. Jarig-Sjoerd Tolsma verhuisde naar Eindhoven. Romke Tolsma vertrok als waterbouwkundige naar Ede en derde zoon Auke nam de zaak over en werd hoofdbewoner. Auke Tolsma was in november 1946 getrouwd met Baukje Bonnema. Zij werd geboren in Menaldumadeel. Het echtpaar woonde hier met de tweeling Pieter Sjoerd en Cornelis Marten en dochter Aaltje Trijntje. Sportman Auke Tolsma was elektricien, maar legde zich ook toe op het bedenken en installeren van koelssystemen. Tolsma werd in 1961 eigenaar van de grond. In 1962 onderging het pand een verbouwing; er werd een garage gebouwd. Zes jaar later werd het bedrijf gereorganiseerd: de winkelverkoop werd beëindigd, maar het installatiebedrijf werd op dezelfde, alhoewel grotere voet voortgezet. Maar toen het bedrijf geen kans kreeg om zich verder uit te breiden, vertrok in februari 1971 het gezin Tolsma – en daarmee het bedrijf naar De Fjord 37 te Emmeloord in de Noordoostpolder. De elektrische installatie en de reparatie werden voortgezet door Piet Ferwerda (Nieuwebildtdijk, St.-Annaparochie) en Sieb

Brouwer (eerst: Gideon Boeken-oogenstraat en later: Stadhoudersweg 4) onder de naam Efbé.

Kantoor

In 1971 verruilde het kantoor van de ABN Bank/Kingma's Bank van pand. Deze bank was sinds 1968 in de Warmoesstraat gevestigd (huisnummer 37). In het najaar van 1985 werd begonnen met het pand van de Algemene Bank Nederland N.V. (in 1991 ABN Amro) danig te verbouwen. Tijdelijk was de bank te vinden op het terrein van De Waaie, tegenover het postkantoor aan de Statenweg. De drie employés, Ron Laban, Jan van der Bij en Jolanda Boonstra-Swart heropenden op 7 februari 1986 de deuren. In 2001 werden dezelfde deuren in St.-Anna definitief gesloten en waren de klanten gedwongen naar Stiens te gaan. In juli 1993 vestigde mr. K.J. Meijer zich te St.-Annaparochie. Hij begon een advocatenkantoor in de Burgemeester Vlaskampstraat. Vier jaar later verplaatste hij zijn kantoor naar Van Harenstraat 124, het oude graanpakhuis. In 2002 verhuisde advocaat en procureur Meijer naar de Smalle Kant en sinds kort is hier, waar ooit het grietenijhuis stond, de thuishaven van stichting Bildtse Belangen. Tot zover. Tot de volgende week.

d.zwart@hetbildt.nl

Wandeling 132: Wassenberghstraat 2, 4, 4abc, 6

Het noodziekenhuis in '44-'45 en het oude schoolmeesterhuis

De oudste berichten

Aloof het of niet. We hebben veertien dagen geleden hier verondersteld dat de bebouwing aan de Wassenberghstraat voor 1682 meer oostwaarts heeft gestaan en dat pas met de bouw van de Van Harenskerk ook de school (nu Wassenberghstraat 4a, 4b, 4c en 6) en het schoolmeesterhuis (nu Wassenberghstraat 2 en 4) zijn gerealiseerd (immers de rooilijn van zowel school als schoolmeesterhuis loopt parallel met de oostelijke muur van de kerk). Nu we deze week langs het schoolmeesterhuis wandelen, trekken we ons daar niets van aan; we doen net of het bewuste huis hier altijd heeft gestaan. In 1528 werd de eerste stenen kerk te Altoenae (St.-Annaparochie) gebouwd en we nemen aan dat school en schoolmeesterhuis ook bestonden. In 1570 woonde hier Jan Janszn. Hij was koster en "schoolmeester an Sintc Annen Prochie opter Bilde" en in dat jaar de tekenaar van de beroemde, oudste kaart die er van Het Bildt is bewaard gebleven.

Schooldienaren

We sommen hier de schoolmeesters op. In 1601 was Gowerdt Talum schooldienaar. Hij woonde hier met zijn vrouw Bauck en werd opgevolgd door Claes Johannes Luderus. Hij begaf zich "in de vergaderinghe der Wederdooperen en daarna droncken sijnde int aenhooren van vele en openbaar gedreijght heeft den dienaar (= predikant) te willen dootsteken oft dootschieten." Van Luderus werd geëist dat hij zich weer moest aansluiten bij de gereformeerde religie en daarmee was de kous af. Nicolaus Johannis Blijenstein volgde hem op. Hij heeft slechts drie jaar les gegeven. Nu verscheen Nanne Ruurds. Hij was getrouwd met Sijdske Sijtses en heeft 44 jaar aan de school gestaan. In 1660 werd Hijlke Pijtersz aangesteld als schoolmeester. Hij was getrouwd met Antje Rienks en vader van ten minste één zoon. Hijlke overleed

in 1712 te St.-Annaparochie, maar hij had negen jaar eerder al afstand gestaan van het ambt van schoolmeester en de taken kunnen overbrengen bij zijn zoon Elias.

Taken koster-schoolmeester

Elias Hijlkes trouwde in 1709 in de kerk te St.-Annaparochie met Janke Tjepkes. Zij kwam van Tzummarum. Uit de beroepsbrief weten we zijn taken. We citeren enkele: "Hij zal de jeugd met goede orde vlijtelijk leeren en institueren in 't lezen, schrijven, ciferen, rekenen en ander godszalige oeffeningen en gebeden, ook zaterdaghs de psalmen Davids, die Zondags in de kerk zullen gezongen worden, de kinderen te laten zingen (...). Hij moet voor de predicatie drie maal luiden alsmede saterdaaghsavonds en zal de klok in de week 's morgens zoo zomers als winters luiden volgens oud gebruik. De duivelmat in de kap van de toren uitrooijen en 't val wel dicht toe maken; schoolhouden en saterdeghs na twee uiren de arme kinderen die om gods wille leeren de kerk en school laten veegen, reinigen en zuiveren. Zal toezien dat er geen kinderen op het kerkhof komen te lopen en spelen om 't insmijten van de gela-

sen te beletten. Kinderen buiten de buurt mogen tusschen 't schoft in de school blijven. Vanaf november wordt er in de school gevuirt en mogen stoven gebruikt worden. Moet toezien dat 't secreet after de kerck schoon en bequaam holden. Zomers 3 weken vacantie. Het uirwerck behoorlijk onderhouden; smeeren, stellen, luiden en slaan en 't val van de uirwercksolder wel dicht te holden dat geen jongens bij 't selve komen kunnen."

Organist

Hij verdiende 200 caroliguldens per jaar met gratis woning en tuin. Elias werd in 1722 beticht van een onchristelijke levenswandel (jeneveraandoening!) en vertrok in mei 1724 met de noorderzon, naar men zei naar Indië. Zijn vrouw Janke bleef alleen achter. Johannes Jansen Steenwijck was de opvolger. Hij kwam van Heeg en trouwde aldaar in 1720 met Janke Jurriens Wolter (kwam van Woudsend). Steenwijck was ook ontvanger van de gemeentsomslagen en tevens de eerste organist. Toen hij in 1760 werd benoemd tot dorpsrechter moest hij afstand doen van zijn schooldienst. Jan Eits Feddema was de hoofdbewoner van het schoolmeesterhuis tot 1762. Hij

kwam van Harlingen, zo ook zijn vrouw Wemeltje Johannes Brens. In datzelfde jaar werd Taeke Hotzes Ferwerda uit Huizum benoemd tot de nieuwe organist en schoolmeester. Hij kon heel mooi schrijven. Het rekeningboek van de gemeenteontvanger getuigt van zijn "pennenconst". Met zijn vrouw Wijtske Lieuwes kreeg hij vijf kinderen. In oktober 1788 blies hij zijn laatste adem uit.

"Door den dood ontruikt"

De uit Berlikum afkomstige Willem Reins Spoelhof bewoog zich op het politieke vlak. Hij was in 1795 patriot en lid van de provinciale municipaliteit. In 1802 werd hij vervangen door Hendrik Saakens de Walle die het schoolmeesterschap tijdelijk waarnam. Hij was later notaris te Ferwerd. In 1803 was Pieter Ebbings Kiestra de nieuwe schoolmeester. Hij was vrij kundig en van een zeer onbesproken zedelijk gedrag. Hij verdiende als onderwijzer en organist per jaar f 400,- plus f 18,- voor het ontvangerschap en nog f 25,- voor het inbeuren van stoelgelden en nog f 30,- voor het schrijven van ordonnantiën. Kiestra was getrouwd met Maartje Jans van der Leeuw die in de Leeuwarder Courant van 22 oktober

1808 het volgende adverteerde: "Heden morgen 4 uur werd mij en mijne vier kleine kinderen, onder het bestuur der alwijze voorzienigheid, mijn geliefde man Pieter E. Kiestra, in leven organist en schoolmeester alhier, door den dood ontruikt, in den bloeienden ouderdom van bijkans 33 jaaren, na een aangename echtverbintenis van slegts 9 jaaren. Treffend is voor mij dit treurig verlies, gelijk elk gevoelig hart, die met mijne omstandigheden bekend is, ligt zal bezeffen; dienende deze tot bekendmaking aan familie en vrienden, verzoekende van brieven van rouwbeklag verschoond te blijven."

Nieuwbouw

Jurjen Lambertus Hoedenburg was schoolonderwijzer in Buitenpost en verkaste in 1809 naar de Bildtse hoofdplaats. Hij was pas getrouwd met Mettje Atzes Nicolai. Ook deze schoolmeester kwam vroegtijdig te overlijden. Hij verongelukte op 10 september 1814, halfeen 's middags in een rijtuig op het Oosteinde ter hoogte van de huidige Beuckelaerstraat, nadat zijn paard op hol was geslagen. Nu was er in 1810 reeds een ondermeester (een tweede leerkracht) benoemd en hij werd nu gepromoveerd tot

bovenmeester. Hij heette Taeke Atzes Nicolai en was een zwager van de overleden Hoedenburg. Nicolai trouwde in 1818 te St.-Annaparochie met Petronella Maria Noordhoff, een dochter van dominee Popke Noordhoff. Er zat een dichter in meester Nicolai. Hij dichtte in 1822 Aan Het Bildt en wij citeren enkele strofen: " 't Is waar, hier lacht geen eeuwige lente // Geen bergvallei den vreemdling aan // Maar korenvelden, meer gezegend // Trof niemand op den aardbol aan! " En: "Juicht vrij dan hechte Dav'laas zonen // Deez grond door 's voorzaats moed gewrocht // Is voor u van het strand onttoogen // Van Frieslands Staten vrij gekocht // Alleen op dat ge er vrij zoudt leven // Opdat gij eens der last ontheven // Met vreugdgezang de seis in 't koren zoudet slaan // De voorzaat zag reeds vruchtbre streken // Omkransd met held're wellustbeken // Ja, hier zou 't leven rozen kweeken // Tot eens de laatste dag voor 't Bildt

Rechtsonder het schoolmeestershuis en de oude bewaarschool, 1952.

zou ondergaan.”

Ook Taeke combineerde het vak van onderwijzer met dat van ontvanger van de Oud-Bildtsomslagen, maar vanaf 1836 was dat verboden en was hij schoolhoofd af. Ondertussen was in 1830 het oude schoolmeestershuis afgebroken en een nieuw gebouwd. Op de gedenksteen lezen we: "Gesticht op last van de omslagplichtige ingezetenen van het Oud Bildt te Sint Anna Parochie, in het jaar 1830, door D.A. Lont en M.T. Walburg, volmachten, en P.A. Wassenaar en T.K. Stolte, kerk- en armvoogden, zijnde schoolmeester T. Nicolai."

1836-1880

Gerard van der Velde was een zoon van Gielis, kleermaker te St.-Annaparochie en trouwde in 1826 met Hendrikje Santhuisen. Hij was hoofd van de school aan het Zandpad met 's winters 200 en 's zomers 80 leerlingen; kinderarbeid was destijds normaal. Hij overleed in de winter van 1848 aan een "zinkingzenuwziekte" en is slechts 41 jaar oud geworden. De weduwe vroeg aan het gemeentebestuur "eenige ondersteuning voor haar talrijke gezin" te mogen ontvangen, maar kreeg nul op het rekest. Van der Velde werd opgevolgd door Klaas Siebes Meijer. Hij werd geboren in 1819 te Benedenknijpe. Hij trouwde met Harmke Prakken. Zij kwam van Beetsterzwaag. Het echtpaar kreeg vijf kinderen. Klaas Meijer, die medeoprichter van het Natuurkundig Gezelschap te St.-Annaparochie was, herdacht zijn 25-jarig jubileum als schoolhoofd in september 1873. Behalve de gelukwensen van autoriteiten, leerlingen en onderwijzers en particulieren was er die dag ruimte voor een heus schoolfeestje met 's avonds nog een gezellige bijeenkomst ten huize van de jubilaris.

Eigenaars

In 1880 werd de nieuwe school aan het Noordeinde (nu Kattenburg 1, 2 en 3) in gebruik genomen. Meester Meijer verhuisde nu van het Zandpad naar het nieuwe schoolmeestershuis (nu Jissink, Stadhoudersweg 27). Sinds het begin der Bildtse tijden was het schoolmeestershuis eigendom van de volmachten van St.-Annaparochie, zeg maar het dorpsbestuur. Na een bestuurlijke reorganisatie in 1859 werd het eigendom overgebracht bij de gemeente Het Bildt en het gemeentebestuur besloot in 1880 om eigenaar te blijven, het voormalige

schoolmeestershuis in twee woningen te splitsen en die te verhuren. We volgen hier eerst de zuidelijke woning (Wassenberghstraat 2).

De zuidelijke woning (1880-1908)

De eerste huurder was Frederik, een zoon van smid Klaas van Duren aan het Oosteinde (ooit Volbeda, Van Harenstraat 64). Hij woonde hier slechts een jaar met zijn vrouw Doutje Douwes de Boer en twee zonen. In 1861 verhuurde de gemeente de woning aan Jan Winters. Hij was kort daarvoor aangenomen als gemeentearchitect. Winters werd geboren in 1846 te Gorredijk en woonde hier met vrouw Hiltje Landmeter (geboren te Appelscha) en drie kinderen. Hij betaalde jaarlijks f 172,- huur. In 1882 verhuisde het gezin naar het Oosteinde (nu Bergsma, Van Harenstraat 46). De volgende huurder was Klaas van Tuinen, onderwijzer aan de nieuwe openbare lagere school op het Noordeinde. Hij werd geboren te Leeuwarden in 1848 en was getrouwd met Geertje Haijes Bangma. Zij kregen zes kinderen. Verder woonde Maaïke Bakker hier bij in. Zij was tijdelijk bewaarschoolhouders. In 1908 verhuisde – om gezondheidsredenen – Klaas van Tuinen met zijn gezin naar Haarlem.

De noordelijke woning (1880-1908)

De eerste bewoner van de noordelijke woning was Dieuwke Stremmler. Zij was bewaarschoolhouders en woonde hier met haar moeder. Dieuwke was de juf die in 1880 met de kleuters van Rehoboth in de Warmoesstraat naar het Zandpad verhuisde. Zij trouwde met Jan van Loon, beambte ter secretarie alhier en kreeg in 1882 eervol ontslag. Juffen waren ongehuwd. Na juf Maaïke Bakker (zie de zuidelijke woning) werd Anna-Maria Boom aangesteld als bewaarschoolhouders. Zij werd geboren in 1857 te Den Haag. Ook zij woonde hier met haar moeder. Na 1884 hebben er geen bewaarschooljuffen meer gewoond in het oude schoolmeestershuis. Nu verhuurde de gemeente Het Bildt deze woning aan Janke Mebius. Zij werd geboren in 1855 te Menaldum. Janke was modiste, nat als haar inwonende zuster Elisabeth. Dikwijls adverteerden de dames Mebius in de Bildtsche Courant dat er winterhoeden, dameshoeden en kinderhoeden in voorraad waren. De zusters verhuisden in mei 1906 naar de smalle kant van het Oosteinde (nu Van Harenstraat 23

en 25) en werd Marijke Wijnja ingeschreven als nieuwe bewoner. Zij woonde hier met haar dochter Geritje Terpstra. Zij was onderwijzers, de eerste onderwijzers aan de o.l.s. op het Noordeinde! De dochter was goed in tekstgedichten. Zo schreef zij in 1907 de tekst voor het Feestlied waarmee het plaatselijk koor Van Aisma het Bondsconcours van Friesche Harmonie- en Fanfarecorpsen in St.-Annaparochie opende.

Wederom één woning (1908-1949)

Vanaf 1908 verhuurde het gemeentebestuur het huis weer als één woning. Hendrik Ritskes Tulner, een koopman in brandstoffen had met zijn echtgenote Fokeltje Jarigs Tolsma het hele rijk alleen. In vogelvlucht waren vanaf 1912 nog huurder: tuinier Cornelis Jacobs Slim met zijn vrouw IJfke Stienstra (1912-1918) en zijn moeder Atje Pieters Boersma (1920-1921). In 1922 verhuurde het gemeentebestuur het huis niet langer. Daar was een reden voor. We hebben al vernomen dat B & W in de twintiger jaren van de vorige eeuw mogelijkheden onderzocht om het gemeentehuis te vergroten. Zo werd het huis ten oosten van het gemeentehuis aangekocht zodat in die richting uitbreiding kon worden gezocht en gevonden. Ook het oude schoolmeestershuis was eigendom van de gemeente en dus ook daar lagen mogelijkheden voor expansie. Maar de plannen werden nimmer werkelijkheid. In de loop van 1922 verhuurde de gemeente het huis wederom. De eerste huurder was Pieter Reinders Bil die met vrouw Jeltje Dirks Dijkstra en de zonen Reinder en Dirk hier welgeteld drie maanden woonden. Daarna woonde hier het echtpaar Lupko Kliphuis en Jacoba Lijbring. Hij was huisarts. Zij was huisarts. In oktober 1923 verhuisden de artsen naar elders. Dan verscheen Jan Pieters Brolsma ten tonele. Hij was kantoorbediende bij de posterijen en woonde hier met zijn vrouw Anna Bloembergen (kwan van Vrouwenparochie). In 1925 kwam IJpe de Koe hier wonen. Hij werd geboren in 1890 en was expeditie (niet de K van KLMV), maar hij handelde ook in brandstoffen. In 1949, toen het huis wederom in twee woningen werd gesplitst, woonde hij hier nog.

Wassenberghstraat 2 en 4

De hoofdbewoners van de zuidelijke woning in vogelvlucht: Rintje Tiesnitsch (1949-1958); Douwe

Andringa (1958-1973); Jantje Grond (1973) en vanaf 1973 Cornelis Kuik. En de noordelijke woning: IJpe de Koe (1949-1957); Jan Ketellapper (1957-1974); Wijbe Plantinga (1974-1977) enzovoort en zo verder.

De gemeenteschool

Ook wat de school betreft, trekken we ons niets aan van de veronderstelling dat die voor 1682 op een (ietwat) andere plek heeft gestaan. De schoolmeesters die hier stonden, hebben we reeds behandeld bij het schoolmeestershuis. Dus daar staan wij hier niet langer bij stil. We laten enkele schoolfeiten de revue passeren. Uit reparaties in het jaar 1799 blijkt dat de school 8,5 meter bij 5,5 meter groot was. Dit komt min of meer overeen met het huidige Wassenberghstraat 4a plus 4b. Toen in 1819 op dezelfde plek een nieuwe school verrees werd die dertien voet langer (12,5 meter bij 5,5 meter). Ter herinnering aan de nieuwbouw werd een gedenksteen in de gevel geplaatst. We lezen mee: "Deze school is gebouwd onder opzicht van J.L. Huber, grietman van het Bildt, M.T. Walburg, J.A. Bakker, J.J. Gorter en D.A. Lont, volmagten kerk- en armvoogden. Zijnde daartoe speciaal door de omslagplichtige eigenaars van St. Anna Parochie verzogt en gecommiteerd; en heeft T.M. Walburg op den 3 Junij 1819 de eerste steen aan dit gebouw gelegd." Verder is er in de steen gebikt: "Voor uw geluk, o jeugd // Is deze school gebouwd // Zorg dat gij haar door deugd // En kunde in eere houdt." In 1851 werd de school nogmaals in noordelijke richting verlengd.

Bewaarschool

In 1880, op 19 februari – de verjaardag van de koning – werd de nieuwe school op het Noordeinde (Kattenburg 1, 2 en 3) in gebruik genomen. De oude school aan het Zandpad werd nu het domein van de bewaarschool van het Nut, dat het gebouw voor een zacht prijsje van de gemeente huurde. Het speelplein lag ten oosten en noordoosten van de school. De ongetrouwde juffen die zich hier met de kleuters bezighielden waren D. Stremmler (1880-1882), M. Bakker (van Oosterlittens; 1882-1883), A.M. Boom (van Den Haag; 1883-1885), W. Jager (van Gorredijk; 1885-1886), A.W.J. Nijdam (van Leiden; 1886-1895), H. Baars (1895-1899), J. de Jong (1899-1903), Baukje Nauta (1903-1934), J. Nieuwenhuis (1934-1938), J.S.

de Jong (1938-1941) en J.A. Kingma (1941-1944).

Noodziekenhuis

Het in 1907 verbouwde schoolgebouw (drie lokalen) kreeg in 1944 een niet alledaagse bestemming: een noodziekenhuis voor evacuees. Door de immer oprukkende geallieerde troepen kwam Limburg in de frontlinie te liggen en moesten op last van de Duitse bezetter de bewoners van dorpen en steden geëvacueerd worden. Vooral vluchtelingen uit Venlo kwamen via Leeuwarden terecht op Het Bildt. Ze werden door een in de haast gevormd comité van Bildtse ingezetenen bij particulieren ondergebracht. Sommige vluchtelingen waren er slecht aan toe, vandaar de inrichting van het noodziekenhuis. Er waren bedden geplaatst en enige kinderledikantjes in drie afdelingen (lokalen) voor mannen, vrouwen en kinderen. Er was slaapgelegenheid voor twee zusters en een afgeschut gedeelte deed dienst als keuken.

Zuster Nokke Steensma uit St.-Jacobiparochie kreeg de leiding, geassisteerd door de verpleegzusters Tiete de Jong en Bertha Huitema. Anneke Rienks en Pietje de Groot werkten in de keuken. De warme maaltijden kwamen uit de lokale gaarkeuken. De was werd verricht door de zusters Baukje en Riemkje Feenstra (gekscherend Pim en Baaije genoemd). Huisarts Kliphuis kwam dagelijks langs om een medische blik te werpen op de patiënten, zo'n zeventien in getal. In juni 1945 is het ziekenhuisje opgeheven. Zestien baby's aanschouwden in deze entourage het levenslicht, bijvoorbeeld op 31 januari 1945 toen Theodorus, zoon van Theodorus van Megen, werkmeeester te Gennep en Maria Sophia Johanna Hendrika Christina Klomp werd geboren. Vier dagen eerder overleed in de bewaarschool Hubertus Josef Falize, geboren te Venlo, twee maanden oud. Venlo, Maastricht, Wessem zijn plaatsnamen die in 1945 veel voorkomen in de boeken van de Burgerlijke Stand van Het Bildt.

Overall was er in 1945 gebrek aan van alles, ook in het noodziekenhuis. In februari was er behoefte aan "een geschikt kachelletje en een stookpot voor de wasch". Ook "twee melkimmers in bruikleen, wat olie en wat wortelen" waren meer dan welkom. In maart dat jaar was er geen brandstof meer. Na de bevrijding werd de bewaarschool weer bewaarschool met de juffen S. Keizer, A. Fopma enzovoort.

De Schakel

In 1957 kreeg het Nut de beschikking over de nieuwe kleuterschool aan de Van Loonstraat en verkocht de gemeente het gebouw aan de voorgdij van de Nederlands hervormde kerk te St.-Annaparochie die er een verenigingsgebouw van wilde maken. Na de verbouwing bestond het uit een ruime hal met toiletten, kapstokken en een consistoriekamer met keuken. De zaal – met een heus toneel – was groot en licht en werd in De Bildtse Post omschreven als "de fraaiste vergader- en bijeenkomstengelegenheid van het dorp."

Woensdagavond 9 april 1958 vond de opening plaats. Het was druk in De Schakel, want zo heette het gebouw. Mevrouw Woudstra (de echtgenote van de conciërge van het gemeentehuis) werd in de bloemetjes gezet, want zij had de naam bedacht.

Het slot van deze avond bestond uit orgelspel van Joop Woudstra, waarbij zijn moeder drie coupletten zong van gez. 112, waarvan het laatste couplet door allen staande werd meegezongen.

In 2006 werd woningstichting Noordwest Friesland eigenaar en liet de voormalige Schakel verbouwen in drie woningen (Wassenberghstraat 4a, 4b, 4c) en een kostertij (Wassenberghstraat 6). Tot zover. Tot de volgende week.

d.zwart@hetbildt.nl

Wandeling 133: Wassenberghstraat 8, Elandslaagte 12 en 13

De oude pastorie, gebouwd in 1575, later vier woningen

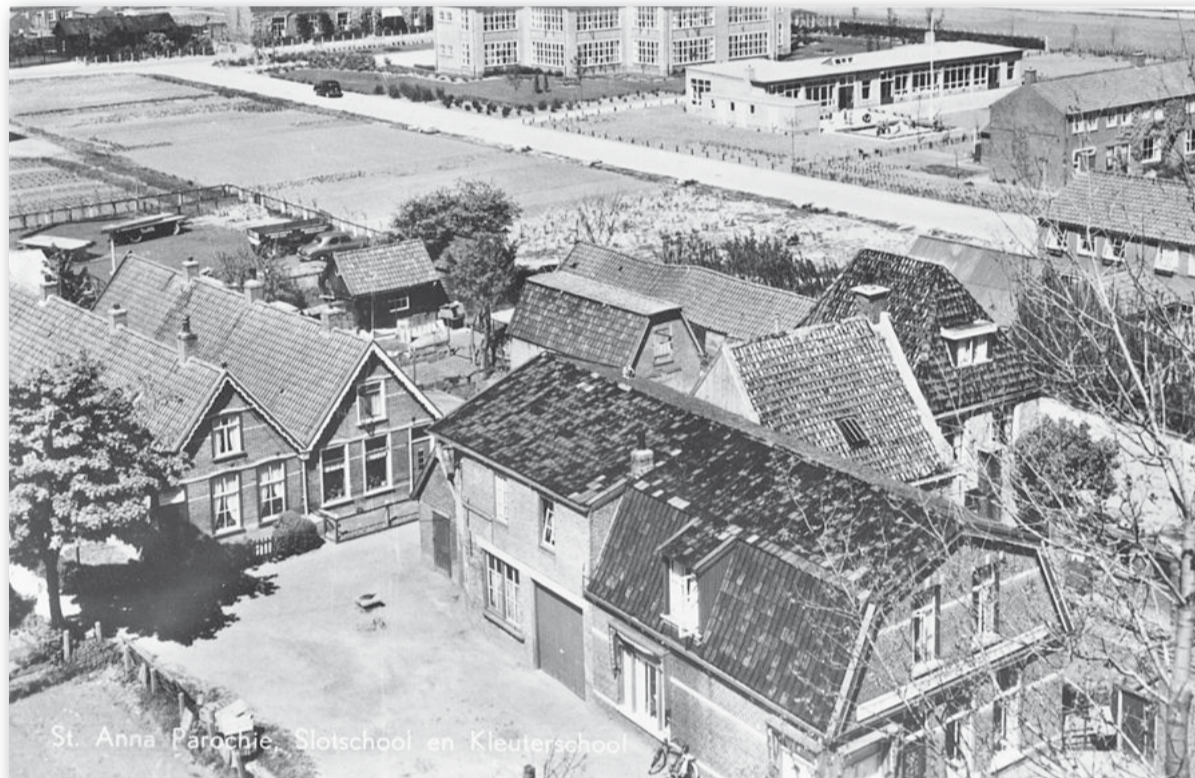
De oudste berichten

Aloef het of niet. We wandelen deze week langs Wassenberghstraat 8, het voormalige winkelhuis van groenteboer Piet de Jong, maar eigenlijk beginnen we met de garage ten noorden van de woning. Die garage vormde de westelijke kamer plus gang van de oude, zeer oude pastorie. De reeds langgeleden gesloopte oostelijke kamer (ooit Elandslaagte 12) plus aanbouw (ooit Elandslaagte 13) komen hier ook aan bod.

In 1526 is er in de Bildtrekeningen (de provinciale boekhouding van Het Bildt) sprake van het feit dat de pastoor van elk Bildtdorp 30 caroligulden verdiende en de pastoor woonde in de pastorie en dus gaan we er vanuit dat in dat jaar hier de pastorie stond. Hoe hij heette, weten we niet, maar in 1538 luisterde hij naar de naam van Octoniaen de Hamer. Zijn "jonckwijff Else" moest dat jaar vluchten om redenen die wij niet kennen. Verder waren pastoor te St.-Annaparochie: Hillebrant Jansz (1549), Adriaen van Twickel (1550), Heer Johannes (1567) en Johannes Staes (1570). Heer Johannes trad in de voetsporen van Maarten Luther, want hij werd beticht van het feit dat hij de hervorming had aangenomen, een slordige halve eeuw nadat Maarten Luther op 31 oktober 1517 zijn stellingen met draadnagels aan de deur van de kerk te Wittenberg vastspijkerde. Heer Johannes moest derhalve vluchten.

Nieuwbouw in 1575

En toen stond de reformatie voor de deur en de tachtigjarige oorlog met de Spaanse onderdrukker (1568-1648). De laatste Roomse pastoor Johannes Staes heeft de bouw van de nieuwe pastorie nog meegemaakt. Zij kwam gereed in 1575. Hij moest het vege lijf zien te redden en het veld ruimen voor de eerste hervormde predikant, Mattheus Enckhuijsanus (1575-1593). We noemen hier niet alle dominees. We noemen enkelen. In 1613 was Rudolphus Hermanni Luinga de nieuwe predikant. Hij werd geboren te Berlikum omstreeks 1591 en werd negen keer vader. Domi-

Wassenberghstraat 8 met daaraan verbonden de verbouwde westelijke kamer van de oude pastorie en ten oosten daarvan de oostelijke kamer met origineel dak, ± 1960

nee Luinga verbond in 1634 zes paren in de echt en hij deed dat, destijds gebruikelijk, elke keer op een zondag: Tijeert Sjoerts en Sij Broers; Rembrandt Hermens van Rhijn en Saskia van Ulenborgh; Neeltje Cornelis en Sieurt Daems; Pijtter Dircks en Jidtie Dircksd; Douwe Foppes en Jidtie Lieuwes; Jasper Teunisz en Mett Jorisdr. Hermanus Wesselius werd geboren in 1655 te Emden en was in 1682 getuige van de bouw van de nieuwe kerk te St.-Annaparochie. De kerk werd echter ingewijd door zijn opvolger, Johannes Lolckama. Wigbold Muijman Willemsz was een Amsterdammer van geboorte. Hij trouwde met Dieuwke Sickes Ursinga. Zij noemde zich Debora. Het echtpaar kwam in 1699 hier wonen. Muijman maakte de grote verbouwing van de pastorie in 1700 mee.

Vertimmeringen

De eigenlijke pastorie bestond uit een westelijke kamer, een gang en een oostelijke kamer. Tegen deze pastorie was een loods gebouwd. De nieuwe predikant klaagde eind zeventiende eeuw bij de eigenaar, de volmachten/de kerk- en armvoogden, dat de loods vervallen was en dat de "oude studeercamer seer klein en sonder vuurplaatse was" en dat hij "sijnde genooddrongen geweest de voorcamer tot het oeffenen van sijne studie te nemen, waar door voor sijn familie

maar een camer overig is, en geen plaatse om ijmant te logeren." De klacht resulteerde in de bouw van een nieuwe studeercamer. We komen er straks op terug. Een kleine eeuw later was het woongerief niet veel beter. In 1792 was de pastorie voor een predikant en zijn gezin onbewoonbaar. De volmachten vergaderden en een commissie moest plannen maken: vertimmeren of nieuwbouw ter plaatse. Van beide kwam niets. Er moest worden gestemd en de stemmen staakten. Toen werd de commissie opgedragen om om te zien naar een andere woning voor de predikant. Ondertussen was het 1794. Wederom stemden de gerechtigden: vertimmeren! Een oude pastorie met nieuwe verf: de keuken houtkleur, de studeercamer appelbloesem, de kleine keuken en het portaal omber, de beide kamers en de gang geel glad houtkleur. De kozijnen wit en de ramen Spaans groen en "het sekreet en het stek after de pomp en de pomp en daar aan volgens stekjes en de bank en het stek bij de straat en het stek aan de zuidkant voor de bleik langs twee maal verven en 't nieuw hout drie maal. Voor de straat een hogemeitje" en zo heeft de pastorie nog zeventig jaar dienst gedaan.

1795-1864

Ds. Popke Noordhoff betrof de pastorie in 1795. Hij was getrouwd

met Agneta Maria Schierbeek. Het was een dochter van dit echtpaar, Petronella Maria, die, zoals we eerder lazen, trouwde met schoolmeester Tacke Atzes Nicolai. In 1812 overleed de vrouw van Popke Noordhoff. Hij gaf in de Leeuwarder Courant daarvan kennis aan vrienden en bekenden: "Het heeft den vrijmagtigen heere van leven en dood behaagd, mijne waarde echtgenoot, heden morgen, na eene langdurige sukkeling, in den ouderdom van bijna 38 jaren, en na eene echtverbintenis van groot 19 jaren, door den dood, van mij, mijne drie kinderen en hare oude moeder, weg te nemen, en, zoo wij hopen, in de eeuwige zaligheid te hebben overgebracht." Twee jaar later trouwde de dominee met Catharina Cecilia Camphuizen. In 1824 preekte hij nog twee keer op Waterloodag (18 juni), maar drie dagen later stierf de dominee in de ouderdom van 56 jaar en vijf maanden. In het "sterfhuis van wijlen den wel eerwaarden heer Noordhoff werd bij boelgoed tegen gereede betaling verkocht meubelen en huisgeraden bestaande in een kabinet, een bed en toebehooren, spiegel, klok, tafels, koper, tin, aardewerk en verdere huisgoederen, als mede een aanzienlijke verzameling boeken, meest bestaande uit Godgeleerde Nederduitsche werken." De Oud-Bildteigenaren kozen Arnoldus Wassenbergh die in

1790 te Leeuwarden ter wereld kwam, als opvolger. Hij trouwde met de koopmansdochter Johanna Dirks Kraft. Zij kregen een talrijk kroost onder wie de vergroeide zoon Evert. De koopmansdochter overleed reeds op jonge leeftijd in 1848. Dominee Wassenbergh had interesse voor l'histoire locale en schreef artikelen in bijvoorbeeld de Friesche Volksalmanak van 1843. Hij overleed in 1864 en toen begon de grote vacature.

De grote vacature

Als gevolg van de zogenaamde Bildtse Kwestie (de eigenaren van het Oud-Bildt wilden niet langer opdraaien voor het onderhoud van de armen op Het Bildt en weigerden zelfs de gehele omslagheffing te betalen) geraakte de bodem van de kas van de hervormde gemeente meer en meer in zicht. Nu durfde men te St.-Annaparochie na het overlijden van ds. Wassenbergh geen nieuwe predikant te beroepen, daar de vrees bestond het traktement niet bijeen te kunnen krijgen. Deze domineeloze periode zou duren tot in 1902! Om de oude pastorie toch te gelde te maken, verhuurde de kerkvoogdij de westelijke en de oostelijke kamer apart aan mannen met – voor Het Bildt althans – exotische namen. Gerardus Johannes Oostveen werd geboren te Leiden, Meindert van Genderen te Alkmaar, Johannes de Tempe te Workum. Ze waren allen rijkscommissies en woonden in een huis dat te boek stond als onbruikbaar. Ondanks deze handicap vlogen de bewoners in en uit. De Tempe ging en Auke Jans van der Wal kwam. Hij werd geboren in 1860 te Akkerwoude en was letterzetter bij drukkerij Kuiken (nu Hoekstra drukkerij uitgeverij). Van der Wal had een schone uit Vrouwenparochie aan de haak geslagen. Hij en Trijntje van Keimpema kregen drie kinderen. In zijn woning was ook de bibliotheek van de vereniging Algemeen Kies- en Stemrecht gevestigd. Bibliotheecaris was Klaas van Zandbergen. Het gezin Van der Wal verkaste in 1895 van de westelijke naar de oostelijke kamer. Op west kwam nu Pieter Jans Koldijk te wonen. Hij was koopman van beroep en getrouwd met Grietje IJbrands Engelsman. Hun inwonende zoon Jan Pieters Koldijk was timmerman en ook diens vrouw Baukje van

Keimpema woonde hier bij in. In 1903 bouwde timmerman Jan een nieuw huis in de pastorietuin aan het Noordeinde (Stadhoudersweg 2, later meer). Een jaar eerder ging de Nederduitsch hervormde gemeente dan eindelijk over tot verkoop. De tijd was er rijp voor: de grote vacature was ten einde, de kerk was opgeknapt en er was een nieuwe pastorie gekocht. Koper van huis, werkplaats, erf en tuin werd Jan Bernardus Woudstra.

Nieuwbouw

Na de Koldijken kwam Auke Jelles van der Wal hier wonen. Hij was werkmán, maar toen hij door ziekte niet meer in staat was om te werken begon hij met zijn vrouw Renske Cornelis Post hier een handeltje in kruidenierswaren. Auke verhuisde nog van west naar oost, maar overleed in 1906. De weduwe trouwde nu met Berend Martens van der Ploeg. Ook hij was werkmán. Of het winkeltje nog bestond, is onbekend. In de westelijke kamer verbleef nu Wijbe Hendriks de Groot die getrouwd was met Trijntje Annes Andriessen, een schoonzuster van de eigenaar. Eigenaar Jan Bernardus Woudstra was timmerman en woonde op het Zuideinde. Hij vertimmerde de westelijke kamer in een werkplaats, maar liet de lange gang ongemoeid vanwege een draagmuur. Ten zuiden van de westelijke kamer en gang, bouwde hij een nieuw huis (nu Wassenberghstraat 8). Hij woonde hier tijdelijk met echtgenote Aaltje Annes Andriessen. In 1910 verkocht de timmerman de nieuwe winkelhuizing met bleek en erf aan de weduwe Liewe Tjeerds Wiersma. Haar 26-jarige schoonzoon werd nu hoofdbewoner. Hij heette Jan Gerrits Schottmans en was getrouwd met Grietje Liewes Wiersma. Schottmans dreef hier een zaak in manufacturen. Tevens was hij kassier-boekhouder van de Voorschot- en Spaarbank Het Bildt en nam gedwongen ontslag toen in april 1932 er iets niet helemaal klopte met de boekhouding van de bank. In de nasleep van die zaak werd het huis in 1936 verkocht. Koper was Pieter Cornelis de Jong. Hij werd geboren in 1905 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Fokeltje Terpstra. De vader van Trijntje, Jantje, Cornelis (Kees), Sjoerdje en Douwina ventte met groente en had hier een groentewinkel. De Jong verkocht het pand in 1975 aan Sijtse Zijlstra. Het gezin Zijlstra woonde hier tot 1983. Een jaar eerder hadden de muren van de gang van de voormalige pastorie nog immer een dragende functie en de gang zelf deed dienst als berging. Niet lang meer, want in hetzelfde jaar werd de voormalige westerse kamer van de pastorie inclusief de gang gesloopt en werd er nieuwbouw gepleegd (nu achterhuis Wassenberghstraat 8). Vier jaar later werd Jan van der Hoek de nieuwe bewoner van het "rustiek gelegen, geheel vrijstaand,

grenoveerd woonhuis voorzien van centrale verwarming."

De oostelijke kamer

De historie van de oostelijke pastoriekamer loopt in de pas met die van de westelijke. Tijdens de grote vacature (1864-1902) verhuurde de kerkvoogdij het pand en woonden en werkten hier eerst de eerder genoemde rijkscommiezen en in 1882 betrok Fredrik Klazes van Duren het huis. Hij was een zoon van de smid op het Oosteinde (later Volbeda) en woonde hier tijdelijk, net als koopman Jan Willems Spoelhof en hovenier Tjeerd Pieters Schat. In 1884 werd Hendrik Rinzes Koopmans de nieuwe huurder. Hij werd geboren in 1855 te Drachten en woonde hier met echtgenote Maaikje Jans Lettinga (kwam van St.-Jacobiparochie) en de kinderen Jan en Aaltje. Koopmans was huisschilder, maar beoefende fotografie als hobby. Hij had hier een fotografisch atelier. Ook de oudst bekende foto's van de dorpsgezichten van St.-Annaparochie zijn van zijn hand. In 1896 verhuisde letterzetter Auke Jans van der Wal van de westelijke naar de oostelijke kamer. Hij woonde hier nog toen de kerkvoogdij in 1902 de oude pastorie plus tuin en

erf in de verkoop gooiden. We weten reeds dat timmerman Jan Bernardus Woudstra voor f 1.422,- de hele handel kocht. Hij verhuurde nu de oostelijke kamer aan Pieter Aukes Hitman.

Elandslaagte 13

Hitman werd geboren in 1867 te Stiens en was spoorwagwerker van beroep. Hij woonde hier met echtgenote Jitske de Vries (kwam van Stiens) en hun kinderen Grietje, Sijtze, Harmen, Ijmke en Auke. Hitman ging en Visser kwam. Klaas Visser was postbode en woonde hier met zijn vrouw Detje Bernardus Woudstra, een zuster van de eigenaar, en hun kinderen Antje, Trijntje, Jan Bernardus, Bernardus en Grietje. In 1921 betrok Feije Keizer en Trijntje Toornstra de woning. In 1951 overleed Feije en in 1959 zijn weduwe (in de volksmond Faies Tryn genoemd). Zoon Klaas Keizer bleef hier wonen. In 1964 toen de adressen in de gemeente Het Bildt officieel werden ingevoerd, stond de oostelijke kamer van de voormalige pastorie bekend als Elandslaagte 13. De gemeente Het Bildt kocht de zeer oude woning van de erven F. Keizer en in 1972, wellicht 1973 is de bouwval, destijds het oud-

ste gebouw op Het Bildt, met de grond gelijk gemaakt. Daar heeft een of ander comité zich destijds niet druk om gemaakt. Er rest nu slechts een tuin die in gebruik is bij Wassenberghstraat 8.

Studeerkamer

Tegen de oude pastorie was aan de oostkant een loods gebouwd. We hebben zopas geleerd dat in 1700 de pastorie werd vertimmerd. De loods in kwestie werd "vernieuwt en dat boven deselve een studeercamer sal worden gemaakt." De in gele steen opgetrokken opkamer was dus de studeerkamer van de dominee. Dus ten oosten van de eigenlijke pastorie stond vanaf 1700 een bouwwerk met een heuse verdieping en een zolder onder een puntdak. Toen de grote vacature in 1864 eenmaal een feit was, verhuurde de kerkvoogdij ook dit hoge gebouw met de studeerkamer waarin de dominees in de 18de en de 19de eeuw de preek schreven.

Benedenwoning

In 1872 vertoefde in de benedenwoning het gezin van Hendrik Dirks Dijkstra en Jeltje Arjens Wassenaar, gevolgd door Cornelis Ates de Jong die in kaas handelde. Voorts bewoonden timmerman Thijs van der Feen, werkmán Arjen Jans Hogerhuis en een schipper de benedenwoning. Die schipper lusterde naar de naam Pieter Sierds Tuinstra. Hij werd geboren in 1883 te Berlikum en was getrouwd met Sijbrigje Johannes van Loon. Het echtpaar verhuisde op 12 mei 1913 met de kinderen Sierd (* 1906) en Elisabeth (* 1908) naar elders in St.-Annaparochie. We zullen zoon Sierd aanstonds weer tegenkomen. Nu kwam Dirk Jarigs Andringa hier wonen met zijn vrouw Trijntje Romkes Bijlsma en hun kinderen. Andringa betaalde f 52,- huur per jaar. Ondertussen had timmerman Jan Bernardus Woudstra het hoge huis gekocht. In 1931 verkocht Andrius Hallema, de echtgenoot van Trijntje Woudstra, "als mondelinge lasthebber van Aaltje Andriessen, de niet-hertrouwd weduwe van Jan Bernardus Woudstra de voormalige pastorie der Nederduitsch hervormde gemeente, thans ingericht voor twee arbeiderswoningen, met steenen bergschuur, welwaterbak ten westen van dit perceel, benevens open grond ten noorden

Links de voormalige, in 1700 verbouwde loods met op de verdieping de studeerkamer in gele steen, rechts de oostelijke kamer van de voormalige pastorie, klaar voor de sloop, 1970

van dit perceel en bleek."

Dirk Andringa verhuisde in 1934, waarna de weduwe Lammert Hoedemaker hier verbleef. In mei 1941 betrok Sierd Tuinstra de woning. Hij was een zoon van Izaak en stond bekend als "Sierd sonder" terwijl zijn neef "Sierd met" werd genoemd.

Tuinstra vertrok in maart 1957 waarna de benedenwoning als bergruimte in gebruik was bij de bovenwoning.

Bovenwoning

Ook in deze woning verbleef kaas-handelaar Cornelis Ates de Jong. Na hem huurde werkmán IJsbrand Jacobs Boonstra de bovenwoning. Rond 1910 verkaste het gezin Boonstra-Roorda (vader, moeder en tien kinderen) en de nieuwe bewoner heette Dirk Gerrits Krottje. Zijn gezin verhuisde later naar Heerlerheide in Limburg. Van mei 1913 tot mei 1919 was de verdieping het domein van Kornelis Anes Rotsma en Antje Dirks Buurstra en hun kinderen. De woning had een oppervlakte van 32,5 m², de woonkamer 19 m². De kamer had een hoogte van 2,7 meter en de houten vloer bevond zich 2,4 meter boven het maaiveld. Er waren twee slaappleatsen. Rotsma ging, Sijbe Ates Krottje kwam en ging in 1924. Na Siebren van der Ploeg werd ene Tuinstra in 1930 de nieuwe huurder.

De erfgenamen van Jan Bernardus Woudstra verkochten in 1931 de bovenwoning. Huurder werd koper. Hij heette Sierd Tuinstra en was een zoon van Pieter. Deze Sierd Tuinstra, die zich verdienstelijk heeft gemaakt in de gemeenteraad, werd "Sierd met" genoemd in tegenstelling tot zijn onderbuurman, "Sierd sonder" die zijn neef was. Vanwaar dat zonder en met? De beneden-Sierd had geen kinderen, de boven-Sierd wel. Hij was getrouwd met Hendrikje van der Molen en vader van Wijtske (* 1932), Sijbrigje (* 1936), Pieter (* 1940), Peter (* 1946) en Jan (* 1949). In mei 1956 verhuisde het gezin Tuinstra naar elders in St.-Annaparochie nadat de bovenwoning voor f 700,- was verkocht aan zui-velarbeider Tjisse van der Veen.

Elandslaagte 12

In 1964 toen de adressen officieel werden ingevoerd, stond de bovenwoning bekend als Elandslaagte 12, net als het vertrek op de begaande grond, dat immers sinds 1957 als berging bij de bovenwoning behoorde.

We noemen de resterende zes hoofdbewoners in sneltreinvaart: Jan Hoekstra (1956-1958), Pieter van der Ploeg (1958-1959), Tjisse van der Veen (1959-1964), Cornelis Cuperus (1965), Tjisse van der Veen (1966) en Fokke de Boer (1966-1967).

Tjisse van der Veen verkocht woonhuis, hok, erf en grond in 1966 aan de gemeente Het Bildt voor f 1.500,-.

Het in gele steen opgetrokken woonhuis met verdieping werd nog niet afgebroken. Een reporter van De Bildtse Post meldde de rubriek Weer Een Week in mei 1970 het volgende: "Het pand Elandslaagte no. 12 staat al sinds enige tijd leeg. De jeugd vermaakte zich 's middags in dit lege huis, maar er gebeurde meer. Er was namelijk een bed blijven staan en het schijnt, dat hierop 's avonds en 's nachts seksuele handelingen plaats vonden, die niet altijd door de beugel konden. Gemeentewerken heeft de zaak nu dichtgespijkerd, maar er zijn in deze wereld hamers en nijptangen en afbraak – want daarvoor is het pand bestemd – lijkt ons radicaler." Het werd afgebroken. Nu staat hier een garage.

Tot zover. Tot de volgende week.

d.zwart@hetbildt.nl

Wandeling 134: Elandslaagte 1

Het Locaal van de Bond voor Algemeen Kies- en Stemrecht

De oudste berichten

Aloof het of niet. De oude pastorietaan lag ten noorden van het kerkhof, ten westen van de oude pastorie (nu Wassenberghstraat 8) en liep tot aan het Noordeinde (nu Stadhoudersweg) ter breedte van Stadhoudersweg 2, 4 en 6. Ten noorden van deze pastorietaan lag in 1800 een stuk bouwland dat in het zuiden beklemd werd door het huidige Wassenberghstraat 8 en ter breedte van de percelen Stadhoudersweg 8, 10 en 12 liep tot aan de oostelijke grens van de genoemde percelen. Bent u daar nog? Op het stuk bouwland in kwestie vinden we tegenwoordig Elandslaagte 1, 3, 5 en 7 en 2 en 4. In 1801 verkocht de familie Albar da haar bezit in St.-Annaparochie. Zo werd onder meer het huidige Van Harenstraat 3 (nu stichting Bildtse Belangen) verkocht. Ook werd het net genoemde stuk bouwland verkocht dat destijds omschreven werd als "een tuin leggende ten noorden van de pastorie tot aan de Brouwersgracht, met een gangpad over de erf en de reed langs Everhardus van Loon [nu Westerhuis, Stadhoudersweg 8] na en van de algemeene straat" [nu Stadhoudersweg]. De kerkvoogden trokken de beurs en betaalden f 425,-. Everhardus van Loon kocht en voegde een smalle strook grond achter de tegenwoordige percelen Stadhoudersweg 8, 10 en 12, bij zijn huis (nu Stadhoudersweg 8). Dit volgen wij eerst.

Het Locaal

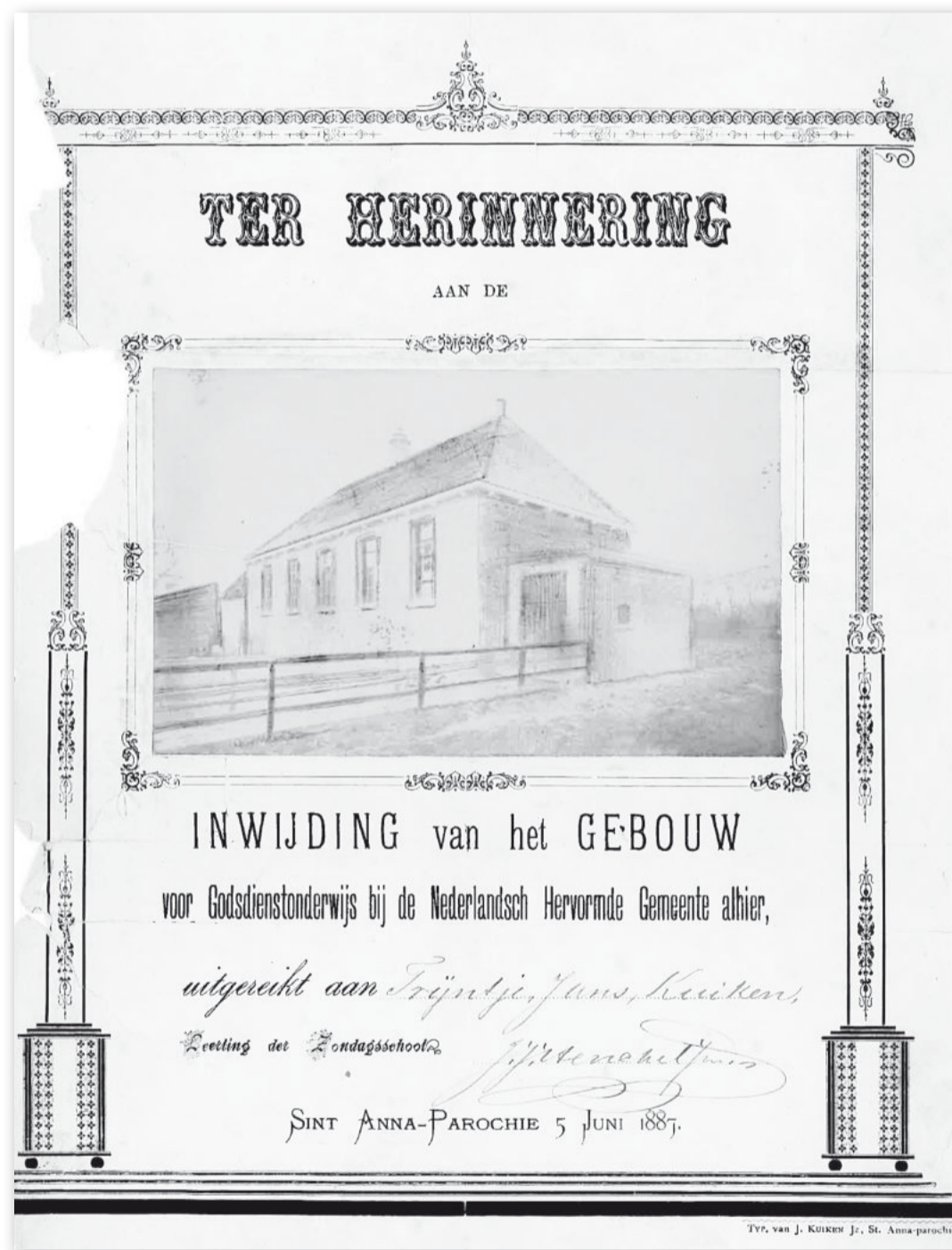
Everhardus van Loon was dus eigenaar van de smalle strook grond. We volgen hier niet alle verdere eigenaars, want die komen aan bod wanneer wij het huis van Adam Westerhuis behandelen. Van belang is dat wij weten dat Tjalling Lijkeles Lijklama, pelmolenaar te

St.-Annaparochie in 1887 eigenaar werd van de strook grond. Twee jaar eerder was hij ouderling van de Nederlands hervormde gemeente van St.-Annaparochie. Daar de diakenkamer te klein was, rees bij Lijklama het idee om op die strook grond een lokaal voor godsdienstonderwijs en vergaderingen met een woning te bouwen. Hij stak er zelfs geld in, waarvoor hij enige rente wenste. De vrijzinnige kerkenraad oordeelde positief en D. Keuning, timmerman te St.-Annaparochie toog aan het werk. Het werk vorderde goed aldus de Bildtsche Courant van 13 april 1887: "Het nieuwe gebouw wordt 16 m. lang, 6 m. breed en zal 200 zitplaatsen bevatten. Er wordt een woning bij gesticht; alle vergaderin-

gen zullen er voortaan gehouden worden. Men hoopt het gebouw met pinksteren in gebruik te kunnen nemen. De orthodoxen richten hun lokaal Rehoboth opnieuw in. Eenigen hunner hebben schriftelijk bij den kerkeraad geprotesteerd tegen den gang van zaken alhier, hetgeen niet onbeantwoord gebleven is!" Op pinkstermaandag 30 mei 1887 vond de feestelijke inwijding plaats. Behalve voor vergaderingen en bijeenkomsten werd het Locaal ook gebruikt door Klaas Sijtsma, onderwijzer aan de openbare lagere school te St.-Annaparochie, die hier zondagschool hield met behulp van de dames Vlaskamp. Voorts was hier een naai- en brei-vereniging actief.

Algemeen Kies- en Stemrecht

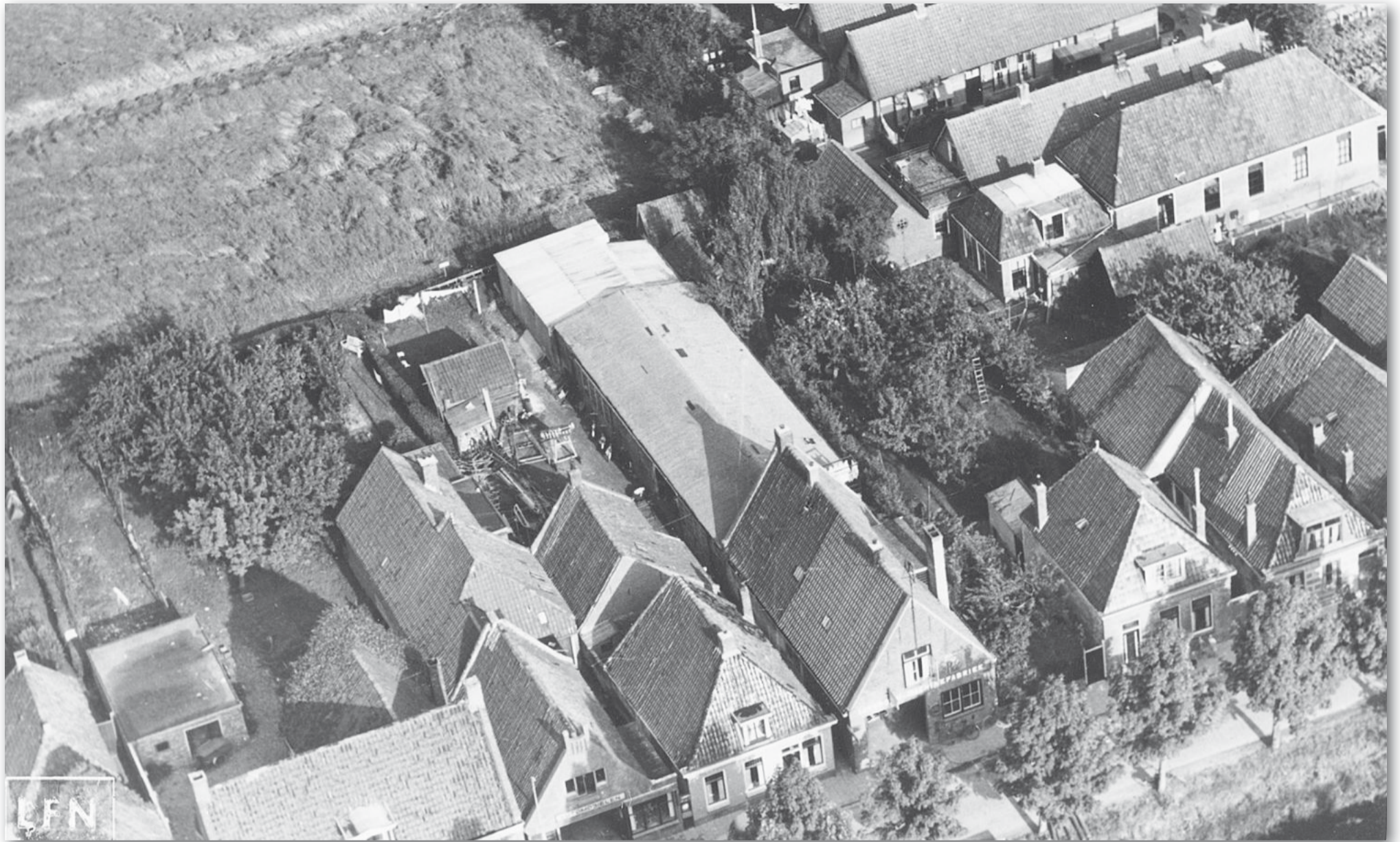
Ineens wenste Lijklama het nagelnieuwe lokaal in 1890 te verkopen. De afdeling St.-Annaparochie van de Nederlandsche Bond voor Algemeen Kies- en Stemrecht wilde het kopen en organiseerde een geldinzameling. Het geld (f 1.500,-) kwam binnen vier weken bijeen, maar de afdeling St.-Annaparochie had nog geen koninklijke goedkeuring op zak en werd dus niet als rechtspersoon erkend en mocht daardoor geen aankopen doen. Boekhandelaarsbediende Johannes J. Kuiken kocht op 26 juli 1890 het lokaal op persoonlijke titel in afwachting op de goedkeuring van de koning.

Nu kreeg de Volkspartij ruim baan in het Locaal. Er werden volksvoorzittingen gehouden. Het zanggezelschap Vooruit oefende er en ook de Volksbibliotheek onder leiding van Klaas van Zandbergen werd erin ondergebracht. De werkliedenvereniging Broedertrouw vergaderde er en mr. Pieter J. Troelstra hield hier politieke redes. Ook Domela Nieuwenhuis heeft – in navolging van zijn redevoeringen in de hervormde kerk – op 20 december 1891 in het lokaal het arbeidersvolk toegesproken – en in 1894 weer. Het afdelingsbestuur besloot in 1891, eerst als proef, het Locaal voor het publiek op zaterdagavonds open te stellen en "couranten-lectuur ter lezing neer te leggen." De eerste leeszaal in St.-Annaparochie!

Vluchtelingen

Wekelijks stonden er politieke meetings en vergaderingen van arbeidersverenigingen op de agenda, maar ook minder politieke activiteiten vonden er plaats. We doen een greep. Stannemet werd er gevierd met voordrachten en muziek. Doede van der Wal en Harmen Visser hielden er hun komische voordrachten. De eerste uitvoering van het korps Excelsior werd hier op 8 maart 1896 gehouden. Toneelvereniging De Toekomst luidde op 31 december 1899 het oude jaar uit en het nieuwe in. Een heus millenniumfeest! De openbare lager school te St.-Annaparochie had stormschade? Geen nood, enkele klassen kregen les in het Locaal. Het Schapen- en Geitenfonds Helpt Elkander hield er de jaarvergaderingen. De Vereniging voor Hoofd en Hart organiseerde er een leerzame avondlezing over François Haversmid, ook bekend als Piet Paaltjens en er waren sjoelwedstrijden. Op 12 oktober 1914 arriveerden op Het Bildt een 35-tal berooide Belgisch vluchtelingen. De mannen werd eerst te St.-Annaparochie

Rechtsboven het Lokaal met de vijf ramen en ten noorden daarvan de voormalige kosterswoning, 1952

ondergebracht in het gymnastieklokaal op het Zuideinde en de vrouwen in het Gesticht voor Ouden van Dagen aan de Westerdijk, maar ze hadden daags hun verblijf in het Lokaal. Ten zuiden van het Lokaal stond een urinoir. De Bildtsche Landbouw-, Industrie- en Huishoudhandel Mij. v/h R.S. Hemkes, St.-Jacobiparochie hield er een belangrijke kachel- en demonstratieweek. "Verder een ruime keuze in geëmailleerde en gegalvaniseerde artikelen plus huisvuil-gereedschappen. Een ruime sortering voorradig. Bovendien demonstratie van verschillende nieuwe toestellen en verder vele ijzerwaren en gereedschappen. Een bezoek is altijd loonend en kost u niets."

Verkoop in 1926

Het eigendom was in 1907 van de Nederlandschen Bond voor Algemeen Kies- en Stemrecht overgeheveld naar de Vereniging Algemeen Kies- en Stemrecht. Deze vereniging en dan met name de afdeling St.-Annaparochie had zijn langste tijd gehad. Het bestuur riep allen op "die belangstellen in het instandhouden van het Lokaal, ter vergadering te verschijnen op 24 April 1924 in 't Lokaal." De journalist van de Bildtsche Courant meldde in de volgende editie het volgende. "Naar we vernemen zal het Lokaal aan het Noordeinde alhier, eerst-daags onder den hamer komen. Dit gebouw, waarin heel wat strijd is gestreden, was eens het eigendom van den Bond voor Kies- en Stemrecht. Door een groot aantal kleine rentelooze aandelen was het kapitaal bijeengebracht tot stichting van dit gebouw, hoofdzakelijk ten dienste van de oude socialistische beweging. De Bond van Kies- en Stemrecht verdween, het getal der aandeelhouders slonk in den loop der jaren, deels door overlijden, deels door vertrek, tot ruim 10. De exploitatie van het gebouw als vergaderlokaal scheen de laatste jaren niet meer loonend, zoodat

het inwendige een min of meer verwaarloosd aanzien kreeg." Op een trieste dag in februari 1926 werd het vergaderlokaal met woning in café A. van Kammen verkocht. De kerkvoogdij van de Nederduitsche hervormde gemeente te St.-Annaparochie kocht het lokaal met woning, hok, bleek en vrije reed voor f 2.751,-. Het was voortaan een catechisatie- en verenigingsgebouw. Hier werd de zondagschool gehouden. Hier werd de terugkeer van het licht gevierd, met een kerstboom op het podium waarin sinaasappels hingen.

Werkplaats

In 1958 kocht Auke Tolsma, installateur te St.-Annaparochie (Van

Harenstraat 3) het lokaal. Ook het tuinterreinje tussen het winkelhuis van Piet de Jong (Wasenberghstraat 8) en het achtererf van de huidige percelen Stadhoudersweg 2, 4 en 6 was in de koop besloten. Tolsma gebruikte het lokaal als werkplaats, maar had geen belang bij het gehele tuinterrein en wilde hier in speeltuintje aanleggen. De vereniging Plaatselijk Belang en B & W waren enthousiast en er verscheen een oproep in De Bildtse Post van 13 juni 1958 om een speeltuinvereniging op te richten. Behalve een verslag van de vergaderavond, horen we later niets meer van het sympathieke initiatief. NV Tolsma Exploitatie Maatschappij verhuisde naar Emmeloord en

de werkplaats werd nu eigendom van S. Brouwer (Efbé) die de werkzaamheden van het bedrijf Tolsma voor een deel overnam. Later nam de zoon van de eigenaar, Gep Brouwer hier de werkzaamheden waar, onder de naam Higher Fidelity.

Elandslaagte 1

Direct ten noorden van en verbonden met het Lokaal liet Tjalling Lijkeles Lijklama in 1887 een huis bouwen. De hoofdbewoner vanaf het eerste uur was werkman Jan Aukes van der Wal. Hij werd geboren in 1827 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Pietrikje Jacobs van der Oven (kwam van Ee). Met hun twee kinderen verhuisde het echtpaar naar elders in

St.-Annaparochie. Toen verscheen Cornelis (Kees) Faber ten tonele. Hij werd geboren in 1841 te St.-Jacobiparochie en huwde met Grietje Sjoerds Kuik. Zij waren de ouders van Jippe Faber en Cornelis Faber (Kees Briket). Grietje overleed hier in maart 1924 en twee maanden later verhuisde Cornelis naar het armhuis. Daarna woonden Pieter Reinders Schat en zijn vrouw Rinske Smidt hier drie jaar. Schat was de organisator van de reeds genoemde sjoelwedstrijd op zaterdag 6 december 1924 in het Lokaal. De prijzen bestonden uit taai, marsepeinletters en suikergoed.

Koster Andringa

In 1926 werd het lokaal en daarmee het huis te koop aangeboden. De woning bestond uit voorhuis, kamer waarin twee bedsteden en kast, kamertje, kelder, zolder met beschoten dak en regenwaterbak. De toegang tot het huis liep ten westen van het lokaal en er was een binnendeur die direct leidde naar het toneel in het lokaal. Zoals we reeds lazen, werd de kerkvoogdij van de Nederduitsche hervormde gemeente te St.-Annaparochie wederom eigenaar. In 1927 betrok Jan Ijsbrands Bouma het huis. De veldarbeider woonde hier met zijn echtgenote Joukje Pietersma (kwam van Hitzum) en hun kinderen Renske, Scheltje en Aukje. In juni 1943 ruilde Bouma van woning met Andringa. Douwe Andringa was getrouwd met Jantje Grond die moeder was van Jetse (1909), Uilkje (1912), Sijbe (1920), Lume (1925) en Gerrit (1925). Douwe Andringa was koster van de hervormde kerk en woonde hier dus op een steenworp afstand van de kerk. In 1958, toen Auke Tolsma het lokaal met het huis kocht, verhuisde het echtpaar Andringa-Grond naar de Wasenberghstraat en was de woning woning af. Tot zover. Tot de volgende week.

d.zwart@hetbildt.nl

Wandeling 135: Elandslaagte 2 t/m 11

Jan Bernardus Woudstra bouwt zijn miniatuurdorp

De oudste berichten

Geloof het of niet. We hebben vorige week kunnen lezen dat een stuk bouwland ten noorden van de pastorietuin in 1801 door de familie Albarda werd verkocht. We hebben toen vernomen dat een smalle strook van dat bouwland later werd bebouwd met het Locaal en een woning. We behandelen in deze Wandeling de rest van dat stuk bouwland.

De kerk- en armvoogden van St.-Annaparochie kochten het bewuste stuk bouwland, dat bekend stond als tuin, ruim 27 are groot. Het eigendom ging later over in handen van de kerkvoogdij der Nederduitsche hervormde gemeente te St.-Annaparochie. Toen de grote vacature in 1902 ten einde liep, verkocht de kerkvoogdij enkele bezittingen. We hebben reeds gelezen dat Jan Bernardus Woudstra, timmerman op het Zuideinde, de oude pastorie kocht. Hij was ook koper van wat wij hierboven tuin noemen. Timmerman Woudstra had plannen met de grond, grote plannen. Hij bouwde hier negen huizen, drie keer drie-onder-eendak en negen hokken. De huizen waren voorzien van een bleek en een erf. Anders dan in de stegen tussen Kade en Zuideinde, zette Woudstra zijn bouwplan ruim op. Er waren dus bleken, maar ook privaten en voetpaden, tuintjes en regenwatersbakken. De gevels waren versierd met keurig houtsnijwerk. Dat zag je niet in Spinhuissteeg of Kneppelsteeg.

Bij elke woning behoorde een berg-hok. Die negen hokken stonden – onder één dak – aan de oostkant van de woningen, dicht bij en in het verlengde van de huidige Van Loonstraat.

Woudstra bouwde dus drie rijen van drie woningen, noordzuid. De middelste en de oostelijke rij waren tegen elkaar aan gebouwd en vormden dus een cluster van zes woningen. De westelijke rij stond dicht bij en ten oosten van het Locaal (zie vorige Wandeling). Die drie woningen werden van zuid naar noord met de invoering van de adressen in 1964, aangeduid met Elandslaagte 2, 3 en 4.

De westelijke rij (zuid)

De eerste bewoner van het zuidelijkste huis was Klaas Visser. Hij was postbode van beroep en getrouwd met Detje Bernardus Woudstra. De tweede hoofdbewoner was ook postbode. Hij heette Jan Hoekstra (kwam van Birdaard) en woonde hier met zijn Groningse

Ijme Piebes de Grijs met echtgenote Antje Haisma en zoon Piebe voor zijn keurige woning (Elandslaagte 8), 1911

wrouw Grietje Thijsses Visser. In december 1909 gooide timmerman Woudstra zijn miniatuurdorp in de verkoop. Watze Teijes de Jong kocht de woning voor f 651,--. Hij was melkrijder, later voerman van beroep en woonde hier met zijn echtgenote Adriaantje Arjens Dijkstra en de kinderen Antje en Baukje. De Jong verkocht het huis in 1919 aan petroleumventer Gerit Pieters de Vries die in oktober 1934 naar Dokkum verhuisde. De Vries verkocht huis, hok, erf en grond aan Gerben Iedema die er f 1.550,-- voor neertelde. Bij het huis was een regenwatersbak en het huis was bevoorrecht met het gebruik en bezwaard met het onderhoud van de aanwezig put met pomp die in massaal gebruik was bij de negen huizen. Die pomp stond ten westen van het huidige Wassenberghstraat 8. Gerben Iedema werkte bij de gemeentelijke reinigingsdienst en was

getrouwd met Tettje Andringa. Zij verkochten huis en erf (1,16 are) en hok (18 centiare) in 1965 aan de gemeente Het Bildt voor een rooie rug. De gemeente verhuurde de woning aan Grietje de Vries die in 1968 naar de Grietmansstraat verhuisde. Later volgde sloop. Met de invoering van de officiële adressen in 1964 stond dit huisje te boek als Elandslaagte 2. Het heeft gestaan op de plek waar nu het grasveldje (met een boom) ligt, ten oosten van de werkplaats Brouwer en ten zuiden van het huidige Elandslaagte 3.

De westelijke rij (midden)

De destijds nagelnieuwe woning in het midden werd eerst bewoond door Dooitze Jan Hoekstra. Hij werd geboren in Stiens in 1873. Werkman Dijkstra was getrouwd met Trijntje Jans Andringa die

hier woonden met hun kinderen Saapke (1904) en Jan (1909). Timmerman Woudstra verkocht het huis in december 1909 aan Dirk Arjens Dijkstra, meesterschilder te Oudebildtzijl, die het verhuurde aan Saapke Kuiken, de weduwe Samuel ten Brug. In 1921 kocht Herre Kampen, timmerman te Sneek huis, erf, hok en erf voor f 1.100,-- van schilder Dijkstra. De timmerman te Sneek verkocht alles direct door aan Minke van der Sluis, de weduwe Pieter J. Kampen. Zij was de moeder van Jacob (Jaap) Kampen en verhuisde in 1942 naar Smallingerland, waarna zoon Jacob Kampen de hoofdbewoner werd. Jacob begon zijn zaak in fotografie hier op Elandslaagte, of het Zandpad zoals deze buurt in de volksmond werd genoemd. Fotograaf Jaap Kampen verkocht het huis in 1946 aan Anne Hogerhuis en echtgenote. Het huis was bevoorrecht met "erfdienstbaar-

heden van gootrecht naar de sloot ten noorden, van waterhalen uit de put aanwezig op het ten zuiden gelegen perceel en van voet- en kruipad en van de weg naar en van de publieke weg." Dit laatste betekende dat de bewoner van het huis f 2,-- per jaar verschuldigd was aan de kerkvoogden van de hervormde gemeente, voor het gebruik van het pad dat van het Noordeinde naar het Zandpad liep (en nog steeds loopt).

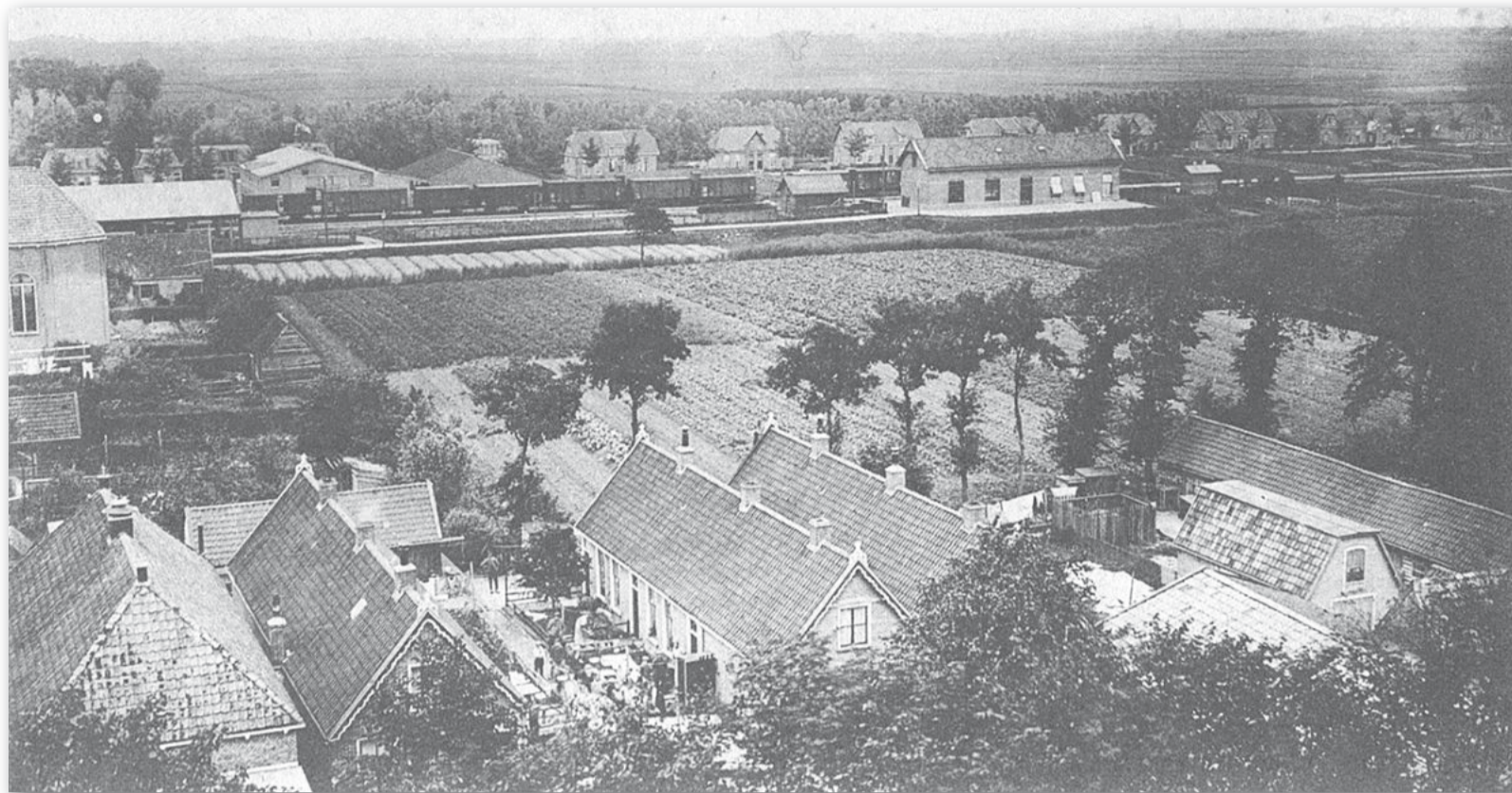
Anne Hogerhuis was rijwielerhersteller en elektricien van beroep. Het gezin Hogerhuis emigreerde in juli 1951 naar Canada. Het huis werd gekocht door Gerrit Buurstra voor f 1.700,--. Hij woonde hier met zijn echtgenote Taetske van Hijum tot hij in 1957 naar de Rembrandtstraat verhuisde en het huis voor f 650,-- van de hand deed aan Auke Bergsma.

In 1962 kocht de gemeente Het Bildt woning, hok en erf, want "het betreft hier een oude en kleine woning en het is met het oog op de sanering en krotopruijing wel in het belang van de gemeente dat deze woning c.a. door haar wordt aangekocht." Voor f 750,-- wel te verstaan.

In 1964 kreeg dit pand Elandslaagte 3 als adres mee. Grietje de Vries was de laatste bewoner. Zij verkaste in 1965 van hier naar het zuidelijke huis van de westelijke rij.

De westelijke rij (noord)

Het noordelijkste huis van de westelijke rij werd achtereenvolgens bewoond door werkmans Jasper Klazes Keizer, door postbode Klaas Visser en door werkmans Jan Annes Offringa. De laatstgenoemde werd geboren in 1871 te Stiens en was getrouwd met Saapke Douwes Visser. Het echtpaar woonde hier met de kinderen Anne (1895), Douwe (1897), Dieuwke (1899), Dirkje (1901) en Wiltje (1903). Offringa ging en Pietje Tjeerds Wassenaar kwam. Zij was weduwe en woonde hier met haar broer Pieter van 1920 tot 1932. Daarna verbleven hier twee dames: de vrouw van Hendrik J. de Vries en de weduwe Lammert Hoedemaker, gevolgd door Tijmen Jongasma (1936-1955), slagerszoon Hette Hettema (1955-1959), Pieter van der Ploeg (1959-1961), Harmen Visser (1961-1964) en Hendrik L. Norbruis (1964-1966). Norbruis verruilde zijn woning (destijds Elandslaagte 4) op 15 november 1966 voor... Elandslaagte 10. We zullen hem daar weer ontmoeten. Het bestuur van de gemeente Het Bildt deed begin jaren zestig van de vorige eeuw aan krotopruijing. B & W wilde overgaan tot aankoop van Elandslaagte 4. In de gemeenteraadsvergadering op 13 oktober 1961 ontstond er discussie tussen

Het miniatuurdorp gezien vanaf de Van Harenskerk met het zicht op het station; v.l.n.r. het dak van het Locaal, de drie-onder-een-kap, de cluster van zes woningen, de brandstoffscheur en de hokken, 1920

de voorzitter en raadslid Sierd P. Tuinstra "over het feit dat woning weer voor bewoning in aanmerking komt. De spreker trekt in twijfel – het huis kennende – of dit met eenvoudige middelen wel te verwezenlijken is. Al die mensen die dit pand hebben bewoond, voldeed dit zeer slecht en zij vroegen allemaal zo spoedig mogelijk om een ander huis. Het pand zal uiteindelijk voor krotpruiming worden gekocht. Maar dan hebben we a gezegd en daarop moet dan onherroepelijk de b en c volgen."

De gemeente betaalde f 900,-.

De middelste rij (noord)

De westelijke en de middelste rij woningen waren gescheiden door bleekjes, tuintjes en een voet- en kruipad. Het noordelijke huis grensde vanaf de bouw in 1903 aan een brede sloot, maar anno 1950 was die gracht eigenlijk een open riool, met rommel, huisvuil en etensresten. Bouwer-eigenaar Woudstra verhuurde dit huis achtereenvolgens aan Watze Teijes de Jong (wiens gezin hier dus van huisje naar huisje verkaste) en Arjen Douwes van der Zee. De laatstgenoemde was vanaf 1894 werkmans bij de reinigingsdienst. In dat jaar voerde de gemeente het tonnenstelsel in. Daarvoor verpachtte de gemeente de reiniging aan particulieren. Er was destijds een zestons praam aangekocht en het zuidoostelijke gedeelte van het land ten noorden van het Lurkypôlspad was aangekocht als asland, waarop een overkapping kwam te staan. Toen Woudstra in 1909 zijn miniatuurdorp in de verkoop gooide, kocht Van der Zee woning, privaat en bleek (totaal 120 m²) voor f 600,-. Zijn weduwe woonde hier tot 1933. De erven Van der Zee verkochten het onroerend goed nu aan Jouke Annes Schat voor f 850,-. Hij was tot in 1941 de hoofdbewoner. Henderikus de Jong nam met zijn echtgenote het huis over en verbleef hier tien jaar. Hij verhuurde het huis in 1952 nog aan Klaas Hogerhuis toen hij Elandslaagte 5 verkocht aan Arend Bouma Bartszoon. Bouma telde er f 2.000,- voor neer en woonde hier tot 1966 toen hij huis, erf en bleek voor de lieve som van f 3.800,- aan de gemeente Het Bildt verkocht. De gemeente verhuurde het onderkomen nog aan Gelt Klok (1966-1969) en aan Jacob Thijs Kuipers (1969-1970). Kuipers was de eerste uitbater van wat later de Rembrandtbar zou worden (in Wandeling 138 meer). Daarna volgde afbraak.

De middelste rij (midden)

Het was en bleef een werklieden-

buurt. Ook het middelste huisje van de middelste rij herbergde werkmannen. Dit huisje had de bijkomstigheid dat het direct grensde aan drie andere huisjes, een ten noorden, een ten zuiden en een ten oosten. Immers de middelste en de oostelijke rij vormden een blok van zes woningen. Het waren horige huizen, met halfsteense muren. Je hoorde letterlijk alles! Ook Jan Klazes Slijt die hier vanaf de bouw tot 1918 woonde met zijn vrouw Sijtske Pieters Bil en hun vijf kinderen. Daarna bewoonde Tjeerd Tjerks Bijlsma met zijn vrouw Dieuwke Ijtsens Obma het onderkomen een lange tijd. In 1962 kwam Cornelis (Kees) de Jong hier wonen. Hij was een zoon van groentewinkelier Piet de Jong en had het huis op de kop getikt voor f 600,-. De Jong verkocht huis en erf (Elandslaagte 6) aan de gemeente Het Bildt voor f 1.750,- en verhuisde in 1969 naar de Gideon Boekenooigenstraat. Daarna volgde afbraak.

De middelste rij (zuid)

Dit huis stond prominent op het zuiden. Het werd eerst bewoond door werkmans Sijmen Annes van Dijk, zijn vrouw Antje Klazes Slijt en zeven kinderen. Toen volgde Gerben Dijkstra. Hij werd geboren in 1875 te St.-Jacobiparochie en was getrouwd met Teuntje Schouwerwou. Dijkstra zou later de Babo oprichten. Die afkorting stond voor Bildtsche AutoBusOnderneming, maar gekscherende Bilkerts zeiden Bij Alle Bomen Op. Maar alle gekheid op een stokje, ondernemer 'klaine Germ' Dijkstra begon als winkelier, hier op het Zandpad. We laten hem zelf aan het woord: "Ik kon een woning krijgen met een stenen hok en achter de kamer een achterhuis. Ik dacht toen ik dat zeg: 'Dat lijkt me wel wat om een winkelkje te beginnen.' Ik besprak de zaak eens met de grossier uit Franeker. Die bood mij aan de winkel in te richten met kruidenierswaren in depot. Ik hoefde anders niets te betalen als hetgeen ik verkocht had. Het was achter de grote kerk en ik doopte de plaats Elandslaagte, we hadden om die tijd heen de boerenoorlog in Transvaal. Ik liet dit ook op mijn winkelzakjes drukken."

Elandslaagte

Ziehier de oorsprong van de naam Elandslaagte! De Bildtsche Courant van drukkerij-uitgeverij Johannes Kuiken berichtte veel over de tweede Boerenoorlog (1899-1902). De Nederlandstalige Boeren van Transvaal (Zuid-Afrikaanse Republiek) en de Oranje Vrijstaat enerzijds stonden tegenover het Britse Rijk. De eigenlijke slag om Elandslaagte woedde in 1899. In 1906 bracht Dijkstra zijn winkelje over naar een pand aan de Kade en verhuisde het gezin Dijkstra. Dijkstra ruilde van woning met Thijs Gerbens Kievit, die dus de volgende huurder werd. Gardenier Kievit overleed hier in 1910 en zijn weduwe, Grietje Leenders die Bildt overleed acht jaar later, ook in dit huis. Ondertussen had eigenaar Woudstra het huis verkocht aan Jetze Heins Hogerhuis die nu ook bewoner werd. In mei 1942 verkocht Hogerhuis huis, erf, bleek, regenwatersbak en houten hok voor f 2.089,- aan Dirk Wetterauw, timmerman te St.-Jacobiparochie die het in 1951 verkocht aan Jan Renzes Beimers, landarbeider te St.-Annaparochie. De prijs bedroeg toen f 3.300,-. Jan Beimers op zijn beurt verkocht de woning in 1966 aan de gemeente Het Bildt. Hij bedong f 1.880,-. De hoofdbewoners van Elandslaagte 7 na Jetze Heins Hogerhuis waren Hein Hogerhuis (1932-1933), Cornelis J. van der Ploeg (1933-1951), Jan Beimers (1951-1960), Hiltje Dantuma (de weduwe Van Dijk) (1960-1970) en Cornelis Kuik (1970-1973). Cornelis (Kees) Kuik sloot de voordeur van Elandslaagte 7 op 27 april 1973 voor de laatste keer af en verhuisde naar Wassenberghstraat 2. Daarna volgde afbraak.

De oostelijke rij (zuid)

Timmermansnecht Pieter van der Feen woonde hier eerst. Zijn vrouw Richtje Arjens Noordbeek overleed in februari 1909, waarna de 65-jarige Van der Feen naar Beetgum verhuisde. Toen kwam Ijme Piebes de Grijs hier wonen met zijn vrouw Antje Haisma en zoon Piebe (1910). Het gezin De Grijs zag dat de vloer bij de ingang uit estrikken bestond en dat de trap naar de zolder geen leuning had. De volgende huurder heette Albert Boonstra. Hij werd geboren in 1887 in St.-Annaparochie en was getrouwd met Jeltje Jelles Kievit. Het echtpaar woonde hier met de dochters Jantje (1914) en Tetje (1916). Boonstra was metselaar en zijn vrouw viel van de trap zonder leuning. De Bildtsche Courant van 18 oktober 1937 berichtte ervan. "Aan de gevolgen van een val overleden. Zaterdagmorgen is de vrouw van Albert Boonstra, die op 6 October van de zolder is gevallen, aan de gevolgen daarvan overleden. Ons dorp staat stil bij dit tragisch einde. Jeltje Boonstra-Kievit (49) zal niet spoedig worden vergeten; van hare hulpvaardigheid hebben velen geprofiteerd."

Albert Boonstra kon het huis in 1917 kopen en deed dat. Hij overleed in 1951, waarna het eigendom overging in handen van Gerrit Dirks Buurstra voor f 1.500,-. Vogelliefhebber Buurstra woonde hier tot 1966 toen hij de woning verkocht aan de gemeente Het Bildt voor f 4.850,-. De bewoners (van Elandslaagte 8) na Albert Boonstra waren Gerrit Buurstra (1951-1966), Sijke Ennema (1966-1969), Grietje van Noord (1969) en Siebolt D. Bouma (1969-1971). Afgebroken.

De oostelijke rij (midden)

De eerste huurder was Houke Reinders Hager die ventte met kruideniers- en grutterswaren. Hij werd geboren in 1880 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Beitske Tjallings Hovinga. Hij opende later een zaak in kruidenierswaren aan de Noorderweg te St.-Annaparochie. Toen werd Thijs Pieters van der Feen de hoofdbewoner van dit pand. Hij was timmermansnecht en huwde Grietje Pieters Kuiken. In 1919 verhuisde het gezin Van der Feen-Kuiken naar de Grietmansstraat. Hans Wijtzes Marra was de nieuwe hoofdbewoner en tevens eigenaar. De werkmans werd geboren te Tzum en deelde de woning met vrouw Trijntje Martens Koopal en de kinderen Wijtze, Baukje, Marten en Hendrik. Marra overleed hier in 1936 en zijn weduwe verhuisde in 1949 naar de Grietmansstraat. De weduwe en de kinderen van Hans Marra verkochten nu huis en erf (46 centiare), hok en erf (32 centiare), bleek en pad (70 centiare) en nog een erf (60 centiare) aan Jan Pieters Keizer voor f 3.000,-. De los-werkman was getrouwd met Wapke Haagsma (kwam van Menaldumadeel). Zij werd moeder van Liskje (1946), Jitske (1948), Pieter (1949), Atte (1950), Ruurdje (1952), Dirk (1954) en Ijmkje (1955). Het gezin verhuisde op 11 oktober 1957 naar de Saskiastraat. Keizer verkocht het huis voor f 700,- aan Thomas Kingma, de schoonvader van Adolf Kuiken. Hij overleed in 1968 en de erfgenamen verkochten nu Elandslaagte 9 aan de gemeente Het Bildt voor f 3.900,-. De gemeente verhuurde het pand eerst nog aan Geertje van der Veen die in juli 1971 verhuisde naar de Hollandse straat. Daarna volgde de afbraakhamer.

De oostelijke rij (noord)

De laatste van de negen woningen werd achtereenvolgens bewoond door werkmans Abraham Dirks Kuik, spoorwegaarbeider Pieter Aukes Hitman (1910-1921), Sijtsje Hitman (1921-1924) en Gerrit de Vries (1924-1929). De Vries was vrachtrijder en ruilde van woning met Feike Jans Krottje die op het Zuideinde woonde. Het huis op Elandslaagte werd getaxeerd op f 2.000,- en dat op het Zuideinde op drie mille, dus kreeg Feike er een duizendje op toe. Feike Krottje blies in januari 1942 zijn laatste adem uit. Zijn erfgenaam was Hendrik Keizer en die verkocht nu het huis waarin twee kamers met erf, bleek, regenwatersbak en twee houten hokken aan Frans Sapes Nauta. Diens erfgenamen verkochten in 1963 Elandslaagte 10 aan Jan Bernardus Visser. Visser telde er f 6.000,- voor neer. Drie jaar later werd de gemeente Het Bildt eigenaar voor ongeveer hetzelfde bedrag. De bewoners na Feike Krottje waren Klaas van der Veen (tot 1946), Sape Nauta (tot 1953), Gosse Nauta (1953-1954), Frans Nauta (1954-1959), Akke Dankert (de weduwe Frans Nauta; 1959-1962), Jan Bernardus Visser (1962-1966) en Hendrik L. Norbruis (1966-1969). Daarna volgde afbraak.

Tot slot

En nog is de koek niet op want ten oosten van de oostelijke rij huizen stond een alleenstaand hok met een afgeplat dak. Hierin werd niet gewoond. In 1931 was er een grote paardenstal in ondergebracht. Het was in gebruik bij De Automaat. Het is mogelijk dat we hier te maken hebben met een oliehandel. In 1964 stond dit bouwsel te boek als berging in gebruik bij Jan Feenstra en ondanks dat het niet bewoond werd, kreeg het een adres: Elandslaagte 11. De gemeente Het Bildt kocht de berging in 1972 van de erven Jan J. Feenstra en afbraak volgde spoedig. Ik maak van de gelegenheid gebruik om u alvast prettige kerstdagen en een gelukkig nieuwjaar toe te wensen. Tot zover. Tot het volgende jaar.

d.zwart@hetbildt.nl

Wandeling 136: Stadhoudersweg 2-6

De woningen op de plek waar ooit de ringmuur stond

De oudste berichten

Aloof het of niet. In januari 1903 werd door de gemeente "aan het begin van het Noordeinde te St. Annaparochie een rooilijn vastgesteld, op de plaats waar de Ringmuur van den pastorietaan stond." De kerkvoogdij van de Nederduitse hervormde gemeente te St.-Annaparochie had grond in opstal uitgegeven en timmerman Koldijk had bouwplannen.

We hebben gelezen in Wandeling 130 dat er in 1877 plannen zijn geweest om de nieuwe openbare lagere school te bouwen op de voormalige pastorietaan. Toen de burgerlijke gemeente en de kerkelijke gemeente niet tot overeenstemming kwamen, verdween het plan in de ijskast. De oude pastorietaan bleef vooreerst de oude pastorietaan. Toen timmerman Jan Bernardus Woudstra zijn miniatuurdorp stichtte op grond die hij had gekocht van de kerkvoogdij (zie Wandeling 134), wilden de voogden ook de oude pastorietaan te gelde maken. Ze gaven de grond, direct gelegen aan het Noordeinde (nu Stadhoudersweg) uit in opstal.

Familie Koldijk

Timmerman Jan Koldijk was een zoon van Pieter Jans Koldijk en Grietje IJbrands Engelsman. Dit echtpaar woonde met het gezin van zoon Jan in de oostelijke kamer van de oude pastorie (zie Wandeling 133). In februari 1903 schreef Jan Koldijk een verzoekschrift "ter bevestiging van vergunning tot het bouwen van een woning met timmerwinkel op den pastorietaan aan het Noordeinde aldaar en het maken van een waterstoep aan de Noordervaart bij die woning." B & W hadden geen bezwaar. Hoofdbewoner was dus Jan Koldijk. Hij werd geboren te St.-Annaparochie in 1861 en trouwde met Baukje van Keimpema (zij kwam van Vrouwenparochie). Het echtpaar kreeg drie kinderen: Grietje (1893), Pieter (1897) en Renske Trijntje (1911). Ook woonden de ouders van Jan hier eerst bij in. Vader Pieter overleed in 1915 en moeder Grietje in 1917.

Stadhoudersweg 2, 4 en 6, 1945

Loopbrugje

Jan Koldijk schreef zich in voor allerhande timmerwerken, schreef je laag in, dan werd je uitvoerder. In april 1921 maakte de Bildtsche Courant het volgende bekend. "Ter inleiding van den voorgenomen woningbouw op het perceel weiland d'Avila, heeft de Woningstichting in de gemeente aanbesteed het bouwen van het loopbrugje, dat de verbinding zal vormen tusschen dat perceel en het Noordeinde. Ingekomen waren 4 inschrijvingen en wel van: J. Nauta f 1.387; J. Woudstra f 1.200; J. Koldijk f 1.179; G.J. Smits f 1.166, allen alhier. Gegund aan den laagsten inschrijver." Hier miste Koldijk de boot. Trouwens, de boven aangehaalde woningbouw behelsde de huidige panden Stadhoudersweg 7 tot en met 25 (in Wandeling 140 meer).

Ook had timmerman Jan Koldijk graag willen inschrijven op de bouw van een nieuwe u.l.o.-school met hoofdonderwijzerswoning te St.-Annaparochie. Toen de bovengenoemde woningstichtinghuizen gerealiseerd waren, bleef het zuidelijke gedeelte van het 'weiland d'Avila' braak terrein. In december 1921 wilde het gemeentebestuur daar een nieuwe school voor uitgebreid lager onderwijs bouwen. De school aan het Noordeinde was te klein om alle u.l.o.-leerlingen te herbergen, vandaar. Het bleef bij

plannen. De luchtschool is nooit gematerialiseerd en in 1925 konden de huizen Stadhoudersweg 1, 3 en 5 worden gebouwd.

Stadhoudersweg 2

Timmerman Jan Koldijk overleed in november 1927. De weduwe, Baukje van Keimpema bleef hier tot haar dood wonen. Zoon Pieter Koldijk nam de zaak over. Hij was ongehuwd en men kon hem tevens betichten van ietwat curieus gedrag. Hij liet jonge kinderen schrikken door hen boven de draaiende cirkelzaag te houden. Of hij maakte hen bang door ze buiten de balustrade van bovengenoemd bruggetje te houden. Ook vertoonde hij zich bij tijd en wijle in het openbaar – maar liefst niet te openbaar – in dameskleren. Maar hij was en bleef een vakman. In de Tweede Wereldoorlog was er vraag naar klompen en Piet maakte ze met speels gemak. Als iemand vroeg: "Hoe doene jou dat nou?" Dan zei hij: "t Overtollige hout weghale en dan hou je 'n klomp over." Ook was Piet Koldijk een begenadigd kunstschilder. Hij overleed in mei 1965. Een jaar later kwam dochter Renske Trijntje (Rens) weer terug in het ouderlijk huis. Zij had een carrière achter de rug als ladycrooner. Zij kon mooi zingen en heeft veel opgetreden. Zij stierf in mei 2008 op 97-jarige leeftijd.

Manufacturen

Ook Johannes Wijberens Feenstra liet hier een huis bouwen, direct ten noorden van dat van de familie Koldijk. Feenstra werd geboren in 1865 te St.-Jacobiparochie. Hij was getrouwd met Grietje Bernardus Woudstra. Feenstra was manufacturier, maakte kleding, vooral maatpakken. Hij was ooit begonnen in een winkel aan de brede kant van het Oosteinde in St.-Annaparochie (nu onderdeel van de Bildtse Bouwmarkt) en verhuisde zijn handel op 19 november 1903 van daar naar hier. Behalve Johannes en Grietje woonden hier ook commensalen. Zo woonden hier achtereenvolgens bij in een kleermakersknecht uit Oosterwolde, een uit Franeker, nog een uit Vrouwenparochie en voorts een onderwijzer, een chauffeur en een boekhouder. Grietje hield zich bezig met de winkel. Behalve kleding werden hier ook andere spullen verkocht, zoals fietscapen.

Feenstra was gehandicapt. Hij gebruikte een kruk wegens een abnormaal ontwikkeld been. 's Middags 7 maart 1912 zou hij even per fiets een boodschap doen. "Hij had daarbij het ongeluk te vallen en zoodanig terecht te komen, dat z'n zieke been vlak beneden de knie brak. Geneeskundige hulp werd ingeroepen, en het been is thans gezet."

Tolsma

Zeven maanden later, in oktober maakte kleermaker Feenstra zijn verhuizing van het Noordeinde naar de smalle kant Oosteinde bekend in de Bildtsche Courant. In dezelfde krant maakte Job Wassenaar zijn verhuizing van het Noordeinde naar het Noordeinde wereldkundig. Job Arjens Wassenaar was schoenmaker. Hij werd geboren in 1862 in St.-Annaparochie en was in 1902 hertrouwd met Tjitske Martens van der Ploeg (hij was weduwnaar van Jantje Jans Beimers). De kinderen uit het eerste huwelijk waren reeds uitgevlogen. de vierjarige zoon Marten maakte het gezin compleet. Wassenaar huurde de winkelwoning van Johannes Feenstra die "eene zoo goed als nieuwe winkelhuizinge, bestaand uit ruimen winkel, groote kamer, keuken, werkplaats en galerij, met erf, staande en gelegen aan het Noordeinde, tot 12 mei 1914 in huur bij Job Wassenaar," te koop aanbod. De schoenmaker verhuisde wederom.

Koper van het pand, voor f 1.560,-, was Pieter Sjoerds Tolsma. Hij werd geboren in 1888 te Berlikum en was uurwerkmaker van beroep. Hij was getrouwd met Trijntje Hoekstra. Zij kwam van St.-Jacobiparochie. Het echtpaar kreeg hier drie kinderen: Jarig-Sjoerd (1913), Romke (1917) en Auke (1920). Pieter

Stadhoudersweg 2, 4 en 6, 1920

Tolsma betaalde f 1.600,- voor de nieuwkoop. Zijn winkel was ruim voorzien van "regulateurs zoowel in gewoon als modern model voorzien van trio gong, harp gong en Adler gong, pendules, horloges, wekkers, baromeeters, naaimachines, gouden en zilverwerken enz." Bij Tolsma waren "reparatiën solied en billijk", aldus een advertentie in de plaatselijke krant. In 1929 verhuisde het gezin Tolsma van hier naar de hoek Zandpad-Oosteinde (nu Van Harenstraat 3). Het winkelhuis werd verkocht aan Jentje Johannes Hoogland.

Tandartsen

Landbouwer Hoogland was pas getrouwd met Geertje de Groot (kwam van Nijkerk). Het echtpaar kreeg hier twee kinderen, Sjoerd en Jentje en het gezin vertrok in mei 1932 naar de Hallumerhoek. Hoogland verkocht de "gerieflijk ingerichte en in keurigen staat van onderhoud verkeerende burgerhuizinge met het recht van opstal op den grond, aan het Noordeinde. Het perceel is voorzien van elektrisch licht en waterleiding en zeer gemakkelijk tot winkelhuis in te richten." Koper voor f 2.806,- was kweker Rintje Krap die op zijn beurt ook pas getrouwd was met Maaïke Jansen. Hun kinderen Arjen en Akke werden hier geboren. In mei 1935 verhuisde het gezin. Krap verkocht het huis aan Hessel Jans Bierma die het in juni 1935 betrok, maar reeds in september dat jaar kwam te overlijden. Zijn weduwe Ijmke Hoogland (* 1880 te Menaldum) woonde hier tot haar overlijden in 1952. De erfgenamen verhuurden het huis tijdelijk aan Thomas Krijn Wiersma. Hij was schoolarts en vertrok met vrouw en kinderen in september 1953 naar Stiens. Het huis werd nu verkocht aan Nanne Aukema die hier vanaf december dat jaar woonde met zijn echtgenote Lipkje Neeltje Tjeerds (kwam van Workum) en hun dochter Maria Magdalena. Aukema werd geboren in 1925 te Koudum en was tandarts. Hij hield hier ook praktijk. Reeds in maart 1954 verhuisde het gezin Aukema naar Leeuwarden. Hij droeg de praktijk en het huis over Jacob Michiel de Hondt.

Stadhoudersweg 4

De Hondt was een Amster-

dammer, geboren in 1925. Hij woonde hier met echtgenote Anneke Beker (kwam van Renkum) en hun zonen Johannes Willem, Michiel Govert en Roelof Frederik. In oktober 1955 verhuisde het gezin van hier naar Statenweg 6.

Eigenaar werd nu Goffe Schat, landbouwer te St.-Jacobiparochie. Zijn zoon Jentje bewoonde het huis met Sijbrig Jansje van der Ploeg met wie hij pas getrouwd was. In mei 1958 ruilde zoon Jentje van huis met dat van vader Goffe. In februari 1972 verhuisde Goffe Schat naar Menaldumadeel en twee maanden later betrok Sijbe (Sieb) Brouwer het pand. De elektrotechnisch installateur had in 1971 de zaak van Auke Tolsma met Piet Ferwerda overgenomen en woont sindsdien in het huis waar Auke werd geboren.

Kosthuis

Het derde huis op rij dat in 1903 uit de grond werd gestampt, hier waar eens de ringmuur stond, was voor Klaas van Zandbergen. De kasteleinszoon werd geboren in

1866 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Aafke Jans Wijbenga. Zij kwam van Hallum. Klaas en Aafke kregen een dochter. Van Zandbergen handelde in manufacturen. Hij kwam in 1917 op jonge leeftijd te overlijden. De weduwe van Zandbergen vertrok in 1921 met dochter Renske naar Hallum. Behalve een winkelwoning was dit pand ook een kosthuis en wat voor een! In achttien jaar tijd hebben hier 25 kostgangers een eet- en slaapplaats gevonden. We noemen ze allemaal.

1. Otte Braaksma, * 1895 St.-Annaparochie, onderwijzer; 2. Hans de Boer, * 1879 Kimsward, onderwijzer; 3. Froukje Walburg, * 1875 St.-Jacobiparochie, verloskundige; 4. Antje Sjoerdsma, * 1866 Menaldum, wijkverpleegster (door onvoorzichtig fietsen van een meisje geraakte zuster Sjoerdsma met de fiets in de vaart en brak een pols; een tijdelijke hulpzuster bracht uitkomst); 5. Johannes Bottema, * 1885 Oldeboorn, opzichter; 6. Johanna Cornelia Ronner, * 1888 Dokkum, onderwijzer; 7. Sjoerdje van der Len, *

1887 Leeuwarden; onderwijzeres; 8. wederom Johannes Bottema; 9. Grietje van den Akker, * 1890 Wier, onderwijzeres; 10. Jitze van der Veen, * 1886 Oudwoude, journalist; 11. Anne Steltman, * 1884 Eestrum, administrateur; 12. Harmen Hendrik Suurmans, * 1887 Kollum, onderwijzer; 13. Foeke Gerrits Schaafsma, * 1886 Wijns, assistent gemeentearchief; 14. wederom Foeke Gerrits Schaafsma; 15. Johannes Meinardij, * 1883 Kollum, klerk bij de posterijen; 16. Arjen Terpstra, * 1886 Vrouwenparochie, boekhouder; 17. Jan Albert Woudstra, * 1891 Oudehaske, ambtenaar ter secretarie; 18. Antje Bonnema, * 1887 Makkum, verpleegster; 19. Andries Mensing, * 1894 Deinum, bouwkundig opzichter; 20. Uilkje Sijbesma, * 1897 Haskerhorn, apothekersassistente; 21. Eugen Bartels, * 1890 Berlijn, bloemist; 22. Cornelis Beisma, * 1895 Minnertsma, bouwkundig opzichter; 23. Jelle van der Wal, * 1888 Leeuwarderadeel, aannemer; 24. Andries Hermanus Swerms, * 1890 Franeker, onderwijzer en 25. Tjietse Tigchelaar, * 1902 Harlin-

gen, leerling architect.

Numero 1 kwam in de kost in 1903. De laatste kostganger vertrok op 9 april 1921.

Stadhoudersweg 6

Moeder en dochter Van Zandbergen verkochten het huis aan Klaas Aukes Hoekstra, bakker te St.-Annaparochie. Hij werd geboren in 1866 te Poppingawier en was getrouwd met Grietje de Vries. Zij kwam van Langweer en overleed hier in 1936. De weduwnaar overleed in januari 1945. Het eigendom ging over op naam van Auke Klazes Hoekstra cum suis die het huis verhuurde aan Jeltje Dijkstra, de weduwe Jan de Beer. In 1950 verhuisde ze en Auke Hoekstra verkocht nu het huis aan Johannes Pieters de Vries (boer op Stadhoudersweg 75). Hij werd geboren in 1882 op Ameland en was getrouwd met Willemke Feijma (kwam van West-Dongeradeel). In november 1973 verhuisde het echtpaar De Vries-Feijma naar de Vlaswiek.

Toen heeft het huis dertien maanden leeg gestaan alvorens Dirk Alkema als nieuwe bewoner zich de toegang verschafte. Hij werd geboren in 1950 in St.-Annaparochie en was drie jaar eerder getrouwd met Sietske Vellinga. Dirk en Sietske vertrokken in 1982 naar Saoedi-Arabië. De volgende bewoner was Wjibren Kingma. De grafisch-ontwerper en zijn vrouw hebben hier tot 16 december 1985 gewoond. Het huis werd als volgt omschreven: "geheel gemoderniseerd in 1974. Beneden: ruime entree, toiler, c.v.-kast, keuken, woonkamer 40 m² met open haard. Verdieping: 3 slaapkamers, badkamer (met bad en aparte douche). Dakwand dubbel geïsoleerd. Tuin met ruime berging."

Nu kwam de sleutel in handen van Pieter de Haan. Piet werd geboren in 1954 te St.-Annaparochie en was destijds chauffeur van beroep. Hij woonde hier met Eeke van der Woude, met wie hij later trouwde en een zoon Johannes kreeg. Piet en Eeke verhuisden op 2 januari 1986 van Grietmansstraat 37 naar Stadhoudersweg 6, waar sinds 5 augustus 2017 ook een hondje woont.

Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 137: Stadhoudersweg 8

Ooit timmereraffaire en later een bakkerij met telegrafiekantoor

De oudste berichten

Aloof het of niet. In Wandeling 130 hebben we geleerd dat op de

plek van het huis dat wij thans behandelen, de buurt Achter de Kerck begon. Vandaar dat de Stadhoudersweg hier ineens veel smaller wordt. Rond 1675 trouwde Jan Martens met Sijbrich Dirks en werd vader van zes kinderen. Jan was behalve gardenier ook "opsiender en medegebruicker van de heer Joan Saab van Davila sijn landen." Hij bewerkte dus land waar nu het parkeer- en kaatsterrein en Davelaer zich bevinden. De opziender van het Davelaerhuis en omgeving trouwde in 1694 met Lijsbeth Jans en werd nog vier keer vader. In 1706 hertrouwde Jan Martens met zijn buurvrouw Trijntje Thijsen (volgende week meer). Hij overleed en zijn weduwe verkocht in 1714 voor 655 caroligulden en 14 stuivers aan "Cornelis Albarda J.U.D. en secretaris van der Bildt een heerlijke huizinge en schuure, bomen en plantagie, staande te St. Anna achter de kerk hebbende de old secretaris Albarda en de coper ten oosten, de pastorie hovinge ten zuiden en de gemeene straat ten westen en de coopman Jan Tekes ten noorden en belast met 4-19-0 jaarlijkse grondpacht alsmede met een vrie doorgang en reed met een krodwagen van de hovinge aan des vercopers plaatse ter voor aan de straat of vaart ten westen gelegen."

Timmeraffaire

Dr. Cornelis Albarda zijn we eerder tegengekomen als eigenaar van het hoekhuis Wassenbergstraat-Van Harenstraat. Hij verhuurde het huis achter de kerk aan diverse lieden, bijvoorbeeld aan Ane Cornelis van 1719 tot 1748. Hij was meester-timmerman en zijn vrouw heette Dirkje Everts. Er was destijds ook een achterhuis dat waarschijnlijk door timmerknechten werd bewoond. Ane Cornelis overleed in 1748 en Cornelis Jilderts nam

Het Noordeinde in 1885 met uiterst rechts de woning van bakker Bartele Tjalckes Bouma waar een jaar later het rijkstelegrafiekantoor werd geopend. Tussen de bomen ontwaren wij het nieuwe schoolhuis, de noodstal tegenover de smederij (met de hoge topgevel) en aan het einde van het Noordeinde de uit de rooilijn staande bebouwing waar in 1892 de gereformeerde B-kerk werd gebouwd.

de timmeraffaire over. Hij was getrouwd met Gaatske Pijtters. Het eigendom bleef in handen van de familie Albarda. De reeds eerder genoemde juffers Albarda verhuurden de woning van 1758 tot 1787. Willem Albarda, de secretaris van Ferwerderadeel verkocht in 1790 het huis aan Sjoerd Jarigs Wenselaar die het ook verhuurde. Wenselaar ging failliet en Everhardus van Loon, secretaris van Het Bildt, kocht voor- en achterhuis dat omschreven werd als "een brave huizinge cum annexis geschikt tot winkelnearing of ander bedrijf, staande op het Noordend." In 1811 woonde hier Jan Glastra van Loon, een broer van de eigenaar. Hij werd geboren in 1758 te Oldemarkt en was getrouwd met Antje Jimkes. Van Loon was koopman van beroep en onder meer vader van Rikje. Zij trouwde in 1821 met Harmanus Hanses van Zandbergen. Manus werd geboren in 1800 te Harlingen en het echtpaar kwam hier nu bij inwoners. Hij was meesterbakker.

Rentenier Jan Glastra van Loon overleed in 1829 en zijn broer Everhardus verkocht de "huizinge, voorzien van twee kamers, gang en zolder, met eene schuur, waarin stalling voor 4 paarden en 6 koeijen, put en verdere commoditeiten, benevens een plekje grond en bleek" plus twee achterhuizen aan Harmanus van Zandbergen. Huurder werd koper.

Bakkerij

Jan Harmanus van Zandbergen, een zoon van de nieuwbakken eigenaar, was ook bakker van beroep en nam de zaak in 1849 over toen hij trouwde met Martentje Post. Hij was de vader van Klaas van Zandbergen. Jan verruilde in 1864 de bakkerszaak met het café in de buurt (Van Harenstraat 14, Tupelo) en verkaste later naar de Verenigde Staten van Noord-Amerika (naar men zei met de huishoudster). Cornelis Klazes Post, die wij eerder als koper van heel veel huizen zijn

tegengekomen en een broeder van Martentje die alleen achterbleef, kocht het huis. Hij verhuurde het bakkershuis aan Gabe Weidema. Hij werd geboren in 1839 te Zweins en was getrouwd met Berber van der Woude. Zij kwam van Warga en zij waren de ouders van onder meer Jakkle. In 1870 verhuisde de familie Weidema van Noordeinde naar het huis op de hoek (Van Harenstraat 8). De volgende huurder was Dirk Kornelis van Rozendal. Hij was een schoonzoon van eigenaar Cornelis Klazes Post en werd geboren te St.-Jacobiparochie in 1846. Bakker Van Rozendal was een puike hardrijder op de schaats en bekleedde later (omstreeks 1891) een bestuursfunctie in de ijsclub St.-Annaparochie.

Brand in 1878

Eigenaar Post gooide de "in de laatste jaren geheel vertimmerde huizinge, broodbakkerij met stalling, schuur en tuin aan het

Noordeind, groot 5,08 are" in de verkoop. Pier Lammerts Bakker, bakker te Vrouwenparochie werd koper voor f 5.268,-. Pier werd geboren in 1852 te Rinsumageest en hij was op zondag 10 februari 1878 getuige van iets ergs. "Er brak 's morgens om 6 uur een hevige brand uit. Met groote inspanning wist de kranige brandweer met één spuit de voorhuizinge te behouden. De schuur met de daarin aanwezige voorraad heede en vlas werd echter een prooi der vlammen." De oorzaak was onbekend. De verzekering dekte in hoofdzaak de schade. Negen maanden later verhuisde Pier met zijn vrouw Taetske van der Meulen (kwam van Vrouwenparochie) kinderloos naar Wanswerd. Bakker Bakker verkocht de zaak aan Marinus Eekhof. Hij kwam van Leeuwarden, zijn vrouw Hinke Mol van Bolsward. Ook dit echtpaar pakte de biezen al na een jaar. Nu werd in november 1879 Gerben Telenga hier bakker. Hij huurde de bakkerijwoning van

De zijgevel van het huis van bakker Duurd Alkema, zomer 1925.

Eekhof, die dus geen koper kon vinden. Telenga werd geboren in Franeker en woonde hier met zijn echtgenote Sjoukje van Groning (maar kwam van Midlum). Reeds in juli 1880 vertrok het echtpaar naar Leeuwarden. In december van dat jaar meldde B.T. Bouma, bakker te Grouw, dat hij zich had gevestigd aan het Noordeinde te St.-Annaparochie.

Achterhuis

In 1720 was het huis reeds in meerdere woningen verdeeld (twee, soms drie) en in 1811 was dit niet anders. In het achterhuis woonde winkelier Enne Klazes Wageveld. In 1815 stierf zijn vrouw en toen verkocht notaris en eigenaar van het achterhuis Everhardus van Loon "des morgens precies ten negen uren ter sterfhuizen van wijlen Akke Dirks de Jong, in leven huisvrouw van Enne Klazes Wagenveld, winkelier te St. Annagebuurte bij boelgoed en gereed geld: een nette en zindelijke inboedel bestaande in 3 bedden met hun toebehooren, 1 kabinet; 1 pulpituim; 1 kleeerkas, spiegels, tafels, stoelen, koper, tin en aardewerk, gemaakt en ongemaakt linnen, een menigte vrouwen kleederen; winkelwaren bestaande in kruidenierswaren, bontgoed en onderscheiden soorten van Elle-waren, winkelgereedschappen, enz.; voorts eenige goederen behorende tot eene stokerij, als 40 vaten ankers, half en vierde ankers, 1 stel met 6 vaten en 2 grote leggers vaten; voorts eenige in den grond zittende aardappels, een partijtje hooi en wat meer zal worden gepresenteerd." In de twee achterhuizen woonden niet standvastigen. In de jaren 1825-1850 vlogen de bewoners in en uit. Het was net een duiventil.

Telegrafiekantoor

Bartele Tjalkes Bouma werd geboren in 1834 te Grouw. De doopsgezinde bakker was getrouwd met Berbertje Durks van der Werf. Zij kwam van Gorredijk. Het echtpaar kwam hier wonen met de kinderen IJke (1862), Durk (1864), Arend (1866) en Thaeke (1873). Bart Bouma

maakte elk jaar in november een St.-Nicolaasuitstalling. Achter het winkelruit maakte hij dan kenbaar dat hij ruim voorzien was van Dokkumer taai, suikergoed, marsepein en chocolade. In 1886 riepen B & W in een advertentie in de Bildtsche Courant "ingezetenen van St.-Annaparochie op die genegen zijn zich met den telefoondienst te belasten en daarvoor een lokaal in te ruimen." Bakker Bouma reageerde en begin juni 1886 opende het Rijkstelefoonkantoor hier in zijn huis. Leve de vooruitgang! Voor het eerst konden mensen telegraferen! Bart Bouma was dus nu behalve bakker ook telefoonkantorhouder. "Als vervangster en hulp-telefoniste fungeerde zijn dochter IJ. Bouma. De opening had met eene plechtigheid en in het bijwezen van burgemeester en wethouders plaats." Het kantoor was via Berlikum aangesloten op Franeker. Vanaf 7 juni was het publiek

welkom op werkdagen van 9.00 tot 12.00 uur en op zon- en feestdagen van 8.00 tot 9.00 uur. Let op! Zaterdag was destijds nog een werkdag. De telegrammen moesten in het dorp St.-Annaparochie gratis door de telefoonhouder besteld worden en buiten de kom – maar wel binnen de grenzen van het zogenaamde dorpsgebied, kwamen de bezorgkosten voor rekening van de gemeente. Voor bestellingen naar de dorpsgebieden van St.-Jacobiparochie en Vrouwenparochie werden een paar lieden uit het arnhuis aangewezen. Voor het bezorgen werd een dubbeltje "per ¼ uur gaans" gerekend. Van juni 1886 tot januari 1887 werden er 229 berichten verzonden en 304 ontvangen. Het voorzag dus in een grote behoefte.

Nog meer bakkers

In 1886 vond eigenaar Eekhof een nieuwe eigenaar voor "eene

beklante bakkerij, woonhuis met tuingrond en erf, gunstig gelegen aan het Noordeinde te Sint Annaparochie, groot 6 are en 20 centiare." Tjalling Lijkles Lijklama, pelmolenaar onder St.-Annaparochie was de koper. Bart Bouma verhuisde met de bakkerij en het telefoonkantoor van Noordeinde naar Oosteinde. Eigenaar Lijklama verhuurde nu de bakkerijwoning aan Duurd Harkes Alkema. Hij werd geboren in 1861 te Midlum en was getrouwd met Aukje Krol. Zij kwam van Sneek. Het echtpaar woonde hier met drie kinderen en voorts nog met enige bakkersknechten en dienstmeiden. Duurd Alkema kocht het pand van Lijklama in 1891. Bakker Alkema wist op 17 december 1896 twee knaapjes die per slede in de Noordervaart waren gegleden, te redden. Het duo was dus fortuinlijk. Aukje Krol was dit minder toen zij in 1910 op de thuisreis in de trein van

Harlingen naar St.-Annaparochie onder de rook van Sexbierum stierf. Alkema hertrouwde later met zijn dienstbode Akke Wijtzes de Jong (kwam van Bergum). In 1926 overleed bakker Alkema en de weduwe verhuisde later dat jaar naar Leeuwarden. Het winkelhuis werd nu geveild, "met van ouds bekende bakkerij, schuur, erf en reed aan den Noorderweg in het dorp St.-Annaparochie, laatst in eigen gebruik bij wijlen den heer Duurd Alkema. Deze huizinge bevat: winkel, groote voorkamer waarin 1 bedstede en 2 kasten, voorkamerje en kast, alcoof met bedstede en kast, gang, kelder, bakkerij en bergplaatsen." Koper werd Sake Lolkes de Jong, bakker te Stiens, voor f 4.026,-. De Jong werd geboren in 1900 te Britsum. Hij was getrouwd met Antje Riemersma (kwam van Finkum). Het echtpaar kreeg vier kinderen: Eke (1930), Andrieske (1935, maar jong overleden), Lolke (1939) en Andrieske (1941).

Bloemenzaak

De Jong stookte de ovens met takkenbossen en hij ventte zijn bakkerswaar ook uit, helemaal tot aan Zwarte Haan op de fiets met een grote korf voorop met daar een zeildoekje overheen. In 1965 verhuisde Sake de Jong naar Mantgum. Nu kocht Adam Westerhuis, bloemist te Minnertsga het pand. Westerhuis trouwde met Klaaske Schaaf. Hij was op de markt te vinden en zij dreef de bloemenwinkel. De Bildtse Post schreef dat St.-Annaparochie het lange tijd zonder een bloemenzaak heeft moeten stellen, maar dat "dat een van de bloemenkoopmannen, de heer A. Westerhuis, nu de koe bij de hoorns heeft gevat. Hij kocht daartoe de oude bakkerij van de heer S. de Jong en liet het pand drastisch verbouwen. Alles ging bijna tegen de grond, alleen de noordelijke muur bleef bestaan. Er werd een zeer moderne winkel gecreëerd, terwijl de woning al even modern is, met een prachtig uitzicht op het vitale verkeersknooppunt 'de hoek'." Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 138: Stadhoudersweg 10

Na 175 jaar kuiperij een kruidenierswinkel en de Rembrandtbar

De oudste berichten

Geloof het of niet. In 1650 deed Jan Beernts belijdenis in de kerk te St.-Annaparochie. Hij was kuiper en het is zeer waarschijnlijk dat hij destijds hier al woonde en werkte. Jan kwam van Beetgum en was daar twee jaar eerder getrouwd met Trijntje Piers. Het echtpaar liet vier kinderen dopen. De moeder overleed rond 1686 en zoon Beernt Jans Cuiper nam de zaak nu over van zijn vader. Hij trouwde in 1692 met Trijntje Thijssen. Voor 1706 was de kuiper reeds overleden en toen de weduwe met buurman Jan Martens trouwde, schoof Trijntje Thijssen een huis naar het zuiden op (daar woonde Jan) en verkocht zij namens zichzelf en haar kinderen het huis dat wij thans behandelen. Nu begint hier een ware dynastie. Jan Taekes, meesterwolkammer te St.-Annaparochie kocht het huis voor 550 caroligulden. Hij was in 1699 in de nieuwe kerk van St.-Annaparochie getrouwd met Hijlkjen Jacobs met wie hij geen kinderen liet dopen. Waarschijnlijk waren Jan en Hijlkjen doopsgezind. Jan Taekes stond bekend als koopman. Hij handelde dus in wol, maar hij was zeer zeker ook kuiper van beroep. Dan was hij dus ook handelaar in vaten, emmers en dergelijke.

Kuiperij

In 1741 was het pand nog steeds eigendom van Jan Taekes, maar in het woongedeelte verbleef Jacob Jans. De laatstgenoemde was meer dan waarschijnlijk een zoon van de eigenaar en deze Jacob Jans was ook kuiper van beroep en

woonde hier tot ongeveer 1770. Hij verhuurde (een gedeelte van) het pand onderwijl aan Hette Errijs, Jan Sijbes en Fetze Jacobs. Jacob Jans werd in 1755 vader van Jan en deze Jan trouwde met Lijsbet Jelles en werd in 1783 hoofdbewoner. Hij noemde zich Jan Jacobs Kuiper en werd vader van drie dochters en vier zonen. In het trouwjaar van de zoon, stierf vader Jacob Jans. Zoon Jan Jacobs Kuiper erfde nu het pand dat uit twee woningen bestond. Het achterhuis werd in 1791 verhuurd aan vrijgezel Jan Hobbes en twee jaar later aan Hendrik Gerrits Bosje. Voor 1800 overleed Kuiper sr. en werden zijn kinderen massaal eigenaar. Op de een of andere manier hielden die kinderen de kuiperij aan de praat. Pas in 1811 hebben we zekerheid dat de oudste zoon, Jacob, de hoofdbewoner was en na de afwikkeling van de erfenis, ook eigenaar. Jacob Jans Kuipers werd geboren in 1787 en trouwde met Jeltje Leenderts Santhuizen. Het huis bestond in 1811 uit vier wo-

ningen. Behalve Kuipers woonden hier twee werklieden en een klokkenmaker.

'Huiszinge met drie vertrekken'

In november 1821 poogde Van Loon, notaris te St.-Annaparochie, te veilen "bij strijk- en verhooggeld eene ruime en hechte huiszinge, bestaande uit drie vertrekken, met de erve en tuin, staande op het Noordend te St. Anna-parochie, tot vele affaires geschikt, waarin onheugelijke jaren eene kuiperij met succes gedreven is, bij Jacob J. Kuipers als mede-eigenaar en anderen bewoond." Het werd ingehouden, maar desondanks waren de dagen van de kuiperij geteld. Voor 1829 was Everhardus van Loon eigenaar, woonde hoofdbewoner Jacob Jans Kuipers elders en was het pand kuiperij af. Een slordige 175 jaar waren hier kuipers werkzaam geweest, was het pand de thuishaven van dis-sels, klopjizers en steelzethamers

en hadden hier vier generaties Kuiper(s) gewoond en gewerkt.

Woningen met vrije steeg

In 1829 kocht buurman Harmanus Hanzes van Zandbergen (bakker in Van Harenstraat 8) van Everhardus van Loon voor f 467,- een "huiszinge en erve bestaande in drie woningen, ruim voorhuis, schuurtje en een vrije steeg ten zuiden, tuin, bleek en aanbehooren, staande en gelegen op het Noordend te Sint Anna Parochie bij Jacob H. de Vries en H. Strick in gebruik." Van Zandbergen verhuurde het voorhuis aan schipper Jacob Heeres de Vries (1829-1831), de weduwe Gerrit Reins Krottje (1831- 1832), kuiper Frans Riewald (1832-1835), gardenier Tamme Ijefs Hoekstra (1835-1836), werkman Dirk Ritskes Turner (1836-1840), gardenier Marten Minks Hiemstra (1840-1841), vleeshouwer Sjoerd Sipkes de Boer (1841-1842), winkelier Heere Martens Oosterhof (1842-1843),

Kruidenierswinkel

We zien dat een gedeelte van het voorhuis sinds 1841 was ingericht als winkeltje. Rond 1850 heette de winkelier Hessel Jans Brolsma. Hij woonde hier met zijn vrouw Tetje Jans Hoekstra en drie kinderen. De winkel werd overgenomen door Wijbe Jelles Steensma. Hij kwam van St.-Jacobiparochie en was getrouwd met Trijntje Arjens Kuiken. Reeds voor 1859 runde Pieter Jacobs Hoogstra de winkel. Hij werd geboren in 1810 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Antje J. Boersma. Winkelier Hoogstra hield met elk nieuwjaar een loterij om goud- en zilverwerken. Zo'n loterij moest ordentelijk verlopen, vandaar dat de politieagent Tjeerd Pot de winnende nummers trok. Hoogstra ging en Gorter kwam. Ane Jans Gorter mag dan gardenier als beroep hebben gehad, de winkel bleef open. Zijn echtgenote Aafke Doedes van der Laan zal zich daarmee bezig hebben gehouden. Gorter werd geboren in 1825 in

gardenier Klaas Jarigs Tanja (1843-1844) en schoenmaker Jippe Sijbes de Jong (1844). Ook het achterhuis en het huis daar weer achter herbergden in deze jaren vele verschillende hoofdbewoners, allen werklieden. Ze moesten allemaal door de nauwe steeg (zonder naam) hun weg vinden van en naar hun huis.

Het winkelhuis met de markies van Anne Walburg, 1955.

St.-Annaparochie, zijn vrouw kwam van St.-Jacobiparochie. Zij overleed in 1862 en de gardenier-winkelier trouwde nu met Dieuwke Jukes Schouwerwou (ook van St.-Jacobiparochie). Alle hier genoemde winkeliers huurden het voorhuis van Harmanus van Zandbergen en na diens overlijden van de weduwe, Renske Jans Kuiken. Deze Renske was eerder op zeer jonge leeftijd getrouwd met Rein Douwes van der Zee en de kinderen uit dit eerste huwelijk erfden in 1894 huis, achterhuis en achterachterhuis met tuin. Terug naar de winkel.

Verkoop en verbouw in 1895

Ane Gorter overleed in 1886 en zijn weduwe die het winkeltje nog wel gaande zal hebben gehouden, volgde hem in 1892 in het graf. Nu verhuisde Arjen Rienks Visser van het achterachterhuis naar het voorhuis. Hij werd geboren in 1862 te St.-Annaparochie en was schipper. Zijn vrouw heette Antje Jacobs de Jong en kwam van Kubaard. In 1895 kocht Hendrik Rinzes Koopmans huizen plus tuin en steeg voor f 430,- en verkaste nu van de oostelijke kamer van de oude pastorie (zie Wandeling 133) naar hiero. Hij verbouwde de drie woningen in twee. Het voorhuis bestond uit een kamer (met een hoogte van 3,05 meter), een winkel, een keukenhuis en een berging. Het achterhuis omvatte een kamer met een voorportaalje. De kamer had een hoogte van slechts 2,30 meter en een oppervlakte van 10 m². Er was achter in de tuin ruimte voor een behoorlijke ingericht privaat en er was ook een waterdichte regenwatersbak.

De achterhuizen

In 1775 was er voor het eerst sprake van een achterhuis. Dat

was dan te bereiken door de 'vrije' steeg. We hebben reeds gelezen dat er in 1811 vier achterhuizen stonden! Eigenaars van een achtertuin lieten die vaak bebouwen om de grond te gelde te maken. Hier woonden werklieden met hun vrouw en kroost, te veel om op te noemen. Hier werden kinderen geboren, hier stierven kinderen en ouden van dagen. Beide aan de lopende band. In 1887 was het aantal woningen gereduceerd tot drie: een voorhuis, een langer middenhuis en een klein achterhuis en ten oosten daarvan lag de tuin. Fotograaf Koopmans voegde in 1895 het voorhuis en het langere middenhuis samen en ging over tot een fikse verbouwing. Het achterhuis bleef in takt en daarin verbleef de in Berlikum geboren werkman Waling van der Lei met zijn vrouw Rinske Wassenaar en dochter Dirkje, schoonzoon Johann Friedrich Speckmann en kleinkind Waling. Het gezin van de schoonzoon verhuisde spoedig naar het noordelijker staande huis (volgende Wandeling meer). Van der Lei werd in het achterhuis opgevolgd door Anne Johannes van Loon. Hij was letterzetter in de drukkerij van Kuiken (nu Hoekstra Drukkerij Uitgeverij). Hij woonde hier – niet lang – met echtgenote Trijntje Hendriks Visser. Al even kort woonde hier Jacob Rienks Visser en zijn vrouw Jisseltje Piers Boonstra. Visser was voerman. In mei 1909 was Jelle Pieters de Wit de nieuwe hoofdbewoner. Hij werd geboren in 1851 te Kubaard en was werkman van beroep. Hij was nog steeds vrijgezel toen hij in oktober 1925 verhuisde van dit achterhuis naar het gesticht Sonnenborgh te Leeuwarden. Sindsdien werd het achterhuis niet langer bewoond.

Fotograaf Koopmans

Koopmans was schilder, maar was

ook amateur-fotograaf en wellicht mogen we zeggen dat hij een professionele fotograaf was. Hij had immers eerder op het Zandpad, maar later ook hier een atelier. Veel oude dorpsgezichten en portretten van zijn hand zijn bekend. Koopmans werd geboren in 1855 te Drachten en was getrouwd met Maaïke Jans Lettinga en zij was winkelierster. In 1917 overleed zij hier. Hendrik Koopmans bleef er wonen, maar er verscheen een huishoudster op het toneel. Haar naam was Grietje Grijpstra. Zij werd geboren in 1876 in Vrouwenparochie. Op 21 oktober 1939 overleed oud-schilder, oud-fotograaf Hendrik Koopmans hier in zijn eigen huis. Drie weken later vertrok huishoudster Grietje richting Dantumadeel en op 20 november dat jaar werd finaal publiek verkocht "de huizinge waarin sinds jaren een kruideniersbedrijf is uitgeoefend, met vrije steeg, berggruimte, erf, bleek, houten hok en grond aan het Noordeinde te St.-Annaparochie. In eigen gebruik geweest bij wijlen de heer H.R. Koopmans." Het bod bleef steken op f 1.970,-.

Walburg

Koper was Anne Jacobs Walburg die prompt in de Bildtsche Courant het volgende kenbaar maakte: "Attentie! Zaterdag 16 December 1939 heropening van de winkel van wijlen H. Koopmans, Noordeinde St.-Annaparochie. Verkrijgbaar verschillende soorten chocolade- en suikerwerken, koekjes, kaas enz." Walburg werd geboren in 1897 te St.-Annaparochie en trouwde in 1923 met Lettadina Hoogstra. De vrouw met de vreemde voornaam kwam van Berlikum. Zij kregen twee kinderen: Rinske (1924) en Jacob Sjoerd (1938). Walburg was eerst werkman, dan gardenier en later dus winkelier. De zaak draaide goed en in 1958 kocht hij het noor-

delijker staande perceel. Daarheen verhuisde nu de kruidenierswinkel en het was daar waar Walburg de eerste zelfbedieningszaak in St.-Annaparochie stichtte (Stadhoudersweg 12; volgende week meer). Hij overleed in 1960, zijn vrouw twee jaar later. Zoon Jacob hield de winkel niet aan. Hij woonde alleen en niet alleen. Hij had een aap als huisdier die – wanneer die alleen in de kamer was – de stoel waarin hij zat en lag, beetje bij beetje vernielde. Jacob Walburg verkocht het pand aan IJnze Hoekstra en Gerrit M. van Dijk en verhuisde in 1967.

Rembrandtbar

De nieuwe eigenaren – spoedig IJnze Hoekstra alleen – lieten het pand verbouwen tot koffiebar. Het was niet langer een woonhuis. Uitbater was Jacob Thijs Kuiper, voorheen bakker te Sneek. Hij werd aldaar geboren in 1948 en was getrouwd met Ietje Veenstra (ook van Sneek). Met hun zoon woonde het echtpaar vlakbij op Elandslaagte. Zaterdag 17 mei 1969 opende Kuiper de "nieuwe Koffie-, IJs- en Snackbar Rembrandt. In onze bar kunnen wij U aanbieden: koffie, frisdranken, sorbets, patat, croquetten, bami- en nassiballen, loempia's speciaal, gehaktballen, carbonades, biefstuk tartaar, kip enz. Jukebox met de nieuwste tophits aanwezig." Get Back van the Beatles en Goodbye van Mary Hopkin, dat werk. Bij de opening werd medewerking verleend door de drumband Intermezzo. In april 1970 vertrok het gezin Kuiper-Veenstra, terug naar Sneek.

De Stadhouders

Kuiper werd opgevolgd door Jan Sijtsma. 'Lange Jan' hanteerde ook de naam Rembrandtbar en verkreeg vergunning voor het schen-

ken van alcoholhoudende dranken. Door de 'vrije' steeg was het loket te bereiken, waar de klanten terecht konden voor het afhalen van een hartige hap. Op vrijdag 14 mei 1976 heropende Siep van der Meij de Rembrandtbar (en vestigde in Stadhoudersweg 12 café De Stadhouders; volgende week meer). De bar was in tegenstelling tot het café slechts in het weekeinde geopend en zou nog twee jaar stand houden. In 1978 werd de bar in een café omgetoverd, dat in augustus 1978 officieel werd geopend, onder enorme belangstelling. Uitbaterster was Nelly Verhagen-de Jong die de naam De Stadhouders prolongeerde. De ingrediënten die van een café een bruin café maken, waren aanwezig: een vloer van groene en gele estriken, een balkenzoldering, een knusse bar, een stamtafel en een geheel gerestaureerd biljart. In 1982 nam Marinus C. (Coen) de Ruiter de zaak over. Yt Banning volgde hem drie jaar later op en zou, als uitzondering op de regel, lang uitbaterster blijven. Het eigendom ging over in andere handen en in december 1999 was Vincent Hamstra de nieuwe caféhouder, gevolgd door Dick de Vries en Goffe Miedema (voor één dag). Op 1 januari 2003 openden Anne en Anneke Visser met Lou en Marja Keizer de deur. Het café was open van donderdag tot en met zondag. "Je binne 'n prot frije tiid kwyt. Wij hewwe ôns banen d'r gewoan nag naast. Met syn fieren kinne je nander mooi ôflosse," aldus Keizer. In november dat jaar haakten Lou en Marja af en in 2007 sloot Anne Visser de deur van De Stadhouders definitief achter zich dicht. In 2010 werd het café verbouwd tot woonhuis en gewoond wordt er sindsdien. Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 139: Stadhoudersweg 12

De Schoongevel door brand verwoest op 25 januari 1860

De oudste berichten

Aloof het of niet. Een huiseigenaar moest in vervlogen tijden grondpacht afdragen aan de Staten van Friesland, de eigenaar van het Oud-Bildt (eigenlijk betaalde je de pacht aan de grietman van Het Bildt die het dan weer afdroeg aan de Staten). Door de eeuwen heen hebben sommige huiseigenaars de grondpacht afgekocht voor een bepaalde waarde en staken die pacht bij verhuur van hun huis in eigen zak. Nu weten we dat de eigenaars van het pand dat we deze week doen, in de achttiende eeuw pacht moesten betalen aan Sierck Roelefs en zijn erfgenamen. Dus heeft deze Sierck de grondpacht ooit afgekocht en dan mogen we met bijna zekerheid stellen dat hij ooit eigenaar is geweest van het huis dat op dit perceel stond. En wellicht ook zijn ouders. Nu weten we dat ene Roelof Sierdts in 1658 in de kruiskerk van St.-Annaparochie trouwde met Hijlck Sierxs. Zij moeten haast wel de ouders zijn van onze Sierck. En dan zal Sijert Roelofs zijn grootvader zijn geweest en Roeleff Sijerts, die in 1621 overleed, zijn overgrootvader. Allen zijn mogelijk eigenaar geweest van een bouwwerk dat hier gestaan moet hebben. Het is mogelijk – maar niet meer dan dat – dat Roeleff Sijerts hier al in de zestiende eeuw heeft gewoond...

Een schone gevel

Hoe dan ook, in 1670 begeerde "Pieter Henrix Geline cum socio bode en consent op de koop van sekere camer staende achter de kerk in St. Annagebuirte, hebbende Jan Beernts cuiper ten zuiden, de straat ten westen, Claes Dirx ten noorden en Nanne Johannis met een mandemuur ten oosten" voor 170 caroligulden. De verkoper was Jarigh Menses.

Koopman Pieter Henrix Geline was (niet op Het Bildt) getrouwd met Antie Pijtters. De familienaam Geline komt in de achttiende eeuw vooral voor in Harlingen. Wellicht dat onze koopman ook daarvan afkomstig was. Hoe de overgang ging, is ons onbekend, maar in 1707 waren de kerk- en armvoogden/volmachten van St.-Annaparochie eigenaar

van het huis. Het voorhuis was eigendom van de volmachten en het achterhuis deed dienst als armenwoning. De volmachten waren de eigenlijke bestuurders van het dorpsgebied St.-Annaparochie. Zij inden belasting en onderhielden bruggen, wegen, vaarten. Het armenbeleid was in handen van de kerk- en armvoogden. De volmachten bezaten het rechthuis (nu Tupelo), maar ook het pand dat we nu bespreken. Het gebouw werd gebruikt voor opslag en had een naam: de Schoongevel. Het zal derhalve een schone gevel hebben gehad. Wellicht was het ooit een huis van standing geweest. Het huis komt in bronnen uit 1765 voor als de Gladde Gevel, dus een gevel met fraai stukadoorwerk. De volmachten betaalden elk jaar trouw de acht stuivers grondpacht aan Sierck Roelefs die in 1690 te Stiens getrouwd was (een broers zoon noemde zich Groeneveld).

Van stalling naar woning

De volmachten gebruikten de Schoongevel voor opslag van turf

en oud hout. De turf of baggelaar werd hier door schippers gebracht en door turfdragers aan wal gebracht en door de turfmeetsters gemeten en hier vandaan onder de armen verdeeld. Bomen langs de openbare weg konden op last van de volmachten worden gekapt en het hout werd hier opgeslagen en per opbod verkocht. In de achttiende eeuw waren ook de "vleeschpakkers" hier werkzaam. Kortom: werkzaamheden die van overheidswege werden verricht, vonden hier plaats. Het was eigenlijk een grietenijwerkplaats. In de Franse jaren verloor de Schoongevel deze functie en verhuurden de kerk- en armvoogden het huis aan derden (veelal werklieden op leeftijd), maar ook aan gezinshoofden die een publieksbaantje hadden, zoals omroeper. Sijtze Sijbrens Jaarsma was zo'n omroeper. Hij toog met een bel door het dorp om belangrijke zaken te verkondigen en zal ook de verkoop van onroerend goed wereldkundig hebben gemaakt op de stoep van het rechthuis. Sijtze was getrouwd met Akke Pieters de Kuur, een dochter van de gezworen klerk

ter secretarie en procureur aangesloten bij het nedergerecht en hun gezin woonde hier. Lief en leed deelden ze. In juli 1824 stierf hun zoon Willem Hendrik Georg in de Schoongevel, slechts zes weken oud.

Het achterhuis

We lezen zonet dat in 1670 ene Nanne Johannis eigenaar was van het achterhuis. In 1707 was Geert Hendrix dat. Hij was in 1686 te St.-Annaparochie getrouwd met Geesje Eekes. Zij kwam van "De Leije onder Finkum." Het echtpaar kreeg zes kinderen. De jongste heette Jetske. Geert Hendriks werd bij tijd en wijle bedeed. Hij werd door de kerk- en armvoogden ondergebracht in de categorie "gansch onvermogenende personen". In mei 1721 overleed Geesje. Voor 1739 stierf eigenaar Geert Hendrix en nu werd Cornelis IJpes de trotse bewoner van het achterhuis. Hij was smid van beroep en woonde noordelijker (in latere Wandelingen meer) en bovendien was hij in 1726 getrouwd met de hierboven genoemde Jetske Geerts. Smid

Cornelis IJpes verhuurde het huis aan smidsknechten die dus dicht bij hun werk woonden. Ook was er in het achterhuis nog ruimte voor armlastigen, voor wie de armvoogden de huur betaalden. In 1757 stierf de smid en nu trouwde eigenares Jetske Geerts met Beerent Lubberts die dus uit naam van zijn vrouw de nieuwe eigenaar was. Andere bewoners waren Johan Hendrik Kaug (kwam van Leeuwarden) en Dirk Gerrijs Crottje (de grootvader van de grootvader van mijn grootvader Sijbe Krottje, maar dit terzijde).

Armenwoning

In 1782 verkochten de erven Jetske Geerts aan Jop Tijssen huisman onder St.-Annaparochie "een kamer met bleek op 't Noordeind bij Dirk Gerrijs Crottje in huur tot 12 mei 1783, hebbende T. van der Feens erven ten oosten, Jacob Jans Kuiper ten zuiden, de armvoogden met een mandeelige muur ten westen [De Schoongevel] en Hoite Peisel c.s. ten noorden" voor 240 gulden en vijftien stuivers. Jop was groot van postuur, duizelingwekkend rijk en tevens eigenaar van een snikschip waarvan genoemde Krottje de schipper was. Jop Tijssen overleed voor 1787 en zijn enig zoonkje Tijs Jops de Groot werd een vermogend kindje. Maar kleine kinderen worden groot en in 1824 verkocht Tijs "ten overstaan van het vredegergt van het kanton Hallum een huizinge bestaande uit twee woonkamers en erve op het Noordend door Rinze Kroes en andere bewoond tot 12 mei 1824 voor f 54:00 in het jaar". De armvoogdij van St.-Annaparochie was koper. Hoofdbewoners waren allen werkmans (of werkvrouw) die in het winterhalfjaar met steun van de armvoogdij het hoofd maar amper boven het Bildtse water konden houden. We noemen de weduwe Pieter IJpes Visser (1829-1834), werkvrouw Neeltje Gerrits Schuitema (1834-1837), werkmans Bote Botes Post (1837-1843), werkmans Pier Pieters Stroosma (1843-1845), werkmans Rinze Sipkes Dijkstra (1845-1848), werkmans Doeke Hovinga (1848-1849) en Frederik Arjens Schepenaar (1849-1860).

Ronde kin en dikke neus

Frederik was schoenmaker en

Het huis van Jan Rinzes Schat met de opmerkelijke gevel gemaakt door stukadoor Speckmann, 1955.

werd geboren in 1792 te St.-Annaparochie. Hij woonde hier met zijn vrouw Pietje Tietes Hoekstra (kwam van Minnertsgea) en hun dochter Jannigje. De schoenmaker werd opgevolgd door werkman Tjeerd Thijsses Kieviet die hier woonden met zijn echtgenote Dirkje Teunis Kats (kwam van Berlikum) en hun twee kinderen. De volgende huurder was de in Vrouwenparochie geboren Sijbren Veenstra. Hij was getrouwd met Sjoukje Wassenaar. Veenstra was klein van stuk; hij mat 1,47 meter. Hij had "een ovaal aangezicht, hoog voorhoofd, blauwe oogen, gewone mond, ronde kin, dikke neus, blond haar en idem wenkbrauwen." In 1860 werd zijn huis verwoest door brand.

Verkoop in 1857

De armvoogdij verhuurde ook nog immer het voorhuis, rond 1840 aan Folkert Gerrits Beimers. De werkman ging en de andere werkman kwam: Johannes Sjoerds de Bildt. Deze 49-jarige De Bildt was sinds kort weduwnaar van Trijntje Jelles Kuik en vader van dochter Houkje (7 jaar). Op 6 september 1847 om precies 12.00 uur overleed vader Johannes hier in de Schoongevel. Ook dochter Houkje overleed hier, op dezelfde dag, op hetzelfde tijdstip. Vreemd? Ja, temeer dat een broer van Johannes, Evert de Bildt in 1834 zelfmoord pleegde... Andere bewoners droegen de naam Stolte, Zanthuizen, Schat, Buurstra en als laatste die we noemen Roelof Joostes de Vries. Hij woonde hier met zijn vrouw Tjitske Dirks Buurstra en zeven jonge kinderen. De armvoogdij van St.-Annaparochie onderging een reorganisatie en stootte veel eigendommen af. Ook de

Schoongevel. In het rekeningboek 1857 van de armvoogden vinden we de transactie terug. "Ontvangen van Thijs Harmens Postma te St. Anna Parochie de gehele koopschat van de door hem gekochte huizinge, de Schoongevel genaamt, met erve en grond, bedragend f 670,--."

Brand!

Thijs Harmens Postma werd geboren in 1818 te St.-Annaparochie. Hij was getrouwd met Grietje Jans Kuiken en vader van zeven kinderen onder wie Pieter (* 1855). Postma was veldarbeider. Op woensdag 25 januari 1860 's avonds ongeveer zes uur "ontstond te St. Anna Parochie, in een huis aldaar, dat door drie huisgezinnen bewoond werd, plotseling brand. Eene aanzienlijke hoeveelheid onbewerkt vlas gaf de vlam niet weinig voedsel, zoodat het huis geheel is uitgebrand. Gelukkig, dat nog veel van den inboedel konde gered worden. Door den prijselijken ijver der brandspuitgasten, en de met levensgevaar aangebrachte hulp der overige ingezetenen, zijn de belendende gebouwen gespaard gebleven. De heer burgemeester was gestadig bij het tooneel der ongeluks tegenwoordig, en het mag ook daaraan worden toegeschreven, dat in alles de beste orde bewaard werd. Het huis en het vlas was verzekerd. De oorzaak van de brand is nog onbekend." De onkosten waren hoog: de brandmeester kreeg f 1,--; de negen spuitgasten f 22,50; 48 gerequireerde personen f 72,-- en nog eens achttien aangewezen vrijwilligers f 13,50. Zes wakers beurdten f 9,--. De "aanbrenger der brand" was buurman A. Visser en hij verdiende daarmee een daalder. Voor verteringen werd ongeveer

een tientje betaald en natuurlijk kreeg de brandweer van St.-Jacobiparochie (negen man sterk) ook een vergoeding en buurman H. van Zandbergen kreeg, "wegens het gebruik van een paard tot heen- en terugbrengen der brandspuit te St. Jacobi-parochie" een knaak. Totaal: f 181,49.

Herberg

Tijdens de nieuwbouw werd gedoogd dat het gezin Postma tijdelijk in de achtertuin in een houten hok met riet bedekt woonde. Zoon Pieter Thijsses Postma trouwde met Sijtske Pieters Boorsma, werd vader van Jan in 1880 en woonde na de herbouw in het achterhuis. Dit gezin verhuisde een jaar later naar de Haarlemmermeer. Grietje Jans Kuiken overleed in januari 1894 en Thijs Harmens Postma in februari dat jaar. De zoon keerde uit de Haarlemmermeer weer terug in het ouderlijk huis. Pieter Thijsses Postma vroeg nu vergunning "tot verkoop van sterken drank in het klein" aan op dit perceel. De woonkamer werd verbouwd tot gelagkamer. Het lokaal mat 6,50 meter bij 4,10 meter. In 1910 verhuisde het gezin van Pieter Postma. Hij was voortaan boer op de Bontemantel en verkocht huis en erf aan Johann Friedrich Speckmann.

De man met de Duitse namen werd geboren in 1886 te Leeuwarden en was getrouwd met Dirkje Walings van der Leij. Hij was stukadoor en verfraaide de voorgevel van zijn nieuwoek. Zonder dat hij het wist, deed hij de oude naam van het huis – de Schoongevel – weer eer aan. In 1915 woonde schoonvader Waling van der Leij er tijdelijk bij in en overleed hier datzelfde

jaar. In 1917 verhuisde het gezin Speckmann-van der Leij naar Hardegarijp. Werkman Pieter Betzes Stonebrink woonde er drie jaar met echtgenote Antje van der Leij. Hij huurde het huis van de nieuwe eigenaar Hessel Douwes Bierma, landbouwer onder St.-Annaparochie.

Semi-zelfbediening

Jan Rinzes Schat kocht het pand kwam hier nu wonen met zijn vrouw Ida Johannes Bruinsma. Schat werd geboren in 1868 te St.-Annaparochie en was hovenier. Hij werd vader van Rinse (1895), Sijbrigje (1897) en Johannes Bote Gosse (1901). De kinderen vlogen uit en moeder Ida overleed in 1934. Schat woonde hier vervolgens met drie huishoudsters (een voor een) en overleed in 1958. De erfgenamen verkochten het pand aan buurman Anne Walburg die nu zijn piepklein winkeltje (Stadhoudersweg 10) in vergrootte vorm naar hier wilde overbrengen. Hij overwoog sloop en nieuwbouw. De gemeente wilde echter de rooilijn van Stadhoudersweg 2, 4 en 6 ook hier doorvoeren, wat inhield dat de voorgevel van het nieuwe winkelpand zo'n drie meter naar achteren zou moeten worden gebouwd. Dat zou het aanzien van de winkel niet bevorderen, vond timmerman Koldijk terecht en daarom koos Walburg voor verbouw, zodat de voorgevel op de oude lijn zou kunnen blijven staan. In november 1959 werd de levensmiddelenzaak geopend. Het was nu een semi-zelfbediening van ongeveer 50 m². Zo krap Walburg voorheen bedeed was met de ruimte, zo royaal zwom hij er nu in, want achter de winkel was nog een mooie pakkamer. Hier werden de producten voorverpakt en van

een prijs voorzien. De voormalige schuur was ingericht als magazijn en daar weer achter was nog een opslagplaats voor de ledige emballage. Magazijn en berging waren gemakkelijk bereikbaar door de brede steeg ten noorden van de winkel.

Boodschappen

We doen in maart 1966 boodschappen en gaan naar de Centra Semi-Zelfbediening van Walburg voor de extra voordelige aanbiedingen. "Oploskoffie per potje 125 ct. 2 pakjes theezakjes à 10 stuks slechts 69 ct. Liter blik tomatensoep 75 ct. Royco groentesoep niet 59 ct maar 54 ct. Siam rijst kg pak 95 ct. Pak van 500 gram macaroni 49 ct. Prima kleiaardappelen 2½ kg 100 ct. 1 flacon Aroma voor spijzen 106 ct. Literpot augurken koopje 149 ct. Literblik nasi goreng tijdelijk 169 ct. Abrikozenjam 98 ct. Grote dweil, niet duur 85 ct. Groot tablet chocolade van 200 gr, melk of puur, koopje 75 ct. 100 gram ham 69 ct. 100 gram lever 65 ct."

Horeca

Zoals we vorige week lazen, verkocht zoon Jacob Sjoerd Walburg in 1968 de beide panden aan IJnze Hoekstra en Gerrit M. van Dijk. Dit pand kreeg een horecabestemming en de geschiedenis liep wat dat betreft hand in hand met Stadhoudersweg 10. Even heeft Stadhoudersweg 12 nog gediend als woning; in 1982-1983 verbleef Marinus Coenraad (Coen) de Ruiter hier. In 2010 werd het pand verbouwd tot woning en gewoond wordt er sindsdien. Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 140: Stadhoudersweg 14

Het brede huis van schippersfamilie Visser werd in 1925 gesloopt

De oudste berichten

Geloof het of niet. Op de plek waar thans de woning en de muziekwinkel van Pasma staan, stond in 1670 een breed huis, over de volle breedte. Het werd destijds bewoond door Claas Dirxen en zijn vrouw Trijntje Lourens. Zij overleed in 1681 en hij trouwde vier jaar later met Tjetz Piers. Hoe de overgang verliep, is ons onbekend, maar in 1705 was Jan Harmens de bewoner. We weten van hem dat hij in 1683 trouwde met Neelck Jacobs. In 1707 hertrouwde zij met Jan Gerrijts. Hij was schipper en vervulde tevens een functie in de armvoogdij. Zij was in 1711 als weduwe eigenares van dit pand en verkocht het twee jaar later aan... Jan Harmens. Kennelijk was hij een achterneef van de eerder genoemde naamgenoot. Neelck Jacobs kocht een noordelijker staande woning en we zullen haar later weer tegenkomen. Het verkochte werd destijds omschreven als "een huis bestaande in voorhuis, comaniwinkel, 2 camers, loodts en achterplaatse met bomen en plantagie en biestal te St. Annagebuirte achter de kerk." Jan Harmens numero twee betaalde 600 caroligulden. Hij overleed voor 1716 en de erfgenamen bleven dertig jaar massaal eigenaar. Zij verhuurden het winkelhuis.

Smidsknechten

Eén huis noordelijker woonde Cornelis IJpes. We zijn hem reeds tegengekomen als eigenaar van het achterhuis van de Schoongevel (Stadhoudersweg 12). Hij was smid en kocht nu dit huis. Cornelis IJpes verhuurde het huis aan smidsknechten. We kennen ze bij naam: Tjeerd Clasen, Marten Andrijs, Doede Willems en Beernt Lubberts. De laatstgenoemde was in 1736 getrouwd met Lijsbet Arjens. Zij overleed en toen smid Cornelis rond 1756 stierf, hertrouwde de weduwe – zij heette Jetske Geerts – drie jaar later met Beernt Lubberts. Smidsknecht werd smid! Beernt verhuisde nu van hier naar de smederij en verhuurde uit naam van zijn vrouw het huis dat we deze week bespreken. In 1782 verkochten de erven Jetske Geerts het in 1765 vertimmerde brede huis, dat nu bestond uit twee woningen, één brede en één smalle, vanaf de straat gezien. Hoite Peisel en Aart Klazes Wassenaar kochten het huis

Het huis van Piebe de Grijs met buitenlamp gaat gedeeltelijk schuil achter een wagen van machinefabriek PKA, ± 1952

met de twee kamers voor 750 caroligulden. Hoite was in 1778 getrouwd met Maartje Bentes Proost van wie Aart Klazes Wassenaar een zoon was. Peisel overleed tien jaar later in de gevangenis (was als een blad aan de boom van Oranjegezind omgedraaid naar patriot en moest dat met de dood bekopen).

De familie Visser

De erven Wassenaar verkochten in 1802 de "huizinge voorzien van een ruim voorhuis, twee kamers, een loots en afdak, benevens een groote hovinge cum annexis" voor duizend gulden aan Pieter Boijens. Hij noemde zich in 1811 met de verplichte naamsaanneming PB. Visser. Hij was getrouwd met Dirkje Annes Wassenaar en vulde de dagen als gardenier. Het echtpaar kreeg vier kinderen onder wie Ar-

jaantje (1806) en Anne (1813). Pieter Boijens Visser overleed in 1826 in de brede woning. De weduwe bleef hier wonen. Zij bestierde hier haar winkeltje. De smalle woning werd verhuurd aan diversen, waaronder een schoenmaker en werklieden. Rond 1845 bewoonde zoon Anne de smalle woning en dochter Arjaantje de brede, waar haar moeder nog steeds het winkeltje runde. Anne Pieters Visser was getrouwd met Jannigje Louws van Noord. Het echtpaar kreeg vier kinderen. Visser was net als zijn vader gardenier, maar, belangrijker, hij was ook beurtschipper. Samen met Eeltje Luxen (woonde op het Zuideinde te St.-Anneparochie) bezat hij maar liefst vier snikken. Moeder Dirkje Annes Wassenaar stierf in 1850 in de brede woning. Dochter Arjaantje nam nu de winkel over. Snikschipper Anne Visser

overleed en zijn weduwe werd nu winkelierster in de brede woning, waar ook haar schoonzuster Arjaantje nog steeds woonde. Zij zou in 1880 hier overlijden.

Violen

Het kamertje (zo noemen we vanaf nu de smalle woning) werd in de jaren 1860-1880 gehuurd door veldarbeider Klaas T. Dankert, Akke Jans Kuiken, schipper Enne Jans Boersma, werkmans Sjoerd Sipkes de Boer en Geziena Geertsma-Scholten. Geziena woonde hier met haar dochter Sijtske Geertsma en zij was modiste, maakte hoeden en adverteerde ermee in de Bildtsche Courant. Na 1880 vinden we de volgende huurders: letterzetter Jacob Orbaan en onderwijzer Otte Braaksma woonden hier gezamenlijk. Orbaan mocht een lokaal in de

bewaarschool gebruiken voor het geven van vioollessen. Hier klonk dus de viool! Otte Braaksma legde zich met Marcus Velkers en Jakkle Weidema toe op een vereniging die propaganda maakte om de gebroeders Hogerhuis (van de beruchte Hogerhuiszaak) in vrijheid te krijgen. In de brede woning vertoefde ook Pieter Annes Visser. Hij was net als zijn vader beurtschipper. Pieter werd hier geboren in 1850 en was getrouwd met Minkje Jacobs Oevering. Later woonde hier Cornelis An(n)es Visser die ook net als zijn vader en broer schipper was. Hij was getrouwd met Jantje Jans Kortje.

De brede woning

In 1900 was moeder Jannigje Louws van Noord nog immer winkelierster en toen zij in 1901 hier overleed, verhuisde Lourens Anes Visser van Kattenburg naar hier en werd zo de nieuwe hoofdbewoner en eigenaar want het huis "op het Noordeind, nagelaten door Wed. Ane Visser is gekocht door Lourens Visser voor f 901,-. Ook de helft in een beurtschip De Welvaart, varende met andere in gemeene beurt van St. Anna-parochie op Leeuwarden, in gebruik bij P. Visser, en de wederhelft van dat schip behorende aan Renske Visser, beide gekocht door G. Huizinga voor f 65,- en f 70,-; te aanvaarden 12 mei 1901; de woning direct." Ook Lourens was een zoon van Ane en Jannigje en dus een broer van de eerder genoemde Pieter en Cornelis. Lourens werd alhier geboren in 1853. Hij was werkmans bij de reinigingsdienst en vanaf 1912 wegwerker bij de gemeente Het Bildt. Hij was getrouwd met Pietje Pieters Tulner. Het echtpaar kreeg twee kinderen: Pieter en Ane die in Maastricht studeerde voor onderwijzer. Bij dit gezin woonde Renske Visser in. Zij was een zuster van Lourens.

Het kamertje

Orbaan en Braaksma bewoonden nog altijd het kamertje. Schoolmeester Otte Braaksma beleefde een hachelijk avontuur op donderdag 28 februari 1901 toen bij de openbare lager school aan het Noordeinde "een jongen te water raakte tusschen de ijsschotsen; een die zijn makker helpen wilde, viel er bij in en ook nog een derde. De meesters Hoogland, Van Tuinen en Braaksma ook te water en nog een jongen half, om een der meesters er weer uit te helpen. Wat een consternatie!" aldus de Bildtsche Courant.

Hetzelfde huis met de tuin ten noorden gaat nu schuil achter een jacobsladder, ± 1958

De schoolmeester verhuisde. Jacob Orbaan vertrok naar Leeuwarden. Tjeerd Alberts Pot en Taapke Jelles Dijkstra hebben tijdelijk in het kamertje gewoond alvorens werkman Anne Rinzes Schat en zijn vrouw Maria Wassenaar hier neerstreken. In 1913 waren ze alweer vertrokken. Toen kwam Renske Visser hier wonen.

Woningstichting

Het uitzicht dat deze Renske in westelijke richting vanuit haar kamertje had, was vrij: op het weiland Davelaer en het terrein d'Avila gehuurd door de vereniging Plaatselijk Belang, waren geen obstakels aanwezig. Maar dat vergezicht veranderde in 1921. De woningstichting in de gemeente Het Bildt timmerde sinds 1903 aan de weg. Zij werd gesteund door de gemeente met een renteloos voorschot van bijna 70 mille. De gemeente vroeg op haar beurt een even hoog voorschot aan bij het Rijk, maar Gedeputeerde Staten van Friesland keurde het raadsvoorstel af. Dat leverde gesprekstof op in geheel Nederland! Tot in de Tweede Kamer werd erover gedelibereerd, waar de voormannen van de Bildtse woningstichting hun voorstel verdedigden. Lang verhaal kort: in 1909 werden de eerste veertig woningen opgeleverd. In 1920 kocht de woningstichting het restant van het weiland Davelaer en liet hier tien woningen bouwen. Ze staan er nog. We noemen de hoofdbewoners van zuid naar noord.

Stadhoudersweg 7-25

Stadhoudersweg 7: Sijds Krap (1921-1929), Elske Schat (1929-1937), Hendrik Tulner (1937-1938), Klaas Kuiken (1938-1948), Anton Biegel (1948-1950), Sietse J. de Vries (1950-1952), Jan Jellema (1952-1964), Akke Conradi (1964-1965), Gerben Iedema (1965-1981), Tettje Andringa (1981-1990), Jacob Tanja (1990 enzovoort).

Stadhoudersweg 9: Jetse Hamringa (1921-1948), Albert E. Hamringa (1948-1968), Daniël Groen (1968-1972), Jan Reitsma (1972-1991), Janke van der Molen (1991 enzovoort).

Stadhoudersweg 11: Geertje Krap (1921-1925), Elske Schat (1925-1929), Reinder Ganzinga (1929-1970), Jan Bruinsma (1970-1979), Akke Martha Bruinsma (1979-1981), Nelly C. Smit (1981-1983), Gerrit Nicolaj (1983-1986), Arjen Steensma (1986-1992), Albertus Groeneveld (1992 enzovoort).

Stadhoudersweg 13: Watze E.

Nauta (1921-1923), Doetje A. Wassenaar (1923-1943), Ijsbrand Wassenaar (1943-1956), Gerben Dijkstra (1956-1957), Waling Tulner (1957 enzovoort).

Stadhoudersweg 15: Frederik-Gerrit Buikstra (1921-1933), Antje Postma (1933), Hendrik Wagenaar (1933), Jan de Beer (1933-1943), Sijtse Hitman (1943-1970), Sipke Stapert (1970-1986), Meine G. de Jong (1987-1990), Pietje Kuiken (1990 enzovoort).

Stadhoudersweg 17: Antje Boersma (1921-1931), Arjen Dekker Sebastiana (1931-1933), Hendrik Sinnema (1933-1934), Jan Tilma (1934-1958), Rintje Tiesnitsch (1958 enzovoort).

Stadhoudersweg 19: Wiepke Sangers (1921-1925), Jan P. Brolsma (1925-1933), Klaas Visser (1933-1961), Grietje Visser (1961-1965), Jelle Bouma (1965 enzovoort).

Stadhoudersweg 21: Poppe Andringa (1921-1929), Auke Bruinsma (1929-1961), Auke Hitman (1961-1964), Trijntje de Groot (1964-1968), Albert T. de Jager (1969 enzovoort).

Stadhoudersweg 23: Pieter P. Postma (1921-1922), Sijtske Boersma (1922-1929), Alexander Bul (1929-1934), Sippe Westra (1934-1938), Thijs Post (1938-1962), Dirk Lont (1962-1968), Jelle de Bruin (1968 enzovoort).

Stadhoudersweg 25: Klaas Visser (1921-1929), Gerben Faber (1929-1930), Hans Verra (1930-1936),

Sijds Ijsbrands Bouma (1936-1980), Hendrik Lolkema (1980-1982), Froukje de Groot (1982 enzovoort).

Stadhoudersweg 1-5

Voor de ontsluiting van de woningstichtingshuizen bouwde Gerben Smits, timmerman te St.-Annaparochie een loopbruggetje over de Noordervaart.

In 1921 gaf de woningstichting het onbebouwde gedeelte van Davelaer in opstal uit. Wederom de hoofdbewoners, nu van noord naar zuid. Stadhoudersweg 5: Akke Schaaf (1925-1960), Elisabeth Veenstra (1960-1967), Olchert Boersma (1968-1997), Piet G. Burgers (1997 enzovoort).

Stadhoudersweg 3: Bokke Koelmans (1925-1937), Ritske Tulner (1937-1950), Fokeltje Tolmsa (1950-1959), Jacob Koelmans (1959-1976), Albert Stalman (1976-1978), Sijmon Hoppinga (1977-1982), Hiltje Beimers (1982 enzovoort).

Stadhoudersweg 1: Pieter Lont (1925-1930), Lucas Poppinga (1930-1931), Ruurd Bergsma (1931-1935), Marten Kramer (1935-1936), Waling van Dijk (1936-1938), Hendrik Tulner (1938-1941), Ijpe Sipma (1941-1970), Wopke van der Meer (1970-1989), Froukjen de Groot (1992 enzovoort).

Nieuwbouw in 1925

We keren via het loopbruggetje terug naar de oostkant van de Noordervaart. Lourens Visser wilde het huis verbouwen, want de beide woningen voldeden niet aan de bepaling van de politieverordening in de gemeente Het Bildt, maar er rezen bezwaren en de verbouwing werd afgeblazen. Zo heeft het huis met de twee woningen nog tot 1925 gestaan. Wegwerker Lourens Visser overleed in februari 1922 en zijn weduwe, Pietje Tulner een maand later. De zonen Pieter Visser, rijkscommissie te Rotterdam en Ane Visser, onderwijzer te Huizum verhuurden het brede huis tijdelijk aan het echtpaar Klaas Tulner en Geertje Smidt. Hun dochter Anna werd hier in 1922 geboren. Vervolgens verbleef het echtpaar Sander Nieuwhof en Sijke Visser met hun kinderen in het brede huis. In mei 1925 stond de woning leeg.

De zonen Pieter en Ane vonden in Jan Geerts Siccama een koper. Hij zegde Renske Visser de huur op en zij verliet het kamertje in mei 1925. Toen liet Siccama de beide woningen slopen en pleegde hij nieuwbouw.

Het nieuwe huis had de breedte van de oude brede woning. Waar ooit het kamertje stond, lag nu een tuin, met een stek afgescheiden van het Noordeinde. Siccama was kastelein geweest in de herberg op het Oost-einde (nu Van Harenstraat 54). Hij

woonde hier met zijn vrouw Rinske de Jong. Zij overleed in 1943. Dochter Harmke, de weduwe Willem Koning woonde er met haar kinderen bij in. De oud-kastelein overleed hier in februari 1958. Bijna een jaar later vertrok dochter Harmke naar Vrouwenparochie.

Muziekwinkel Pasma

"Ten overstaan van notaris G. Elzer had dinsdag 7 oktober in café Th. van der Veen de provisionele verkoop plaats van de burgerhuizinge met erf en tuin aan de Noorderweg te St. Anna-parochie, laatst in eigen gebruik bij nu wijlen de heer J.G. Siccama Dzn.," meldde De Bildtse Post in oktober 1958. "Er werden zeven bordjes ingeleverd. Hoogste bieder was de heer IJ. Sipma met f 6.667,-, daaraan volgde de heer A.J. Stienstra met f 6.551,-."

Piebe de Grijs kocht huis en tuin. Hij werd geboren in 1910 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Elisabeth Douma (kwam van Tietjerksteradeel). De Grijs was chauffeur bij de gemeentelijke reinigingsdienst. In de tuin stonden veel vruchtbomen. De Grijs had er een broeikas waar hij druiven kweekte. Ten oosten van de tuin lag destijds nog een brede sloot. Toen die plaatselijk gedempt werd door de tuin af te graven, vond De Grijs veel borden, oude, beschilderde borden. Waar ze vandaan komen, is onbekend. In 1968 verrees een garage in de tuin.

In 1983 overleed Piebe de Grijs. De weduwe verhuisde datzelfde jaar naar de Dirk Janszstraat.

Thans staan hier woning en winkel van Tjipke Pasma. Het betreft een muziekwinkel die in maart 2005 werd geopend. De Bildtse Post publiceerde: "Al sinds september 1998 deed Pasma vanuit huis kleinschalige verkoop en reparatie van blaasinstrumenten en slagwerk.

Het was al lange tijd een wens van hem om er een echte winkel van te maken. Hij is afgestudeerd als beroepshoornist en heeft een studie muziek gedaan, en heeft ervaring als muzikant, docent en dirigent. Volgens Pasma waarderen zijn klanten zijn advies en expertise. Nu de zaken almaar beter gingen besloot hij de stap te zetten."

De voormalige garage werd omgebouwd en de winkel was een feit. In de perceelsverdeling huis en winkel zien we de contouren van de oude brede woning en het kamertje van weleer.

Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 141: Stadhoudersweg 16

De smederij in 1670 is de bakermat van machinefabriek Piet Kampen

De oudste berichten

Geloof het of niet. Ten noorden van huis en winkel van Tjipke

Pasma staan sinds 1984 tot aan de Steven Huygenstraat nieuwbouwhuizen. De oude bebouwing is opgeslokt door de machinefabriek van Piet Kampen en gaandeweg gesloopt. In 1983 is de PKA op zijn beurt afgebroken en is er nieuwbouw gepleegd. We volgen in de komende Wandelingen de nieuwe huisnummers omdat de oude bebouwing voor 1 januari 1964 is gesloopt, de datum dat de officiële straatnamen met de destijds nieuwe nummering werd ingevoerd. We doen deze week de bakermat van machinefabriek PKA.

Omstreeks, maar zeker voor 1671 trouwden Ijpe Cornelis Smidt en Tettie Gerrijts. Zij lieten in de kerk te St.-Annaparochie vier kinderen dopen: Antie (1671), Bauwkjen (1673), Dieuke (1679) en Cornelis (1681). Ijpe noemde zich Smidt want dat was zijn beroep. Het pand was een smederij. Op een dag in 1682 bleef Ijpes aambeeld onaangeroerd. De weduwe hield op de ene of andere manier de zaak tien jaar aan de praat. Nog voor haar negentiende verjaardag trouwde dochter Bauwkjen Ijpes met Hart Wijtzen en hij woonde en werkte hier. Smid Hart overleed kinderloos in 1704. Het pand werd in 1705 omschreven als een "huisinge met schuirtje en hovinge sampt smitte te St. Annagebuirte achter de kerk." Na het overlijden van Tettie Gerrijts waren de vier kinderen massaal eigenaar. Zoon Cornelis Ijpes die ook met de bijnaam Smidt te boek stond, kocht de kwarten van zijn drie zusters voor 700 caroligulden en vijf stuivers en was in 1706 volledig eigenaar.

Smederij

Meester-smid Cornelis Ijpes trouwde in 1726 op late leeftijd met Jetske Geerts. Het echtpaar bleef kinderloos. De smid kocht het huis ten zuiden van de smederij waar hij smidsknechten liet wonen. Rond 1758 overleed Cornelis Ijpes. De weduwe trouwde nu met smidsknecht Beernt Lubberts. Beernt en Jetske woonden in het

Op de plek van de oude smederij van Ijpe Cornelis (1680) vestigde zich landbouwmachinefabrikant Piet Kampen, 1952

voormalige smidsknechtenhuis en de smederij werd nu als woning en werkplaats gebruikt door Jan Jansen. Hij was het die het pand rond 1778 overnam.

Jan Jansen Patrijs – zo werd hij genoemd – trouwde in 1774 met Lijsbeth Johannes en werd vader van zeven kinderen onder wie Krelis. In 1784 overleed smid Jan en het kunstje dat Tettie Gerrijts in 1682-1692 flikte, voerde nu Lijsbeth Johannes uit. Ook zij hield de smederij aan de praat, met steun van smidsknecht Jan Johannes Faber en later van zoon Krelis Patrijs. Deze zoon trouwde met Ijtje Andries Anderijsen. Lang heeft de zoon niet geleefd, want in november 1818 overleed de meester-grofsmid.

Nu werd de smederij bestierd door Lijsbeth Johannes (de weduwe Jan Patrijs) en Ijtje Andries Anderijsen (de weduwe Krelis Patrijs). Lijsbeth Johannes overleed in 1828 en de erfgenamen gingen over tot verkoop.

Verkoop in 1828

In de Leeuwarder Courant verscheen een advertentie: "Verkoop van eene zeer beklante grofsmederij te St. Anna Parochie. De notaris J.E. van Loon te St. Anna Parochie zal op maandag den 5 mei 1828 in de herberg aldaar provisioneel en op zaterdag den 10 mei 1828 in het koffijhuis aldaar finaal, telkens de namiddags ten drie ure, bij strijk en verhoogd

presenteeren te verkoopen: eene sterke huizinge en zeer beklante grofsmederij, met tuin, achter-erf en aanbehooren, staande en gelegen op het Noordend te St. Anna Parochie; waarin die affaire door nu wijlen Lijsbert Johannes, wed. Patrijs meer dan een halve eeuw met goed gevolg is uitgeoefend; vrij te aanvaarden op den 12 mei 1828 of dadelijk bij palmslag." Willem Oenes Zaagmans te Dronrijp was met f 1.615,- de hoogste bieder. Op woensdag 28 mei 1828 was er 's morgens 9 uur in het sterfhuis van Lijsbeth Johannes boelgoed van "den geheelen zindelijken inboedel, bestaande in kasten, laadtafels, klok, bedden, dekens, kussens,

vrouwen kleederen, stoelen, tafels, porselein, glas-, koper-, tin- en aardewerk en al de andere goederen. De zoodanigen welke gelden aan dezen boedel schuldig zijn, worden verzocht om het door hun verschuldigde te komen betalen in de herberg te St. Anna Parochie op donderdag den 29 mei 1828, des morgens van negen tot twaalf uren."

Zaagmans

Willem Oenes Zaagmans werd geboren in 1801 te Oldeboorn. De smid woonde hier met Philippus Wijbes Faber, een smidsknecht uit Sexbierum en Hendrik Roelofs van der Tempel, een smidsknecht uit Oosterend. De huishouding was in handen van de moeder van Willem en zij werd bijgestaan door een zuster van Willem, Akke Oenes Zaagmans. Voorts woonden hier dienstmeiden, onder wie Klaaske Kuipers van Beetgum en Froukje Hanstra van Balk. Ondanks een flink leeftijdsverschil werd de laatstgenoemde in 1854 mevrouw Zaagmans, toen de smid op late leeftijd alsnog in het wiebelende huwelijksbootje stapte. Uit dit huwelijk werd een dochter geboren. Voordat Willem Zaagmans in 1859 het tijdelijke inruilde voor het eeuwige, is het pand gesloopt en opnieuw weer opgebouwd. Maar wat moest de jonge weduwe met een smederij aanvangen? Toen

zij ook nog haar jonge dochter verloor in 1860, verkocht zij de zaak, trouwde met een evangelist van Vrouwenparochie en verhuisde daar naartoe.

Smid Koopmans

Rinze Alberts Koopmans, smid te Drachten kocht de "aanzienlijke ruime en nette huizinge met dito beklante grofsmederij daarin van ouds uitgeoefend, voor eenige jaren jaren geheel nieuw opgebouwd, sedert uitmuntend onderhouden en tot velerlei affaires geschikt, met achtererf waarop afzonderlijk gebouw, waarin keuken en berggruimte, bleek en tuin enz., staande en gelegen op het

Het ingekorte pand waar PKA ooit begon, tijdens de sloop, 1983

Noordeinde te St. Anna Parochie; bewoond bij de eigenaarsche de wed. W.O. Zaagmans. Breeder omschreven bij biljetten. Dagelijks te bezichtigen, behalve zondags. Te aanvaarden den 12 mei 1861." Koopmans werd geboren in 1824 te Beetsterzwaag. Hij was getrouwd met Aaltje Hendriks Fortuin. Zij kwam uit Lemmer. De nieuwe smid te St.-Annaparochie verzocht in een advertentie in de LC zijn "mede-ingezetenen om hunne gunst" en beloofde "zich door goed werk en goede behandeling waardig te maken." Als dat niet hielp. In 1862 werd op verzoek van hof- en grofsmid Koopmans een noodstal op de vaartswal geplaatst. Op een oude foto van het Noordeinde is deze noodstal te ontwaren. Die foto is in 1885 gemaakt door Hendrik Rinzes Koopmans, een zoon van onze grofsmid. Koopmans was fabrikant van "bliksemafleiders met windijzer en van kettings-eggen," waarmee hij prijzen won op tentoonstellingen van de Friesche Mij van Landbouw. Hij maakte, herstelde en plaatste kachels, sjudpotten (gebruikt voor vlasverwerking) en hij kon heel goed biljarten, zo goed dat hij werd uitgesloten van wedstrijden in het café van Sjoerd van Kammen te St.-Annaparochie. Voorts had hij eigengemaakte schaatsen in de handel (f 3,- per paar) en vreemd genoeg ook Peru-guano (mest) en veevoeder (aardnootkoeken).

Wiebe Walings Wiersma

Aaltje Fortuin geraakte op een donkere avond in april 1880 bij Ferwerda's brug (t.o. Van Harenstraat 31) in de Oostervaart. Ze overleefde de val. In 1897 verkocht Koopmans huis, smederij en erf (3,60 are) aan Wiebe Walings Wiersma. Hij werd geboren in 1869 te Dongjum. De grofsmid was getrouwd met Tette de Beer (kwam van Tzummarum). Bij het kinderloze echtpaar woonden tal van smidsknechten in, maar ook rijwielherstellers, want Wiersma legde zich ook toe op een nieuw fenomeen: de fiets! Maar ook het tweewielige motorrijtuig had zijn aandacht. Wiersma bezat er een, net als de St.-Annabuurtsters Gerardus Huizenga (winkelier en fietsenfabrikant) en Jacobus Lijbring (huisarts). Wierma en Huizenga maakten voor gezamenlijke rekening fietsen. Dit fietshuwelijk duurde tot 1904. Wiersma was agent van Fongers rijwielen en voor wie niet wilde peddelen, maar wel een dagje wilde toeren, had Wiersma (in 1914) een huurauto met vertrouwde chauffeur beschikbaar.

Glotzbach

In mei 1921 verhuisde het echtpaar Wiersma-de Beer naar Leeuwarden. Nieuwe eigenaar

was Rinze van der Mark die eerder smid op het Oosteinde was (ooit Van Harenstraat 64), maar nu met zijn vrouw Trijntje Stienstra en kinderen van Leeuwarden verhuisde naar het Noordeinde. In 1930 verkocht Van der Mark de smederij aan Frederik Georg Glotzbach. Hij werd geboren in 1886 te Peins. en was getrouwd met Jetske Spoelhof. Het echtpaar kreeg vier kinderen. De smid hield zich net als zijn voorgangers bezig met het nazien, repareren en plaatsen van haarden en kachels. Ook richtte Glotzbach sr. in 1930 het bestaande voorkamertje in tot winkel. De zoon des huizes, Johannes Martinus verkocht hier "sigaren, sigaretten, tabak, koffie, thee, de bekende soorten van Douwe Egberts met punten voor Friesch koperwerk." De eigenlijke toegang tot de smederij bestond uit een dubbele deur. Hierdoor werden ook de woonruimtes bereikt. Het gezin Glotzbach verhuisde in 1946 naar een winkelhuis op het Zuideinde (ooit Warmoesstraat 2/4). Dat jaar werd op verzoek van Piet Kampen de voorgevel vernieuwd en de werkplaats vergroot (en daarmee de woonruimte verkleind). Hij was de nieuwe eigenaar van de smederij, maar noemde zich liever fabrikant. Kampen werd geboren in 1919 te Wier en was getrouwd met Anna Haima. Zij kwam van Barradeel. Het echtpaar kreeg in de periode 1948-1956 vijf kinderen: Geertje, Sipkje, Jan, Tjitske en Johanna. Kampen noemde zijn zaak PKA en die zaak onderging door de jaren heen een enorme ontwikkeling. Hij verbouwde hier aan de lopende band, kocht pand na pand op, liet ze slopen

en stichtte begin zestiger jaren vorige eeuw een nieuwe machinefabriek.

PKA

In 1948 werd achter het pand dat wij thans behandelen een nieuwe loods gebouwd, zo diep als de tuin het toeliet. De lokale kranten besteedden er aandacht aan. "Een nieuwe industrie in opkomst. Een deze dagen hebben wij het genoeg gehad om een bezoek te mogen brengen aan het Noordeinde, waar vroeger de dorpsmederij was gevestigd van baas Wiersma, later Van der Mark en Glotzbach en waar thans is verzezen een moderne werkplaats, waarin het gewone smederij-bedrijf en tevens het constructiewerk wordt uitgeoefend. Wij bedoelen het bedrijf van de heer P. Kampen. Deze jonge eigenaar heeft het zeer goed aangevoeld, dat nu, met de mechanisatie in de landbouw, ook de dorpsmederij zich moet aanpassen. Het Bildt met zijn uitgesproken landbouwbevolking, welke zich ook gaat aanpassen bij deze mechanisatie, heeft behoefte aan zulk een bedrijf, waar alles, wat hiervoor nodig is, gemaakt en gerepareerd kan worden. De nieuwe werkplaats heeft thans een oppervlakte van ongeveer 220 m², welke oppervlakte thans wordt gebruikt voor opslagruimte. In de werkplaats zijn geplaatst de modernste machines, t.w. een zaagmachine, verschillende boommachines, buigbare asmachines, zware draaibank, smeed-veerhamer en ventilatoren voor de uren; nog zal worden geplaatst een lichtere draaibank voor het meer kleinere werk."

'Fabriek'

Aardappellichters, landbouwwagens op luchtbanden en aanhangwagens werden er gefabriceerd en niet slechts voor gebruik in Nederland. PKA exporteerde. Buiten Kampen zelf en de boekhouder werkten er tien personen. Door de overstelpende drukte in het bedrijf, was wat het gemeentebestuur betrof, in 1950 een grens bereikt. Er zouden in geen geval geen verdere uitbreiding meer plaats vinden. Mocht een uitbreiding dan toch noodzakelijk zijn, dan uitsluitend op het industrieterrein aan de Zuiderweg. De relatie bedrijf-gemeentebestuur kwam nog duidelijker naar voren toen raadslid Sierd P. Tuinstra vragen stelde "over de situatie aan het Noordeinde, waar de landbouwwerktuigenfabriek, die aldaar is gevestigd voor haar werkzaamheden vaak gebruikt maakt van de straat. De voorzitter deelde mee, dat aan de exploitant van de fabriek is meegedeeld, dat hij, als de nieuwe weg Oudebildtdijk-Berlikum gereed is, het Noordeinde niet meer kan gebruiken als werkplaats." Dit probleem werd later opgelost. De gemeente ruilde grond met die van de firma Pars en zo kon een achteringang gecreëerd worden langs de havermoutfabriek. Vooreerst waren de partijen weer uit de problemen.

Kantoor

Ondertussen bracht de LC in januari 1952 de lezers op de hoogte van het feit dat de landbouwwerktuigenfabriek te St.-

Annaparochie was verkocht: "Ten overstaan van notaris R.Tj. Timmer is krachtens art. 1223 B.W. verkocht huizinge met smederij, landbouwwerktuigenfabriek en kantoorgebouw aan het Noordeinde no. 633, groot 5 are 48 c.a. Na combinatie van de gebouwen en de roerende goederen is koper de heer W. Annema te Franeker voor f 12.684,50 voor nader te noemen lastgever." In 1960 verhuisde het gezin Kampen van hier naar de overkant van de Noordervaart (nu Stadhoudersweg 27) en werd in het pand dat wij nu behandelen het kantoor van N.V. Machinefabriek Kampen gevestigd. Een jaar later vond de vernieuwing van het bedrijf plaats. Alle oude panden, huizen, hokken, loodsen en wat dies meer zij, werden gesloopt en er verrees een nieuwe machinefabriek met pompen. Die bezinepompen waren met het middenbouwwerk veel oostelijker van de straat af gesitueerd dan de rooilijn van de oude bebouwing en dat hield in dat het westerse stuk van het pand moest worden afgebroken om ruimte geven aan de oprit die zich gaandeweg van de straat afboog richting de pompen. Dus dit pand bleef met de nieuwbouw in 1961, weliswaar in verkorte versie, bestaan en stond vanaf de invoering van de officiële adressen in 1964 bekend als Stadhoudersweg 16.

Tot slot

In februari 1965 meldde de LC de lezers dat er moeilijkheden waren bij "NV Kampen te Sint Anna. De directeur van de NV is van zijn functies ontheven. De toegang tot de fabriek is hem ontzegd. (...) Op het ogenblik bestaat de raad van commissarissen van het bedrijf alleen nog uit de heer A. Sevenster te Sint Annaparochie. De heren M.T. la Gro en R. Kiestra hebben wegens drukke werkzaamheden onlangs hun ontslag genomen. Zoals wij gisteren meldden heeft de NV surséance van betaling aangevraagd. (...) De heer S. Woudstra te Leeuwarden is tijdelijk met het beheer over het bedrijf belast. Deze deelde ons mee, dat er geen bezorgdheid hoeft te bestaan over de positie van de ongeveer dertig werknemers. De orderpositie is voldoende en men beschikt over volop werk." In 1980 meldde De Bildtse Post dat machinefabriek Kampen overgenomen was door Boorbedrijf Van Pijkeren en Boeve uit Kampen. Er werkten destijds nog zes man. In 1983 viel het doek. De machinefabriek werd gesloopt. De woningstichting liet er nieuwbouwhuizen bouwen. Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 142: Stadhoudersweg 18 (+ 16)

In het huis aan de steeg werd de Bildtsche Courant gedrukt

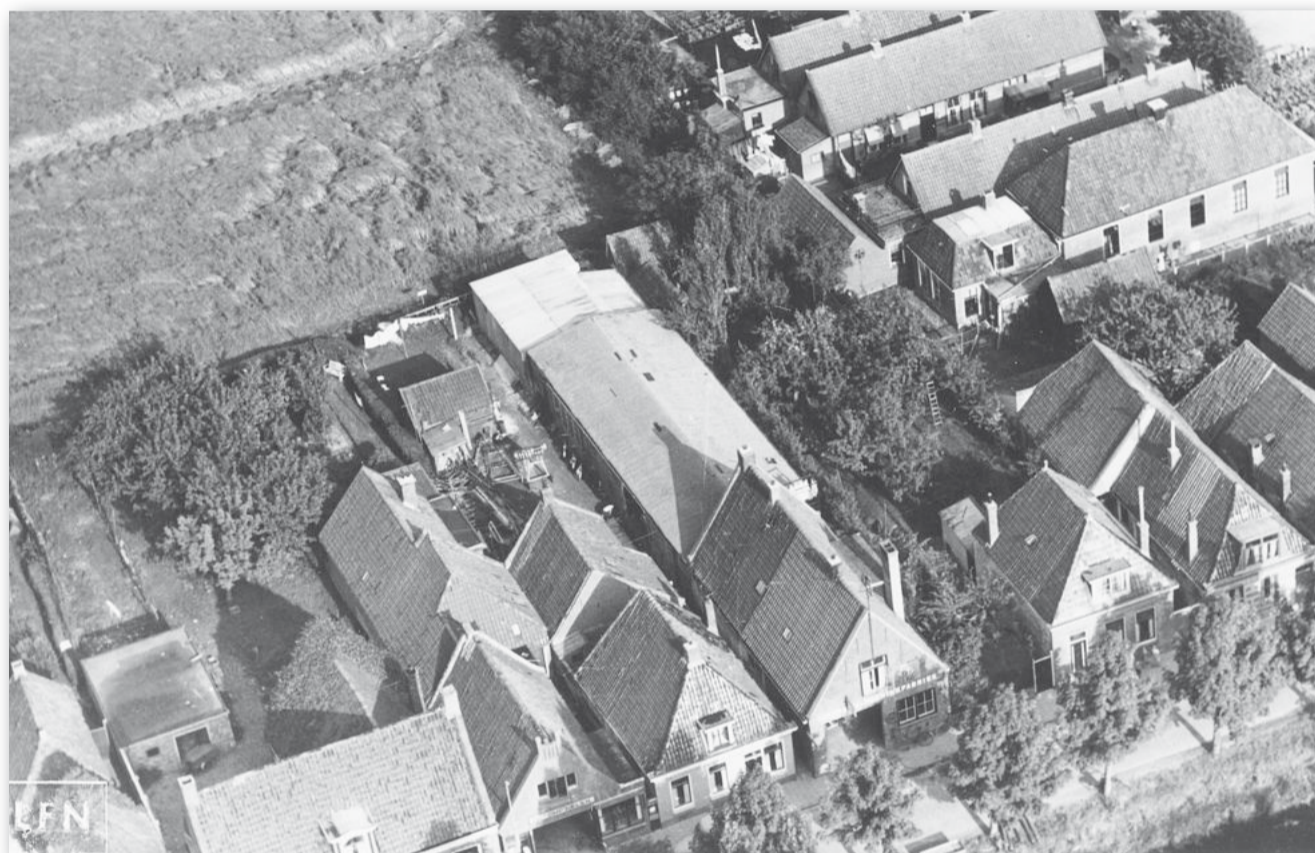
De oudste berichten

Geloof het of niet. Op de plek waar tegenwoordig Stadhoudersweg 18 plus een stukje van nummer 16 staat, lag vroeger een naamloze steeg en ten noorden daarvan stonden tot 1948 drie huizen en tot 1950 twee huizen en tot 1962 een huis. Het huis aan de straat heeft het het langst volgehouden en daarom verdient dat pand het om als eerste in deze Wandeling te figureren.

In 1662 werd in de grote kerk van Harlingen Jan gedoopt. Hij was een zoon van Jan van Swol en Claeske Willems. Deze Jan Jansen van Swol kocht in 1682 het huis aan de straat. Het werd destijds omschreven als "een camer met een gemeene steegh, bleek en watergangh." Van Swol betaalde 129 caroligulden. Hij woonde hier met zijn vrouw Antie Hendrix. Van Swol overleed in 1694 en we hebben redenen om aan te nemen dat de weduwe in 1695 in de kerk te St.-Annaparochie trouwde met Haije Idses, een weduwnaar uit Harlingen.

Winkel

In 1712 was ene Dirk Jans eigenaar van een "voorcamer met achterplaatse in St. Anna parochie achter de kerck." In 1716 kocht hij ook de achterkamer. Vier jaar later verkocht onze Dirk Jans beide kamers plus tuin en erf voor 325 caroligulden aan Lolke Annes. Of in het huis was reeds een winkel ondergebracht, of Lolke Annes heeft hier een winkelhuis van gemaakt. Feit is dat Lolke winkelier was. Hij was in 1719 getrouwd met Rinske Jans en werd vader van Hittie die in juni 1722 in de kerk te St.-Annaparochie werd gedoopt. Maar toen was vader Lolke reeds overleden. Rinske Jans hertrouwde in 1729 met Cornelis Reins. Hij kwam van St.-Jacobiparochie en was (zeer waarschijnlijk) een telg uit de familie Krottje. Ook deze Cornelis stond te boek als winkelman. Dochter

Achter de vierde (volledige zichtbare) gevel van rechts werd in 1869 het eerste exemplaar van de Bildtsche Courant gedrukt, 1952.

Hittie Lolkes trouwde op piepjonge leeftijd met Albert Lazes en kregen acht kinderen van wie Lolke en Laas de volwassen leeftijd bereikten. Het gezin van Albert en Hittie woonde in bij haar moeder. Eigenaren waren moeder (Rinske Jans) en dochter (Hittie Lolkes).

'Koestallerij'

Rinske Jans wilde in 1748 haar helft verkopen, maar schoonzoon Albert Lazes stak daar een stokje voor en had daar alle recht toe. Vroeger gold het niaarrecht. Dit hield in dat een buurman of een familielid een verkoop kon blokkeren. Het huis werd destijds omschreven als "een schone huisinge, bestaande in 't geheel in twee kamers, schuurtie met koestallerij, hovinge, boomen en plantagie met alles wat daar in, om en aan aard, muur, spijker en nagelvast is en toebehoort, staande en gelegen in Anna Gebuurte." In de koopbrief wordt expliciet aandacht gegeven aan het feit dat de "steeg tusschen dit en Cornelis IJpes huis lopende" bij dit huis behoorde. Albert Lazes was dus nu voor de helft eigenaar en toen moeder Rinske voor de laatste keer omviel, was hij dat ook uit naam van zijn vrouw voor de ander helft. Kennelijk had Cornelis Reins bedongen, toen Albert Lazes de winkel over-

nam, dat hij zolang hij als armlastige leefde, hier kon blijven wonen. In de jaren 1751-1761 betaalden de armvoogden van St.-Jacobiparochie elk jaar acht caroligulden aan Albert "wegens een jaar camerhuur bewoondt bij Cornelis Reins."

Voorhuis

Albert Lazes en zijn zonen Laas en Lolke Alberts verkochten in 1783 een huis met drie kamers en vrije steeg bij verkopers bewoond voor f 351,- aan Boijen Eelkes. Hij woonde hier niet. Boijen was boer op Valbrug (Hemmeweg 17) en verhuurde de drie kamers. Huurders van de kamers waren destijds Laas Alberts, schoenmaker Joke Douwes Borger en koemelker Hendrik Daniëls van der Vee. In 1791 waren dat respectievelijk Jan Dirks, Dirk Pieters Kooij en wederom Hendrik Daniëls van der Vee. We volgen nu eerst het voorhuis. In 1806 verkochten de erfgenamen van Boijen Eelkes het voorhuis aan Thijs Pieters en zijn vrouw Trijntje Gerrits. Thijs overleed en de weduwe verkocht de voorste kamer aan bakker Jarig Dirks van Rozendal, die een huis noordelijker de bakkerij had. Kennelijk verhuurde hij het voorhuis aan bakkersknechten, bijvoorbeeld aan Enne IJkes Wijngaarden die trouwens bekend stond als Wijga. In 1809 overleed

de bakker. Zijn erfgenamen bleven massaal eigenaar en verkochten pas in 1821 het voorhuis aan Johan Valentijn Wilhelm voor f 321,-. Deze Johan was wel koopman en winkelier, maar niet gehuwd en stelde in 1825 net op tijd zijn testament op. Hij overleed in hetzelfde jaar. Erfgenaam was Grietje Gerrits Keizer die in 1813 reeds was getrouwd met ene Johannes Bauer. Maar Bauer was in geen velden of wegen te bekennen. Heeft Grietje hier al die tijd gewoond? Als winkelvrouw? Vanaf 1825 was ze zeker "winkeliersche" en vertoefde in het voorhuis. In 1829 wilde ze "dissolutie van haar huwelijk met Bauer." De rechter sprak de echtscheiding uit. Nu trouwde ze pardoes met Jan Harmens Wolbrink. Hij werd geboren in 1797 te Stokkum, nabij Markelo (Overijssel). In 1836 kocht Wolbrink het middelste huis aan de steeg. In hetzelfde jaar, een dag na Kerst, overleed hij hier. Grietje Gerrits Keizer erfde de aankoop en bezat nu twee huisjes aan de steeg. Een jaar later huwde Grietje Gerrits Keizer met Sijbren van Bachum. Hij kwam van Stroobos. In 1844 verhuisde het echtpaar Van Bachum-Keizer naar het Oosteinde. Ze verkocht "een nette en sterke huizinge waarin eene reeks van jaren winkelnering is gedreven, hebbende 2 zeer nette kamers,

Hij kwam als winkelier aan de kost en werd geboren in 1819 te St.-Jacobiparochie. Kooij woonde hier met zijn vrouw Johanna Jans Hoekstra en twee zonen en nog een dienstmeid. In 1856 verhuisde het gezin. In hetzelfde jaar ging het eigendom van de beide woningen over in handen van Jan Meinders Kooistra. Hij was ontvanger te St.-Annaparochie en verhuurde zijn bezit aan Bauke Douwes Camstra. Camstra werd geboren in 1852 te Drachten, was plattelands heelmeeester en woonde hier met Anna Sijtske Beintema (kwam van Leeuwarden) en de dochters IJbeltje en Anna. Uit de memoires van IJbeltje destilleren we het volgende.

Pronkkamer

"Het huis had twee ramen naast de voordeur en die behoorden tot de voor- of pronkkamer. De vloer was geverfd, er lag een tapijt, er waren nette stoelen met rieten zittingen; geen overgordijnen of tafelkleed - dat was toenmaals geen gebruik. De linnenkast was het piéce de résistance. Verder was er een achterkamer, waarin men huisde. Het was dus zoo ongeveer als tegenwoordig een knappe arbeiderswoning. Er was dus niet zoo'n heel groote inboedel, en het verhaal van een der tantes Camstra luidde dat de jongelui er met inboedel en al

ruim achterhuis en verdere commoditeiten, erve, bleek en massale steeg, staande op het Noordeinde." Firma Senger de Haan en Zoon te Leeuwarden kocht het voor f 886,-.

Heelmeesters

Deze firma verhuurde de twee kamers eerst aan Watze Camphuis, chirurgijn en daarna aan Anna Margaretha Elisabeth Haeres, vroedvrouw en echtgenote van Harmanus Jacobus Rubertus. Hij was ook chirurgijn van beroep. De medici verhuisden en nu verscheen Klaas Klazen Kooij ten tonele.

Het vernieuwde bedrijf van Piet Kampen, waar ooit vijf huizen stonden.

heen reden (van Leeuwarden af) in een groote wagen met drie paarden ervoor. Voor de waarheid van dezen intocht durf ik niet instaan. Lang hebben mijn ouders hier niet gewoond (...).”

Boekhandel en drukkerij

In 1858 verhuisde het doktersgezin naar het huis op de hoek (Van Harenstraat 8). Het rijpaard dat heelmeeester Camstra in een stal achter de achterkamer hield, verhuisde mee. Koopman Albert Klazes de Groot (geboren in 1829 te Marrum) blies met zijn echtgenote IJfke Roelofs van der Mei (kwam van Menaldum) het winkeltje nieuw leven in. Zij woonden hier van 1858 tot 1862. Dat jaar verkochten de erfgenamen van ontvanger Kooistra "de huizinge bestaande in ruim voorhuis, 2 woonkamers, achterhuis en bergplaats, ruimen zolder, kelder, regenbak en pomp, achtererf en bleek en hebbende een massale steeg ten zuiden" aan boekhandelaar Jan Johannes Kuiken die het verdwenen hoekhuis (nu trottoir Rabobank en terras De Kaai) achter zich liet. De boekhandelaar betaalde f 1.594,09½. Kuiken was een zoon van een bakker (in een latere Wandeling meer) en zou in de voetsporen moeten treden van zijn vader. Maar Jan Kuiken was geen bakker in hart en nieren en legde zich toe op de handel in boeken. Hij werd geboren in 1838 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Grietje Everts Siderius. Man en vrouw waren neef en nicht. Het echtpaar kreeg acht kinderen van wie er slechts twee de volwassen leeftijd behaalden. Kuiken was behalve boekhandelaar ook drukker. Op 1 juli 1869 verscheen de eerste Bildtsche Courant die hier in de steeg was gedrukt. Het gezin verhuisde met de drukkerij en boekhandel in 1876 naar het Oosteinde (nu Hoekstra Drukkerij Uitgeverij).

Familie Lont

Het huis werd verkocht aan Jarig en Grietje Johannes Siderius. Zij waren broer en zus en woonden

hier tot aan hun dood in respectievelijk 1919 en 1915. Pieter Aukes Hitman, spoorwagenaar te St.-Annaparochie kocht huis, erf, hok en tuin en verhuurde alles aan Frederik Gerrits Buikstra, een werkmans uit St.-Jacobiparochie. Eigenaar werd in mei 1921 bewoner. Hitman werd geboren in 1867 te Stiens en woonde hier met vrouw Jitske de Vries en dochter IJmkje. De dochter verliet het ouderlijk huis, de vader overleed in 1934 en de moeder tenslotte in 1942. Zoon Sijtse Hitman woonde daarna hier nog een vol jaar. In april 1943 werd het huis verkocht. Expediteur Reinder Jans Lont werd de nieuwe eigenaar en Dirk Reinders Lont de nieuwe bewoner. Dirk Lont werd geboren in 1921 te St.-Annaparochie en was in 1942 getrouwd met Baukje de Vries. Het echtpaar kreeg hier zeven kinderen: Reinder, Albert, Jan, Sjoerd, Pieter, Trijntje en Sjoukje. Het gezin Lont-de Vries verhuisde in augustus 1962 naar de overkant van de Noordervaart (nu Stad-

houdersweg 23). De woning aan de steeg werd nu gekocht door N.V. Machinefabriek Kampen en gesloopt en het perceel werd benut voor de nieuwbouw van PKA. In 1983 volgde de complete sloop van alle gebouwen op het PKA-terrein en een jaar later verzezen er nieuwe woningen van woningstichting Noord-West Friesland (nu Stadhoudersweg 18, 18a, 18b, 18c, 18d en 18e).

Middelste huis

We hebben kunnen lezen dat Boijen Eelkes de drie kamers in 1806 verkocht. Koper van de middelste woning was Dirk Pieters Kooij. Hij was in een rechte lijn, van vader op zoon, een achterachterkleinzoon van Hendrik Jouws Krottie, maar noemde zich Kooij. Werkman Dirk woonde hier met zijn vrouw Akke Jetzes en vijf kinderen. Akke overleed hier in 1815 en voor 1824 verkocht Dirk Kooij zijn huis aan Kees Groope, de schilder die een huis noordelijker woonde (vol-

gende week meer). Hij verhuurde het middelste huis aan onder meer werkvrouw Rijpkje Douwes Bik, werkmans Jelle Annes Rotsma en werkmans Pieter Annes Scheerstra. In 1836 kocht de echtgenoot van de eigenares van het voorhuis Grietje Gerrits Keizer, het huis van schilder Kees Groope. Vanaf dat moment loopt het eigendom van het voorhuis en het middelste huis hand in hand.

Achterhuis

In 1806 verkocht Boijen Eelkes alle drie de kamers aan de steeg. Van de achterste kamer werd Hendrik Daniëls van der Vee eigenaar voor f 380,50. Hij werd geboren in 1757 te Oude Leije en was getrouwd met Scheltje Gijsberts. Hij was werkmans van beroep. Van der Vee overleed in 1824. De weduwe die als arbeidster de eindjes aan elkaar knoopte, woonde hier toen met de twee zonen Daniël en Sjouke. Zij verkochten in 1838 huis en tuin aan Tamme IJefs Hoekstra die het

huis verhuurde aan werkmans Douwe Willems Andringa, gardenier Sijmen Tjerks Bijlsma, Rienk Jans Boersma en werkmans Sijds Pieters de Vries. De laatstgenoemde kocht het huis van de erven Tamme IJefs Hoekstra. Veldarbeider De Vries kwam hier nu wonen met zijn dochter Geertje die het huis in 1883 erfde. Of beter gezegd: huizen, want het achterhuis was onderwijl in twee woningen gesplitst. Dochter Geertje Sijdses de Vries trouwde met Pieter Willems Tulner. Hij was een doopsgezind werkmans. De overige bewoners van het achterhuis – en dat waren er velen – laten we hier vanwege de leesbaarheid achterwege.

Onbewoonbaar verklaard

De woning van Pieter en Geertje had een oppervlakte van 43 m² en bestond uit een kamer, een gang en een achterhuisje. Die van de woonkamer was 20,5 m². De hoogte vloer-zolder mat 2,20 meter. De vloer was van steen. Er was geen regenwatersbak, maar wel een privaat. De woonkamer van de tweede woning van het achterhuis mat 12 m². In 1920 werd Jippe van der Ploeg eigenaar. Deze gardenier verhuurde het huis aan Gerrit Wijma die getrouwd was met Japke van der Ploeg, een dochter van de nieuwe eigenaar. Eind 1936 werd deze woning onbewoonbaar verklaard. In 1938 vertrok het gezin Wijma van der Ploeg. Nu stond het huis drie jaar leeg. De overige gezinnen die hier bivakkeerden waren die van buschauffeur Klaas de Jong en Sieuwke Kolthof (1941-1948), PKA-knecht Thijs Hessels en Jantje Glas (1948) en arbeider Dirk Kuiken en Marte Postmus (1948-1950). De bewoners van het achterachterhuis waren de weduwe Romke Bijlsma (tot 1927), Sijmen Dijkstra (1927-1930), Sierd Tuinstra (1930), Marten Ketellapper (1930) en de weduwe Geert de Haan (1930-1948). PKA-machinefabriek werd eigenaar. Daarna volgde afbraak. Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 143: Stadhoudersweg 18a

Van comaniwinkel tot de garage van Anne Offringa

De oudste berichten

Aeloof het of niet. In 1682 was hier sprake van een "gemeentecamer". Dat zouden we kunnen vertalen in een kamer bestemd voor armlastige kerklidmaten van de hervormde gemeente te St.-Annaparochie. Dik twintig jaar later was Tettie Gerrijts, de weduwe van IJpe Cornelis eigenaar van een "schone nieuw gebouwde huisinge." IJpe Cornelis kennen we nog als de smid die twee huizen zuidelijker woonde en werkte (zie Wandeling 141). Wellicht dat Tettie het huis heeft doen bouwen. Haar erfgenamen verkochten in maart 1706 deze nieuwe woning bestaande uit "voorhuis, camer, afdakje, hovinge en steigh ten zuiden en steigje ten noorden." Maartie Te-

wes was huurder en werd nu eigenaar. Ze betaalde 608 caroligulden. Fedde Lenerts was weduwnaar en trouwde in 1694 met Maartje Tewes. Zij was op haar beurt rond 1702 weduwe en nu wilde ze in september 1706 een huwelijk aangaan met Freerk Takes en moest ze vanwege de nagelaten kinderen van Fedde Lenerts "staat en scheidinge en delinge van de goederen" laten opmaken. Daarvoor moesten de goederen en winkelwaren getaxeerd worden. Ze bezat dus "een huis aan Anna gebuijrt achter de kerk" en een schip dat voer van St.-Annaparochie op Leeuwarden en vice versa.

Inventarisatie

Bij haar stonden er twintig St.-

Annabuurtsters in het krijt voor 76 caroliguldens, 7 stuivers en 10 penningen. Op de zolder was er te vinden: "steenwerk, graauwe kannen, eerden potten, pijppen, besems, swartsel, hop, stijssel, plancken, schalen, boomolij, koorden, touw,

sweepslagen, geern, spanntouwen, houten lepels, schrobbers, stoven, Spaans seep, katoen, keersen, wit papier, blauwsel, gom, aluin, suiker, luiwagens, koppen, brandewijn, raapolij, duijnsand en witsand, vlas."

In de kamer kwamen de taxateurs het volgende tegen: "50 pannen klein en groot, een spiegel, 6 koppen, glazen en romers, een kandelaar, een vuirpan, een koekmes, een kantie, een strijkijser, een najkorf, twee scheeren, tangh, aschop en haak, 10 stoelen, kleebersem, 3 stoelcussens, twee paar gordijnen met rabatten, een schoorsteenkleed, een deken, een idem, een bed en peul, 2 oorcussens met slopen, een bont kleed, een idem, 3 oorcussens, twee dekens, een bed en peul, een bank, een bijbel, een knaap, een kastie, een tafel, 3 pannen, 16 pannen, wantschut, een gootling, een ijseren pot, een schuimspane lang, een hangijser, een ijseren pot, tinnen lepels, rest oud schuttelgoed, 2 emmers, een ketel, een deken, een deken, een juk, bed en peul, takke bossen, turf en brandhout, romlingh, rager en haak, een tinnen kan."

"Bontwinkeltie"

"19 lakens, een with, een idem, een laken, 2 peuldoecken, een laken, een idem, 6 peuldoecken, 11 sloopen, geern, 42 ellen nieuw doeck." Maartje Tewes dreef ook een

"bontwinkeltie" en daar waren de volgende zaken te koop: "2 stukkes mantelkoord, 2 idem, 4 stukken ribblindt, een idem, 2 stukken idem, een rest mantelkoord, een idem, een rest ribblindt, 2 stukken bont lindt, noch bont lindt, noch witlindt, een gros knopen, een idem, noch een rest knopen, twee dosijn bonte mutsen, 2 packjes spelden, 7 ellen kant, band, twee ellen kant, drie kanten, 14 idem, 4 mutsen, 6 idem, 22 bonte mutsen, een idem, 6 opsetsels, 21 mutsdoeken, 2½ dosijn koorden feters, 8 bonte doeken, 7 idem, 12 dosijn knopen, ackers, knopen, 4 dosijn quasten, 9 bonte ondersten, 1½ ellen bontdoeck, 4 bonte ondersten, 5 el kloosterdoeck, 7½ el fijn doeck, stukje kloosterdoeck, 26 stringen geern, 6 el bontgoed, 8 bonte doecken, 6 bossies feters, een rest feters, een partij band, een rest najgeern, een partij zijde, noch 25 stringen geern, 10 paar gespen, leeren feters, rijgveters."

Winkelhuis

Maartje Tewes liet het winkelhuis na aan Lijsbeth Leenderts, een dochter van ene Leendert Theeuwis en dus zeer waarschijnlijk een tantezegger van Maartje. Lijsbeth was getrouwd met Reinder Clasen. Zij verhuurden het pand aan Jan Harmens, reeds in 1747 en in 1777 nog steeds. Het eigendom was echter overgegaan in handen

Links het garagehuis van Anne Offringa, 1960.

Het pand van Offringa in de dertiger jaren van de vorige eeuw.

Links de bebouwing van Anne Offringa gezien vanuit het noordoosten, 1960.

van Claas Clazen Post, huisman te St.-Jacobiparochie. Hij verhuurde nu het winkelhuis aan Klaas Gerrits Krottje, winkelier en schipper te St.-Annaparochie. Krottje was getrouwd met Baukje Ennes Wijga en later met Renske Jacobs Kortje, die zich beiden met de winkel bezighielden. Eigenaar Post overleed en zijn kinderen Klaas en Lijsbeth verkochten in 1807 huis met achtererf en steeg ten zuiden voor f 820,- aan Jacob Jonk. Hij was getrouwd met Grietje Fonk. Jonk en Fonk waren slechts twee jaar eigenaar en verkochten het pand aan Cornelis Groope. Hij was een ras-echte Amsterdammer van geboorte en zag in 1788 het levenslicht. Hij was schilder. Groope was getrouwd met Marijke Jonk, zeer waarschijnlijk familie van de vorige eigenaar. Kees werd 'baas Groope' genoemd. In het dagboek van herbergier Wasenaar wordt hij in november 1830 genoemd, toen hij "en Aart de postlooper los waren en elkander de waarheid hebben gezegd en ook onwaarheid, zooals dit gaat met te veel drank."

Ijzeren hek

In 1841 overleed 'baas Groope' en zijn weduwe verkocht twee jaar later "eene sterke huizinge met erve, tuin en bleek, staande en gelegen op het Noordend te Sint Anna Parochie bij Jan Koning c.s. bewoond en in gebruik; in eigendom behorende aan de wed. Groope; 12 mei te aanvaarden." Koper was Doeke Jokes Bekius. Hij was landbouwer onder St.-Annaparochie. Zoals we reeds in de advertentie lazen, was de bewoner Jan Pieters Koning. Hij was schilder van beroep en de echtgenoot van Angenieta Jonk Groope, een dochter van de weduwe.

In 1859 bewoonde Bekius het huis zelf. Hij was 68 jaar oud. Zijn vrouw Neeltje J. Dankert overleed hier in 1866 en drie jaar stierf Doeke Bekius. De erfgenamen verkochten "de huizinge met schuur, erf, bleek en tuin" aan Rinze Klazes de Groot, ook landbouwer en ook te St.-Annaparochie. De Groot betaalde f 2.056,-. De nieuwe eigenaar – ook bewoner – verzocht

aan het gemeentebestuur om "op de bovenstraat van het huis op het Noordeinde een ijzeren hek te plaatsen." Dat mocht "mits de plaatsing en het voortdurend onderhoud van het hek tot ons genoeg geschiedt en de regten van derden niet benadeeld worden." N.B. Met de bovenstraat zal hier de stoep worden bedoeld die overal destijds nog bij het huis behoorde en vroeger dus geen onderdeel was van de openbare weg (trottoir).

Huurhuis

De Groot verkocht het huis met de vrije steeg in 1874 voor f 2.900,- aan Jan Jacobs Lont. Hij was landbouwer op de Bildtpollen onder St.-Annaparochie en getrouwd met Sjoukje Pieters Boersma. Lont verhuurde het huis eerst aan derden en daarna kwam zijn moeder Trijntje Bouwes Bakker hier wonen (1883-1889) en daarna Sjoukje Pieters Boersma, de weduwe Jan Jacobs Lont. Zij verhuisde naar elders en verhuurde het huis aan Jo-

hannes Schuringa onderwijzer aan de christelijke school en daarna aan Douwe Jietzes Smits, onderwijzer aan de openbare school. Het bestond destijds uit twee kamers, een schuur en een gang. Meester Smits, zijn vrouw Maartje Klazes van Schepen en hun dochter Klaasje verhuisden in mei 1911. Toen, tot 1919, deed het huis dienst als bergplaats. Het was in die jaren eigendom van Wiebe Walings Wiersma, de smid die twee huizen zuidelijker woonde en werkte. Hij liet het huis in 1912 verbouwen. Het schilddak werd vervangen door een topgevel. Kennelijk gebruikte smid Wiersma het pand als berging.

Rijwielhandel

In 1919 verkocht de smid het pand aan Tjisse Dijkstra. Hij was werktuigkundige te Leeuwarden en begon hier in St.-Annaparochie een rijwielhandel. Hij werd geboren in 1893 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Foekje Slim. Dijkstra

richtte de bergplaats weer in als woning en woonde hier tot september 1921 toen de rijwielhandelaar naar Balk vertrok en Foekje Slim met de kinderen verhuisde naar de overkant van de Noordervaart (nu Stadhoudersweg 3). Huis, schuur en erf werden in 1921 overgenomen door Evert Cornelis Slim, landbouwer op de Bildtpollen onder St.-Annaparochie die het in hetzelfde jaar doorverkocht aan Anne Jans Offringa. Hij werd geboren in 1895 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Hiltje van Dijk. Het echtpaar kreeg twee kinderen (Jan in 1926 en Anna in 1932). Ook Offringa was hier rijwielhandelaar en verdiende de kost met het repareren van auto's en motoren. Hij had zelf ook een auto, een grote, rode Kaiser-Frazer die altijd keurig gepoetst klaar stond voor taxiritten en trouwerijen, of voor gewoon een plezierritje. Per kilometer rekende Offringa 25 cent, na 5 uur 's middags 30 cent. Eén wachtuur kostte een halve gulden.

Garage Offringa

Ook voor het lakken en vernikkelen van motoren was men bij hem op het goede adres. En voor benzine. De pomp stond op de stoep voor het garagehuis.

In De Bildtse Post, in oktober 1981 haalde Anne Offringa herinneringen op van het verleden. "Als het gesprek op het taxibedrijf komt dat veertig jaar onder zijn beheer aan de Stadhoudersweg gevestigd is geweest – daar waar nu constructiebedrijf Kampen zit – doet hij een flinke duit in het zakje. Af en toe vult zijn vrouw hem aan. Het werk van Offringa heeft altijd al iets met auto's te maken gehad. Nog voor 1914 werkte hij als chauffeur bij dokter Lijbering en daarna bij jonkheer Vegelin van Claerbergen in Joure. Toen kwam de mobilisatie. Maar ook in het leger diende hij als chauffeur. "Pas in het leger haalde ik mijn rijbewijs. Een militair rijbewijs. Daarvoor reed ik al met zeventien jaar. Motoren en auto's, dat was een stuk van mijn leven." Offringa gaf zijn rijbewijs op in 1971."

Tot slot

Piet Kampen kocht huis, schuur en erf en liet in 1961 vijf aaneengesloten huizen met achterstaande bouwsels – waaronder dit – slopen om plaats te maken voor de uitbreiding van de N.V. Machinefabriek Kampen. In 1982 werd op last van de belastingdienst de inventaris gedwongen verkocht en later werd het nog nieuwe bedrijfspand gesloopt. In 1985 liet de woningslichting Noord-West Friesland er nieuwe huizen bouwen "en ze zijn bijna bewoonbaar" zo meldde De Bildtse Post in maart dat jaar. "Het personeel van de nutsbedrijven zijn bezig met het leggen van kabels en leidingen. Als de woningen straks klaar en bewoond zijn is weer een gat in een straatwand in St.-Annaparochie fraai opgevuld." Op de plek waar Offringa woonde en werkte, verrees Stadhoudersweg 18a. Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 144: Stadhoudersweg 18b + c

Twee huizen versmolten tot het brede huis van Rienk Miedema

De oudste berichten

Aloof het of niet. In 1699 bevonden zich op de plek waar in 1959 het brede huis van bakker Miedema stond, twee huizen. We doen eerst het zuidelijke.

Hier woonde Hendrik Gerrits. Hij was vrijgezel. Hendrik verkocht in 1713 aan "Ijsbrandt Jetzes huisman aan de oude Dijk onder Anna gebuurte een huis (2 camers, loodts) en hovinge met noch een huissteed hier naastgelegen te Anna gebuurte achter de kerk," voor 145 caroligulden. Ijsbrandt Jetzes was dus landbouwer en woonde aan de Oudebildtdijk (nu OBD 319). Hij was in 1701 getrouwd met Dirkje Hendrik Joris. We weten niet hoe de overgang verliep, maar in 1716 was de weduwe Cornelis Willems eigenaresse. Zij heette Grietje Bastiaens. Cornelis en Grietje waren in 1711 getrouwd in de kerk te St.-Annaparochie, maar reeds voor 1715 was hij kassie wijlen. Grietje trouwde nu in 1717 met Jan Arjens Borger. Hij was een gediplomeerde schoenmaker te St.-Annaparochie. Het echtpaar kreeg twee kinderen, te weten Arjen en Neeltje. Borger overleed in 1727. Grietje Bastiaens stond in de jaren 1720-1730 bij de ontvanger te boek als arm en haar huis als vervallen. In 1730 overleed ze. Er volgde een inventarisatie van de inboedel. We lezen even mee.

"Delfs thegoedt"

In de kamer: 26 pannen so groot als klein, twe schilderijtjes, een half dosijn porceleinen thegoedt, een porcelein kopje en scholteltje, seven kopjes en schoteltjes delfs thegoedt, een Hollandse kast waar op drie flessen, een klein idem waarop vier koppen, een trekpot, een delfse bierpot, twe stenen schoentjes, twe paar blauwe gordijnen met rabatten, twe bonte schorstien kleden, een bed en peul, vier oorcussens, een Spaanse deken, een groene idem, een bedt, vier oorcussens, een groene deken, een Spaanse iedem, drie stoelcussens, ellif stoelen, een eiken kist, een voetbankje, een mantelstock, twe tafeltjes, een grote bijbel, een testament met psalmen, twe dosen, een kortje,

drie stoven, een kleebesem, een hangijser, een treeft, een tangh, een scherm, een doofpot, een ijseren kettingh.

In de spijskamer: 24 pannen so groot als klein, drie buteltjes, ellif tinnen lepels, ellif stenen koppen en potten, een strijkijser, een blikken coffijpot, een tinnen trekpot, een idem waterpot, een tinnen pijpkan, twe idem kroesen, een thebosje, een ijseren kandelaar en stenen lamp, twe messen, een oud spijntje, een bank, twee planken, een pot met smeer, twe paar koperen schoteltjes, besloten gewigt, enighe kleinigheden bij de overledene tot coopmanschap gehadt als pepernoten, koek en grote noten, suiker en te, een paar dosen.

"Linnen en wollen"

In de gang: een schilderij, een klok met 6 delfse pannen, een stoffer, een idem, een idem, een vloerveger, twee mangelborden en twe stocken, een mangelplank, een korf, een dambord, twe kleeerstocken.

In t agterhuis: drie ijseren potten, drie wastobben so groot als klein,

twe emmers, een luiwagen, een kleeerkorf, een kantoor, een spijn, een setbank, een waterton, voorts romlingh van allerhande soorte so in 't agterhuis als op de solder. Linnen en wollen kleren: 23 kinderdoeken so groot als klein, twaalf slopen, negentien lakens en witlingen, tien manshembden, veertien vrouwenhembden, vier peuldoeken, tien jongens hembden, ses meisjeshembden, drie witte scholdoeken, twaalf ellen onbenaaid doek, een witte borstrock, twe handoeken, twe witte en twe gele kinderruften, twe swagtels, een glasdoek, een dopjes tafellaken, twaalf duitse mutsen, ses witte doeken, nog drie idem, enigh klein kindergoed, twe manteltjes waaronder een swart en een coleurd, twe paar swarte mouwen, twe borstrocken, een lijf, drie schorten, twe rode rocken, een idem ongemaakt, een chargies mans rock, twe hemtrocken waaraan agt en dartigh so platte als andere silvere knopen.

Wagenmakerij

Silver en goudt: een tas waaraan

silver beugel en haak met letters G.R., een silvere lepels met letters S.C.T.D., een silver ... metje, een silver oorijser, twee silver knopen in een bandtje, een silver hembds knoop, een silver haak aan de rok, een gouden knop ring, een gouden ring met stenen, een gouden kroontje met drie bloed coralen, een testament met silver haken.

Aan "gereedt geld" was ruim 69 caroligulden aanwezig. Al met al zouden we Grietje Bastiaens niet arm willen noemen, maar het huis kan wel vervallen zijn geweest... De nagelaten kinderen Arjen en Neeltje verkochten in 1731 "de huizinge met agterplaetse in Anna gebuurte" aan Willem Leenderts, mr. wagenmaker te St.-Annaparochie voor 317 caroligulden. Willem zou tot 1764 eigenaar blijven. Willem Leenderts trad drie keer in huwelijk, in 1727 met Dirkjen Laurens, in 1740 met Mintje Idses en in 1755 met Janke Johannes met wie hij een zoon Johannes kreeg. De wagenmaker overleed in 1764, waarna zijn weduwe en zijn minderjarige zoon eigenaar

waren. Moeder en kind verkochten nu het huis cum annexis voor 250 caroligulden aan Gerben Pijters, timmerman te St.-Annaparochie. Huurder was destijds Dirk Beernts, een gardenier die land in 't Bosch bezat. De huurder overleed in 1768 en twee jaar later was Jan Jacobs van der Laan die nieuwe gebruiker. Hij verhuisde reeds in 1771 naar het noordelijker staande huis (volgende week meer).

Familie Borgje

Nu verhuurde onze timmerman het huis aan Jacob Cornelis Borgje die in 1780 door het "geregte tot vleespakkers ingevolge 's LandsLijste in deeze grietenije [is] aangestelt [met] Cornelis Gerrijts woonende in Vrouwen gebuurte, welken beijden den behoorlijken Eed in handen van de meederegter Jan Foppes hebben gepraesteerd." Borgje was getrouwd met Aaltje Pieters en zij kregen zeven kinderen. Waarschijnlijk was Aaltje een zuster van timmerman Gerben, want toen hij het huis aan derden wilde verkopen, blokkeerde Aaltje de verkoop (familieleden

Tweede huis van rechts is het bakkerswinkelhuis van Miedema, voor 1960

Panoramabeeld van het Noordeinde: de bakkerij is reeds gesloopt, 1960

van een verkoper hadden vroeger dat recht). Huurders werden dus kopers. Timmerman Gerben had het huis gekocht voor 250 caroliguldens en de prijs bedroeg nu 524 caroliguldens, wat erop wijst dat timmerman Gerben het huis flink had verbouwd. In 1775 verhuurde Borgje het achterhuis aan Caspar Freuning voor 26 gulden per jaar. Hij kwam van Harlingen en was getrouwd met Doetje Feddriks. Caspar was wever van beroep. Het gezin kreeg vijf kinderen. In 1782 verkochten Borgje en zijn vrouw het huis met achtererf aan Gerben Jacobs van der Laan die er nu een bakkerij van maakte. Hij was gehuwd met Grietje Dirks Kuik. Gerben Jacobs had een broer Jan die schilder te St.-Annaparochie was en een broer Anne die chirurgijn was te St.-Jacobiparochie. Deze Anne was eigenaar van het noordelijker staande huis. Broer Gerben Jacobs van der Laan kocht dat huis van de chirurgijn en, sloopte de beide huizen en liet een nieuw huis bouwen, twee percelen breed. Deze bakkerijwoning zou stand houden tot in 1959.

Het noordelijke huis

Neeltje Jacobs was eigenaresse van een "nieuwe huisinge en achterplaetse te Anna gebuurte achter de kerk," maar bovendien was zij dood. Haar erfgenamen verkochten in 1714 dit huis voor 464 caroliguldens en vijf stuivers aan Geertje Abes. Zij was weduwe van Pijtter Tjepkes en trouwde in 1715 met Melis Dirks. Geertje Abes overleed in 1729 en reeds een jaar later trouwde Melis met Sijbrigje Lazes Hilwerda. Uit dit huwelijk ontsproot in 1731 een dochter Sijke. In 1720 verhuurde Geertje Abes dit huis aan bakker Dirk Cornelis 't Hoen, toen vijf jaar de echtgenoot van Sijbrigje Lazes Hilwerda. In 1723 overleed de bakker en toen eigenaresse Geertje Abes ook overleden was, erfde Melis dit huis en trouwde hij met Sijbrigje, de bewoonster. Ons kent ons. Sijke, de dochter uit dit huwelijk, werd, toen haar vader Melis Dirks stierf, als minderjarige in 1741 eigenaar. De dochter woonde hier nu met haar moeder. De bakkerij werd draaiende gehouden (met de bakkersknechten Sjoerd Arjens, Teunis Jacobs en Waling Daams) en toen dochter Sijke Melis in 1754 trouwde met Hendrik Bartelds, werd dit nieuwbakken echtpaar de nieuwe bewoners. Sijke Melis verkocht het huis in 1761 aan Jochum Pieters en zijn vrouw. Hij was bakker van beroep, maar verhuisde met zijn vrouw Aaltje Jans in 1764 naar Wierum. Hij verhuurde het pand tijdelijk aan Jacobus Hamstra. Hij kwam als uurwerkmaker aan de kost. Al redelijk gauw kwamen kopers ten tonele. Jochum verkocht

het huis aan Marten Tjerks, timmermansgezel en zijn vrouw Sjoukje Pijters. Zij verhuurden het huis aan Harmen Jans die het voor 530 caroliguldens van hun kocht in 1765. Harmen Jans was schipper. Hij was dat jaar getrouwd met Jantje Michiels. Het echtpaar kreeg vijf kinderen. Harmen Jans ging met de achternaam Knol door het leven. Het vreemde is dat zijn vader, Jan Harmens, bekend stond als J.H. Rapen! Harmen en Jantje zijn niet oud geworden. De kinderen verkochten het huis aan Anne Jacobs van der Laan, chirurgijn te St.-Jacobiparochie die het pand van de hand deed ten faveure van zijn broer, buurman Gerben Jacobs van der Laan. Nu waren het zuidelijke en het noordelijke huis in één hand verenigd. Gerben liet beide huizen slopen en er verrees een nieuw huis, twee percelen breed.

Verkoop in 1797

Gerben van der Laan was behalve bakker ook ontvanger van St.-Annaparochie en in die hoedanigheid verkocht hij in 1797 het brede huis "met bakkerij en erf en tuin met aan de noordkant een vrije steeg voor 2.820 gulden en tien stuivers aan Jarig Dirks en zijn vrouw Wijske Piers. Zij werden in 1799 ouders van zoon Pier. Jarig Dirks Rosendal was eigenaar van een boerderij onder St.-Annaparochie, maar hier aan het Noordeinde was hij bakker. Rosendal stierf in 1809. Zijn weduwe verhuurde de bakkerij aan Tacke Dirks Ket. Tacke ging en zoon Pier kwam. Pier Jarigs Rosendal was net als zijn vader was geweest, bakker van beroep.

Hij trouwde in 1825 met Gerbrigje Tjerks Plat. Lang heeft de zoon hier niet brood gebakken. In 1828 werd het pand door notaris Jan Everhardus van Loon publiek verkocht. Het werd als volgt omschreven: "een zekere kapitale en door en door sterk betimmerde huizinge en beklante bakkertij bestaande uit een groot voorhuis, 2 voorkamers, achterkamer en bakhuis, afzonderlijke schuur met koe- en paardestalling, groote graanzolders en van de nodige commoditeiten wel voorzien, waarin de bakkerij onheugelijke jaren met goed gevolg is uitgeoefend, zeer aangenaam staande en gelegen op het Noordend." Het ging tenslotte voor f 2.017,- van de hand. Koper was Hans Sijbrens Faber. Hij werd geboren in 1800 te Berlikum en trouwde in 1827 met Jeltje Barteles Hoogterp. In 1828 was hij nog zonder beroep toen hij allerlei bakkersgereedschappen uit de hand te koop aanbood zoals "1 beste broodtrog, builmolen, baktafel, doofketel, zuurketel, platen, ovenbord en wat meer tot eene bakkerij behoort." In 1830 was hij bakker te Berlikum. Heeft hij hier niet gewoond? Het antwoord lijkt nee te zijn, want Faber verhuurde het huis in 1828 aan Jan Jans Lont voor f 95,- per jaar. Vier jaar later verkocht Faber huis, tuin, schuur en erf aan Johannes Jans Kuiken.

Bakker Kuiken

Johannes Jans Kuiken werd geboren in 1805 te St.-Annaparochie en trouwde met Lipje Dirks Siderius. Het echtpaar kreeg acht kinderen, te

weten Jan, Jarig, Sijmen, Grietje, Lijsbert, Marijke, Maartje en Sjoukje. Kuiken was bakker. In het huis was ruimte genoeg voor inwonenden. Zo verbleven hier onder meer dochter Sjoukje met haar man Hendrik Klazes Wilder, een letterzetter uit Leeuwarden en dochter Maartje met haar man Tiete Gerrits Sloep, gardenier te St.-Annaparochie. De net genoemde letterzetter had hier ook een winkeltje in rookartikelen. Bij hem kon je bijvoorbeeld de "goed belegerde Generaal Lee-sigaren kopen, slechts 3 cts per stuk." In 1871 overleed bakker Kuiken en omdat de oudste zoon Jan geen ambitie had om bakker te worden (maar overging tot het handelen in boeken en het verrichten van drukwerk; zie Wandeling 142), kwam de bakkerszaak in handen van Jarig en Marijke, broer en zus Kuiken. Marijke stapte in het wiebelende huwelijksbootje. Broer Jarig kocht haar uit. Zuster Maartje was onderwijl weduwe geworden en woonde nu met haar broer Jarig in het grote bakkershuis. Maar ze woonden hier niet met z'n tweetjes; heel veel bakkersknechten hebben hier vanaf 1900 gebivakkeerd.

Huizenga, De Jong en Miedema

De zaak werd in 1903 ondergebracht in een firma en de firmanten waren Jarig Kuiken en zijn zuster Maartje Kuiken, de weduwe Tiete Sloep. Zij verkochten in 1919 het winkelhuis met bakkerij aan Adolf Huizenga voor de lieve som van f 6.669,-. Huizenga werd geboren in 1893 te Sexbierum. Hij was getrouwd met Seeske Schreiber (kwam van

Ee). Het gezin bestond verder uit de kinderen Renze, Gerben (jong overleden), Klaaske, Anna, Elisabeth, Gerben en Tettje. In augustus 1937 verhuisde het gezin Huizenga naar Berlikum. Aant de Jong kocht de bakkerij. Hij was afkomstig van Ternaard en werd daar geboren in 1897. Aant was getrouwd met Willemke Faber (kwam van Leeuwarden). Het echtpaar kreeg drie kinderen: Titia, Aafke en Jitze. In april 1946 verhuisden ze allen naar Leeuwarden. Huize De Jong bood onderdak aan veel bakkersknechten. We noemen Luitzen Madhuizen, Hotze van der Mark, Rits Wiersma, weer Luitzen Madhuizen en Jan de Boer.

Einde bakkerij

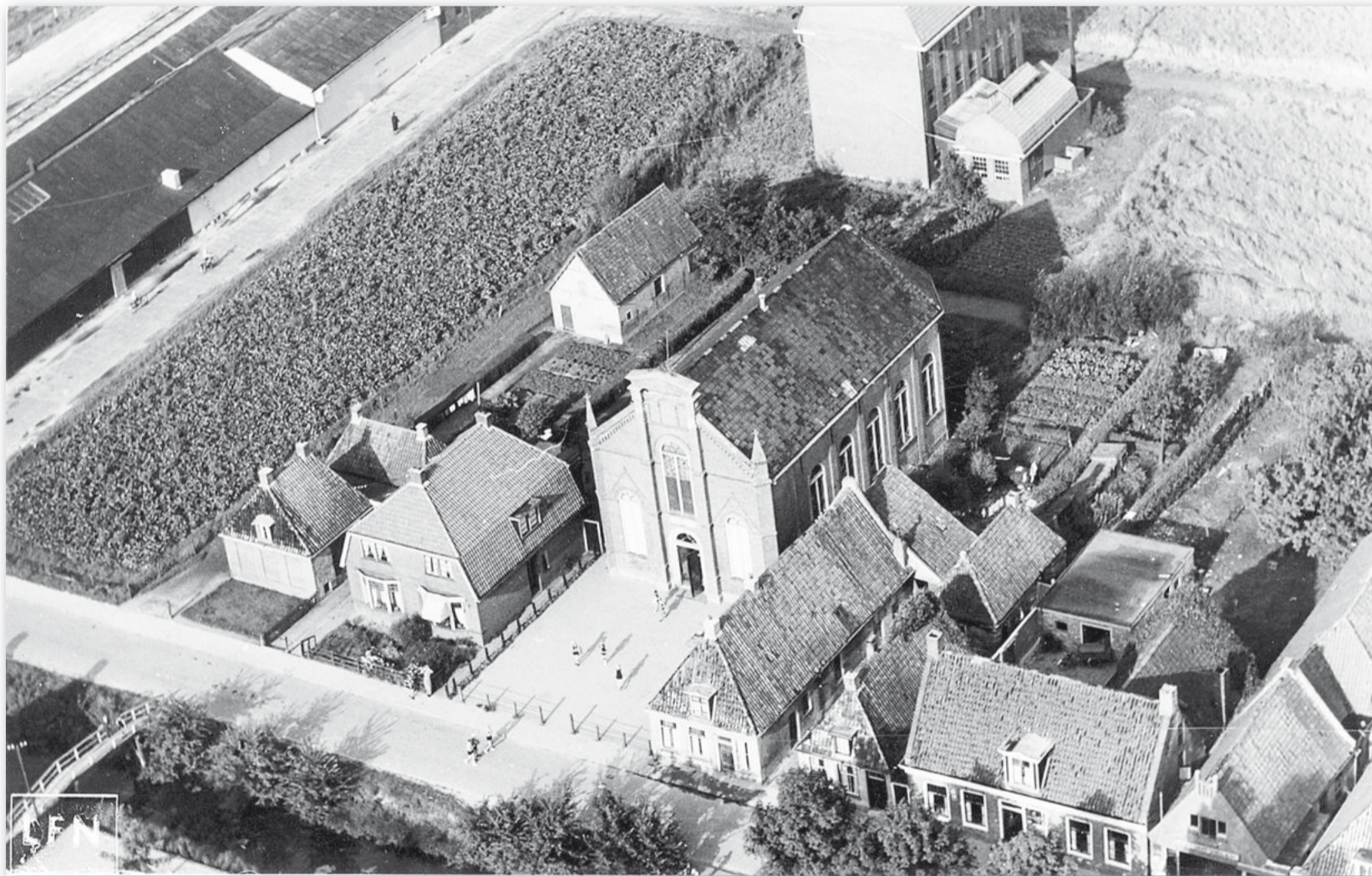
Deze Jan de Boer bleef hier wonen en runde nu de bakkerszaak. Hij werd geboren in 1911 te Hemrik en woonde hier met zijn vrouw Wietske Schotanus en vijf kinderen. In 1951 droeg Aant de Jong het huis en de zaak over aan Rienk Miedema. Jan de Boer nam in oktober dat jaar in De Bildtse Post afscheid van zijn klanten en bedankte "clientèle voor het in hem gestelde vertrouwen en beveelt de opvolger, de heer R. Miedema, ten zeerste in ieders gunst aan." Rienk Miedema werd geboren in 1916 te Wommels. De broodbakker was getrouwd met Sara Tamminga en het echtpaar kreeg drie kinderen. Miedema was in 1954 met Balt, Schuringaweg; Beetstra, Van Harenstraat; Brouwer, Van Harenstraat, Fokkema, Oudebildtdijk; Goodijk, Van Harenstraat; Van der Kooi, Warmoesstraat; Pars, Van Harenstraat; Reitsma, Oudebildtdijk en De Vries, Van Harenstraat een der oprichters van de Bildtse Bakkerij. Het gezin Miedema verhuisde in 1959 naar het Oosteinde (Van Harenstraat 57) en met die verhuizing ging de bakkerij aan het Noordeinde ter ziele. Huis, schuur en erf kwam in handen van de N.V. Machinefabriek Kampen en het huis werd in april 1960 afgebroken. Er verrees daarna het nieuwe bedrijfspand van Piet Kampen. Ter hoogte van het vooruitstekende gedeelte met de verkoopruimte en de pompen daarvoor en de hoge garagedeuren ten zuiden, heeft de voormalige bakkerij gestaan. Achter de deuren werden hier, na de brand in Ons Huis in 1968, de judolessen tijdelijk voortgezet. Heden ten dage staat op de plek waar eens de bakkerij floreerde (en waar onder meer Jan J. de Groot, Frans Poorte en Gerrit Katsma de judolessen volgden) de huizen Stadhoudersweg 18b en 18c. Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 145: Stadhoudersweg 18d

Van plekje grond tot huis met drie woningen tegenover de o.l.s

De woning van Auke Hitman (derde huis van rechts), 1952

De oudste berichten

Aloef het of niet. Voor 1771 stond hier niks. Leendert Willems

was destijds eigenaar van een huis met wagenmakerij dat noordelijker stond (volgende Wandeling meer) en bij dat huis behoorde een plekje grond. Deze smalle strook grond werd zeer waarschijnlijk gebruikt om de wagens uit de wagenmakerij naar de straat te krijgen en vice versa; een brede steeg. Volgende week leren we dat deze wagenmakerij zeker in 1675 en waarschijnlijk in 1632 al bestond.

Dit plekje grond verkocht Leendert Willems voor 250 caroligulden aan Jan Jacobs van der Laan. Jan was getrouwd met Lijntje Sjoerds en vulde zijn dagen met schilderen. Ook stond hij te boek als "meester-glasemaker". In april 1795 volgde hij Dirk Keth op als executeur, zeg maar als uitvoerder van wat de dorpsrechter allemaal besloot (een soort van veldwachter). Van der Laan was vurig patriot en dus anti-Oranjezind. Lang heeft zijn bij-

baantje niet geduurd, want in november 1797 werd hij reeds weer afgezet. Het waren roerige tijden op Het Bildt. In mei 1802 verkocht "de old executeur van 't Bildt aan Dirk Allerds en Trijntje Martens egtelieden, huisslieden op 't Nieuw Bildt onder Vrouwenparochie een huis met bleek en agtererf op 't Noordeind van Sint Anna parochie bij verkooper bewoond." Dirk en Trijntje telden 877 gulden en 15 stuivers neer, in klinkende munt.

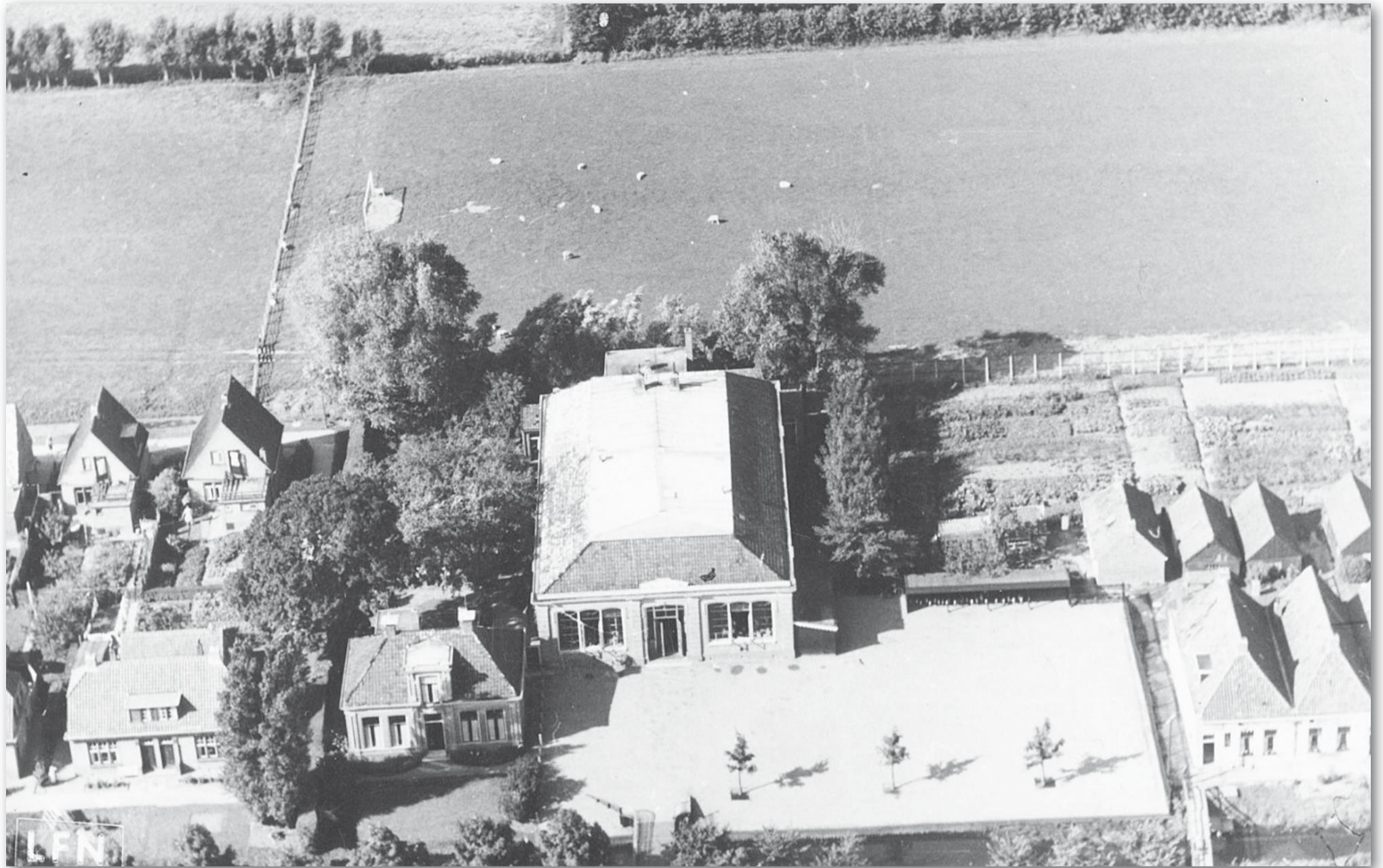
Familie Boonstra

Dirk Allerds (noemde zich in 1811 met de verplichte naamsaan-neming Ronda) werd geboren in 1755 onder St.-Annaparochie. Hij was landbouwer en was in 1783 in de kerk van Vrouwenparochie getrouwd met Trijntje Martens. Zijn vrouw overleed en in 1810 trouwde hij met Ariaantje Ijsbrands Wage-naar. Hij was 55 jaar en zij was 25. In 1828 blies Ronda zijn laatste adem uit, hier in dit huis. Zijn weduwe bleef hier als rentenierster wonen en overleed in 1835, slechts 50 jaar oud. Dochter Jisseltje erfde huis, tuin en erf (alsmede een boomgaard en twee stukken bouwland) en zij was huisvrouw van Ja-

cob Pieters Boonstra. Het echtpaar woonde hier met zeven kinderen. Boonstra was gardenier. In 1858 lieten Jisseltje en Jacob het huis verbouwen. Zo ontstonden twee woningen. Een weinig tijd later werd het voorhuis ook nog eens in tweeën verdeeld. Nu bestond het huis uit drie woningen. In het voorhuis vond zoon Pier Boonstra een woonplek voor zijn gezin. In de middelste woning verbleef het gezin van zoon Marten Boonstra en vader Jacob en moeder Jisseltje deelden lief en leed in het achterhuis. Hier overleed Jacob Pieters Boonstra in 1898. Zijn weduwe overleed in 1902, bijna 90 jaar oud. Zoon Marten Boonstra verhuisde met zijn vrouw naar Rotterdam en de drie woningen werden weer twee woningen. Zoon Pier Boonstra overleed in 1909 en zijn weduwe bewoonde het achterhuis tot zij hier in 1918 aan haar einde kwam.

De bewoners van het huis gekiekt vanaf de schoolbrug: v.l.n.r. Auke van der Wal, dochter Froukje en tweede echtgenote Pietje Boersma, 1909

De oude school met links het schoolmeestershuis en rechts een gedeelte van Kattenburg, 1952

Nieuwe overburen

Recht tegenover het huis van de Boonstra's lag de hoge boogbrug die naar het plein van de openbare lager school leidde, maar die brug lag er in 1878 nog niet. In juni dat jaar besloot de gemeenteraad van Het Bildt tot het bouwen van een nieuwe school. We hebben in een eerdere Wandeling kunnen lezen dat de gemeente trachtte grond van de pastoriëtuin te kopen, maar de kerkvoogden zaten te hoog in de boom. Toen trad het gemeentebestuur in overleg met notaris Johannes Scrinierius Potter van Loon, namens zijn vrouw eigenaar van Davelaer en kocht ruim 26 are (voor 61½ cent per centiare). Op het noordelijkste gedeelte van het weiland verzezen in 1879 een nieuwe school en een nieuwe schoolhuis. Het enige nadeel van deze bouwkvavel was het feit dat er een dure brug over de Noordervaart aangelegd moest worden. De aannemer was Liepke Pieters van der Meulen te Brantgum. De bouw begon op 10 juli 1879 en later berichtte de Bildtse Courant dat "de schoolbouw goed vordert: de woning is reeds onder dak en wordt van binnen betimmerd; op de school wordt het houten dak aangebracht; de gedurige regen in dezen natten zomer komt slecht te pas!" Op de verjaardag van koning Willem III, donderdag 19 februari 1880 namen de meesters en natuurlijk de kinderen de school officieel in gebruik. Burgemeester Oosterlo hield een toespraak, schoolhoofd Klaas Meijer bedankte de eerste burger en de kinderen "kregen chocolade en koek en hielden tombola".

O.l.s. en u.l.o

De oude school aan het Zandpad (nu Wassenberghstraat) werd ingericht als bewaarschool (zie Wandeling 132). Het nieuwe schoolgebouw werd vele malen vertimmerd,

om meer lokalen te creëren. Zo vond de school voor uitgebreid lager onderwijs hier onderdak. Er zijn in 1921 plannen geweest om op het zuidelijke gedeelte van Davelaer een afzonderlijke u.l.o.-school te stichten, maar het bleef bij plannen. De u.l.o. bleef eerst tot 1959 gehuisvest in de school op het Noordeinde, toen er een openbare u.l.o.-school aan de Hartman Sannesstraat werd gebouwd (nu Campus). In 1935 werd het fietsenhok vergroot; in plaats van twaalf was er nu ruimte voor 25 fietsen. In 1937 kreeg de school de beschikking over een stopcontact. In 1939 ont-eigende de gemeente een aantal Kattenburghuisjes en werd het schoolplein voor een gedeelte ruim twaalf meter in noordelijke richting groter gemaakt en in datzelfde jaar

kwamen er "closets met waterspoe-ling." De school heeft tot in 1968 dienst gedaan. Toen is op de hoek Dordtse straat/Beuckelaerstraat de nieuwe openbare lagere school geopend, nu de openbare basisschool 't Fon-nemint. Het monumentale gebouw is in 1970 afgebroken. Op de plek van de oude school staan nu de huizen Kattenburg 1, 2 en 3. Het schoolmeestershuis (Stadhoudersweg 27) is bewoond geweest door de schoolhoofden Klaas Meijer (1880-1887), Wijtze Gabes Hoeneveld 1887-1898), Johannes Hoogland (1898-1904), Wijbren Andries van Dijk (1904-1908), Hendrik Schuurman (1908-1912), Andries Posthumus (1912-1916), Jan van Schothorst (1916-1934) en Sijtze Annema (1934-1959) en verder door Pieter Kampen (1960-

1970), Anna Haima (1970-1971), Taede Bakker (1972-1986) en Jan Jissink (1986-heden).

Letterzetter Van der Wal

We keren via de schoolbrug weer terug naar de oostzijde van de Noordervaart. In 1904 was Auke Jans van der Wal de nieuwe eigenaar. Hij bewoonde het voorhuis met zijn vrouw Trijntje Keimpes van Keimpema. Van der Wal was letterzetter van beroep. Hij overleed hier in 1912. Zijn tweede vrouw Pietje Boersma verhuisde. Het voorhuis bestond uit een kamer en een gang en had een oppervlakte van 23 m² en die van de woonkamer was 11,5 m². De hoogte vloer-zolder bedroeg 2,55 meter. De kamer had een houten vloer. Er was in de tuin een privaat en een

waterdichte regenwaterbak aanwezig. Het huis had één rookleiding. Er waren twee slaapplekken voor zes bewoners.

In 1901 was de middelste woning identiek aan het voorhuis. Het achterhuis was destijds een fractie groter in oppervlakte. De weduwe Van der Wal ging in 1912 over tot verkoop. Notaris A. Tadema omschreef het te koop aangeboden als: "een flinke burgerhuizinge met achterstaande woning en hok benevens tuin, bleek, en erf staande en gelegen aan het Noordeinde, waarvan de voorhuizinge voorzien van regenbak en put, in eigen gebruik bij de wed. A.J. van der Wal en de achterstaande woning in huur bij de wed. P. Boonstra voor f 35,00 per jaar." Auke Pieters Hitman bood f 1.301,- en was spekkoper. Hitman was werkmans bij de gemeente Het Bildt en later gardenier. Hij werd geboren in 1889 te Stiens en trouwde met Trijntje de Groot. Het echtpaar kreeg twee dochters. Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren hier evacuees ondergebracht.

Auke Hitman

In de achterstaande woning verbleef na de wed. P. Boonstra nog Bartele Bouma met zijn vrouw Tietje de Boer en de kinderen Hendrika en Arend. Bart Bouma was arbeider en later bedrijfsleider van de aardappelhandel Martin van Dijk. Het gezin Bouma verliet het achterhuis op 12 mei 1926 en daarmee viel het doek van deze woning definitief. In juli 1961 verhuisde het echtpaar Hitman-de Groot van het nog staande voorhuis naar de overkant van de Noordervaart (Stadhoudersweg 21). N.V. Machinefabriek Kampen werd eigenaar. Er volgde afbraak in verband met de grote uitbreiding van PKA. Nu staat hier Stadhoudersweg 18d. Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 146: Stadhoudersweg 18e

Eerst wagenmakerij, dan slagerij en later bouwvallige woningen

De oudste berichten

Geloof het of niet. In 1771 verkocht Leendert Willems een plekje grond ten zuiden van zijn huis met wagenmakerij. Daar werd destijds een nieuw huis gebouwd (zie vorige Wandeling). Nu weten we dat ene Jacob Hoijtes reeds in 1675 ook een wagenmakerij had op het Noordeinde, zeer waarschijnlijk op dezelfde plek. Jacob Hoijtes bezat land nabij de molens aan het Noordeinde of zoals men destijds zei op St.-Annabuurtstermolen. Het kan zijn dat Jacob én de wagenmakerij én het land heeft gekocht van de erven Hendrik Cornelis IJssel. Deze Hendrik had namelijk in 1632 ook land nabij de molens in gebruik en ook hij was wagenmaker op het Noordeinde. Mogen we dan voorzichtig stellen dat Hendrik Cornelis IJssel al in 1632 hier een wagenmakerij dreef? Hij was getrouwd met Antie Jans en zij lieten in de jaren 1613-1623 vier kinderen dopen. In 1675 woonde en werkte hier Jacob Hoijtes. Hij was wagenmaker

Ten zuiden van de B-kerk staat het lange huis van Leeuwke Cornelis Krol, 1903

en waarschijnlijk kwam hij van Menaldum. In 1723 en in 1727 nog, oefende zoon Hoijte Jacobs hier het vak van wagenmaker uit. Hij was volgens de bronnen ongetrouwd en heeft tussen 1730 en 1741 het pand verkocht aan Melis Dirx die getrouwd was met Sijbrigje Lasen Hilwerda. Melis was boer

geweest aan de Oudebildtdijk onder St.-Annaparochie (OBD 435). Wij herkennen hier de namen die ook verbonden waren met de noordelijke woning waar het brede (bakkers-)huis later stond (zie Wandeling 144). Toen de ouders Melis en Sijbrigje waren overleden, erfde dochter Sijke Melis alle vas-

tigheden waaronder "een huis en wagenmakerij staande op t Noord in Anna gebuurte thans bij Frans Dirks 't Hoen bewoont en in huure gebruikt wordende."

Wagenmakerij

Frans Dirks 't Hoen werd geboren in 1721 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Grijtje Philips Stolte. Hij huurde de wagenmakerij, maar kocht "huisinge waarin wagenmakerij en achterplaetse en hovinge" in 1750. Bij het huis en de wagenmakerij was nog altijd in gebruik het plekje grond ten zuiden ervan. 't Hoen stierf rond 1753 en de weduwe verkocht nu de zaak aan Johannes Clasen Stonebrink die getrouwd was met Lijsbeth Philips. Zij was mogelijk een zuster van Grijtje Philips Stolte en als dat waar is, dan bleef de wagenmakerij 'in de familie'. Stonebrink was oorspronkelijk snikschipper, maar richtte zich nu op de fabricage van een ander vervoersmiddel: de wagen. Maar niets is eeuwig en Stonebrink overleed in december 1760. Weduwe en kinderen verkochten het huis en de wagenmakerij inclusief allerlei gereedschappen voor 650 caroligulden aan Willem Leenderts. Hem kennen we vanaf 1731 nog als eigenaar van de zuidelijke woning op de plek waar later het brede (bakkers-)huis stond (zie Wandeling 144). Het is goed mogelijk dat de oude wagen-

maker in 1761 van daar naar hier verhuisde. Dan heeft hij hier niet lang gewoond, want in december 1762 overleed hij. Zoon Leendert Willems nam nu de zaak over. Hij was 21 jaar jong en trouwde pas vijf jaar later met Marij Gerrits. Het was deze Leendert Willems die in 1771 het plekje grond ten zuiden van de wagenmakerij verkocht aan meester-verver Jan Jacobs van der Laan die daar een nieuwe woning liet bouwen.

Twee stegen

In de tijdspanne 1771-1801 verhuurde Leendert Willems soms de achterkamer. De weduwe Bauke Baukes, Jacob Sierds Jongma en de weduwe Jan Douwes Schat hebben hier gewoond. Leendert verkocht "een huisinge met agtererf waarin wagenmakerij, hebbende aan weerszijden een vrije steeg" voor 760 caroligulden en tien stuivers aan Dirk Jans. Hij en zijn vrouw Akke Dirks dreven hier een winkel. In 1802 lieten Dirk en Akke het huis vertimmeren en een jaar later verkochten zij het "braave groote huizinge en schuur met een fraaye agter erve en ruime steegen tot veelderlij bedrijf geschikt" aan het echtpaar Okke Dirks de Pett en Trijntje Beerends Stroosma. De prijs was 1.830 gulden. In 1811 woonde hun zoon Dirk hier. Hij was gardenier en noemde zich later De Jong. Dirk Okkes was getrouwd

Veel volk voor het huis van Jan Annes Offringa, 1920

met Wijske Bennes. Het eigendom ging over in handen van Rein Douwes van der Zee, landbouwer en koopman te St.-Annaparochie die huis, tuin en erf in 1842 verkocht aan Cornelis Alberts Krol. Zij allen verhuurden het pand aan vleeshouwer Arjen Douwes van der Zee (tot 1832), koopman Dirk Dirks Siderius (1832-1833) en koopman Albert Jans de Grijs (1833 en verder). De laatstgenoemde was in 1827 getrouwd met Trijntje Piebes Tanja en adverteerde in 1838 in de Leeuwarder Courant: "De koopman A. de Grijs en anderen te Sint Anna Parochie gedenken op zaterdag den 17 februarij e.k. te laten verhardrijden op schaatsen, door manspersonen, op de onafzienbare banen tusschen het Ameland en het Bildt: eene zilveren zaktabaksdoos tot prijs en eene premie van tien gulden, welke prijzen vrij vereerd zullen worden."

Slagerij Krol

Cornelis Alberts Krol was nu eigenaar en bovendien slager van beroep. Hij was getrouwd met Baukje Jans de Grijs, een zuster van koopman Albert. Krol overleed in zijn slagershuis in 1847, waarna de weduwe de zaak draaiende hield met hulp van zoon Jan Cornelis Krol die aan de smalle kant van het Oosteinde zelf een slagerij had. Het echtpaar Krol-de Grijs kreeg vier kinderen van wie twee onze aandacht vragen. In januari 1892 overleed moeder Baukje Jans de Grijs en nu werd zoon Lieuwke Cornelis Krol hoofdbewoner. Hij werd geboren in 1835 en zette de slagerij voort. In 1906 was er sprake van herbouw en verbouw. De oorspronkelijke topgevel werd gesloopt. Een schilddak tooide voortaan het huis en zeer waarschijnlijk was het gedaan met de slagerij. Lieuwke was en bleef vrijgezel. Zijn zuster Hiltje Cornelis Krol woonde bij hem in als huishoudster. Ook Hiltje was en bleef het hele leven ongehuwd. Zuster Hiltje overleed hier in 1911 en broeder Lieuwke in 1920.

Onbewoonbaar verklaard

Huis, erf en tuin werden te koop aangeboden en Jan Annes Offringa werd eigenaar. Hij was gardenier te St.-Annaparochie. Offringa

was getrouwd met Saapke Visser. Het echtpaar kreeg vijf kinderen: Anne (1895), Douwe (1897), Dieuwke (1899), Dirkje, (1901) en Wiltje (1903). In het lange huis was woonruimte voor meerdere gezinnen en alleenstaanden. Zo verbleven hier de weduwe Pieter Hallema die hier in de leeftijd van 73 jaar overleed (1926-1928) en de pas getrouwde Sije Boterhoek en Fokje Huberts (1928-1930). Het achterhuis werd in 1940, twee dagen voor de Duitse inval in Nederland onbewoonbaar verklaard, maar ondanks de verklaring werd er gewoond tot in 1954. Jan en Saapke verhuisden in 1930 naar Leeuwarden, waarna zoon Wiltje de nieuwe hoofdbewoner werd. Hij woonde hier met echt-

genote Amarenske Wiersma. Zij kwam van Brantgum. Het echtpaar verhuisde in mei 1937 naar een huis aan de Reed.

Voorhuis

In 1938 kocht Sjouke Thijsses Kramer, timmerman te Oudebildtzijl, huis, erf en tuin. De timmerman verhuurde de bouwvallige huizen. Het voorhuis was 1937-1939 het domein van Bartele Kramer en Trijntje Meersma met hun twee kinderen. Hij was chauffeur. Daarna volgden koopman Siebe de Groot (1940-1941) en landarbeider Ijzen van der Ploeg (1941-1952). Van der Ploeg ruilde het Noordeinde in voor een straat in de V.S. In mei 1952 werd Jan van

Dijk de nieuwe huurder (tot 1955), opgevolgd door Geert Santhuisen (1955-1957) en Cornelis Wijngaarden (1957-1961). In 1957 werd het voorhuis onbewoonbaar verklaard en in april 1961 volgde de onverbiddelijke sloophamer.

Achterhuis

In het achterhuis verbleven de weduwe Gerrit de Koe met haar dochter Ijtje (1931-1937), het gezin van landarbeider Renze Kuik (1937-1940), filiaalhouder Louw Boltjes met vrouw (1940), het gezin van landarbeider Jan Feenstra (1940-1942), de pas getrouwden Sijbe Ronda en Eeke Meinema (1942-1943) en het gezin van Anton Biegel (1943-1944). Biegel

was commies directe belasting en accijnzen. De laatste die hier tijdens WOII hebben gewoond, was arbeider Tjerk Bijlsma met vrouw Antje Dusselaar en kinderen. Dit gezin verhuisde in mei 1950. De allerlaatste hoofdbewoner was Tjeerd van der Veen (1951-1954). Daarna is het achterhuis niet langer bewoond geweest.

Het huis werd in april 1961 gesloopt, nadat de N.V. Machinefabriek Kampen het had gekocht. Op de plek waar ooit de wagenmakerij en later de slagerij stonden, gingen in mei 1984 de eerste heipalen de grond in en staat nu Stadhoudersweg 18e.

Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Smal trottoir tussen huis en straat, ± 1950

Wandeling 147: Stadhoudersweg 20, 22 en 24

Van ouderlijk huis van een walvisvaarder tot gymnastieklokaal

De oudste berichten

A loof het of niet. Omstreeks 1655 trouwde Harmen Hessels met Hiltje Lieuwes en zij lieten Tijetske in 1661 en Hessel in 1663 te Harlingen dopen. Een slordige dertig jaar later kocht vader Harmen het pand dat wij thans bespreken. Het bestond uit een "huisinge en schuure" (ooit gereformeerde B-kerk en gymnastieklokaal, Stadhoudersweg 20). De grond, direct gelegen ten noorden van deze bebouwing (nu Stadhoudersweg 22 en 24), behoorde bij het pand. De bewoners waren dochter Tijetske Harmens en schoonzoon Ate Lieuwes. Zij waren in 1684 getrouwd en kregen drie kinderen van wie twee zeer jong overleden. Ate Lieuwes was meester-timmerman. In 1686 verhuisde vader Harmen Hessels van de Kleine Kerkstraat te Harlingen naar het timmermanshuis hier "in de buitragt agter de kerk in Anna gebuurte". Hij kwam te wonen in een "nieuw aangebouwde camer in huisinge en schuure beclemt." Die "huisinge" bestond uit "de voorcamer, 't keukentje met de schuure." De vrouw des huizes overleed en nu trouwde timmerman Ate in 1692 met Antie Ijppes. Behalve als timmerman stond Ate Lieuwes ook bekend als architect. Hij bouwde niet alleen huizen en boerderijen, maar hij ontwierp ze ook. En hij schreef. In 1694 verscheen de "Onvervalscht Billandts Almanach" van zijn hand.

Arm en vervallen

Van schoonvader Harmen Hessels vernemen we niks meer en vanaf 1711 bewoonden anderen, wellicht timmerknechten, de "beclemde camer". Het einde van de timmerman-architect kunnen we dramatisch noemen. In 1720 was hij "arm en buiten staat" om belasting te betalen en het huis was vervallen. De verarmde Ate werd bedeed door de armvoogden en die zullen het huis later hebben geclaimd. Je eigen huis opeten gold ook in de achttiende eeuw. Ate overleed hier in 1723. Pijbe Stinnerts kocht huis, schuur plus de extra kamer van – zeer waarschijnlijk – de armvoogden. Pijbe Stinnerts (noemde zich Wassenaar) kennen we nog als bewoner-eigenaar van het verdwenen hoekhuis (nu trottoir Rabobank en

Het gymnastieklokaal en de woningen van Lolkje Posthuma en Sipke Haijma, 1952

terras De Kaai). Hij verloor op jonge leeftijd zijn vader en later leerde hij het vak van zijn stiefvader Cornelis Thonis Knechje: meester-timmerman. Pijbe trouwde in 1712 met Aafje Daams en werd vader van Stindert, Jannigje en Daam. Pijbe Stinnerst kocht in 1714 het noordelijker staande huis en daar woonde het gezin (volgende Wandeling meer).

Drie generaties 'Stinnerts'

De meester-timmerman verhuurde (volgens een belastingbron) de woning aan Hendrik Harmens in 1727-1729, maar (volgens lidmatenlijsten) woonden hier tegelijk ook anderen, zoals Abraham Hendriks Rootje, Piebe Machiels en Sijke Sijbes. Ook de diaconie huurde hier in 1741-1747 een kamer (of meer) om armlastige lidmaten onder dak te brengen. Rond 1743 overleed timmerman Pijbe en nam zijn zoon Stinnert (Stendert) de zaak over. Hij was destijds 28 jaar oud en trouwde met Saapje Stevens Wassenaar. Zij was doopsgezind en hun kinderen werden dus niet (vlot na de geboorte) gedoopt. Maar Stinnert en Saapje switchten in 1754 van kerk en hun kinderen Piebe, Steven, Daam en Gerrit werden met z'n vieren op dezelfde dag gedoopt in de kerk op de hoek. In 1762 overleed de

timmerman. De weduwe bleef hier wonen met in andere kamers arme lieden die werden onderhouden door armvoogden en diaconie. De bebouwing hier betrof in 1776 drie woningen. Rond 1779 stierf de weduwe en de vier zonen verkregen de drie woningen door vererving in massaal eigendom. Bij boedelscheiding werd Piebe Stenderts eigenaar van de drie, spoedig twee woningen en zijn broer Daam Stenderts kreeg het eigendom van de noordelijker staande woning (volgende week meer).

"Een huis met 3 kamers"

Piebe Stenderts trouwde in 1778 met Minke Cornelis (kwam van St.-Annaparochie) en in 1789 met Minke Ijdes (kwam van Vrouwenparochie), maar beide huwelijken leverden geen nazaten op. Piebe overleed in 1802 en zijn weduwe Minke verkocht voor f 1.300,- aan haar zwager Daam Stenderts, de timmerman van het noordelijker huis, "een huis met 3 kamers en schuur op 't Noordeind, bij verkoopse en andere in gebruik." Hier stonden eigenlijk vier bouwwerken aan het Noordeinde. Van zuid naar noord: het grote woonhuis, de schuur gevolgd door nog twee bouwsels. Woonhuis en schuur stonden dus naast elkaar aan de straat, maar de andere twee weken een heel eind uit de rooilijn.

In 1811 was er zelfs sprake van vier woningen. In de Franse jaren woonden hier boucher Harmen Piers van Straten, travailleur Jan Lazes Berkenpas, paysan Pieter Klases Smidje en chartier Klaas Pieters Smidje.

Slagerij

Slager Harmen Piers van Straten zat op maandag 8 december 1817 's middags twee uur in het "koffijhuis" in St.-Annaparochie waar notaris E. van Loon "presenteerde te verkoopen eene ruime huizinge, voorzien van drie aparte woningen, groote tuin en voorgrond, benevens de schuur, zeer geschikt tot velerhande fabrieken, staande en gelegen op het Noordend van St. Anna, bij den koopman H.P. van Straten en anderen bewoond, voor f 100,- in het jaar." Van Straten was met f 1.325,- de hoogste bieder. Harmen Piers van Straten werd geboren in 1773 te St.-Annaparochie en trouwde als weduwnaar van Joukje Martens Schaaf in 1818 met Arjaantje Anes Wassenaar. De slager-koopman overleed hier acht jaar later. Arjaantje bleef hier wonen in de hoofdwooning. Achter de deuren van de woningen met een subnummer verbleven werklieden, de ene werkman na de andere en soms een werkvrouw, vanaf 1829 in twintig jaar tijd achttien verschillende gezinnen dan wel

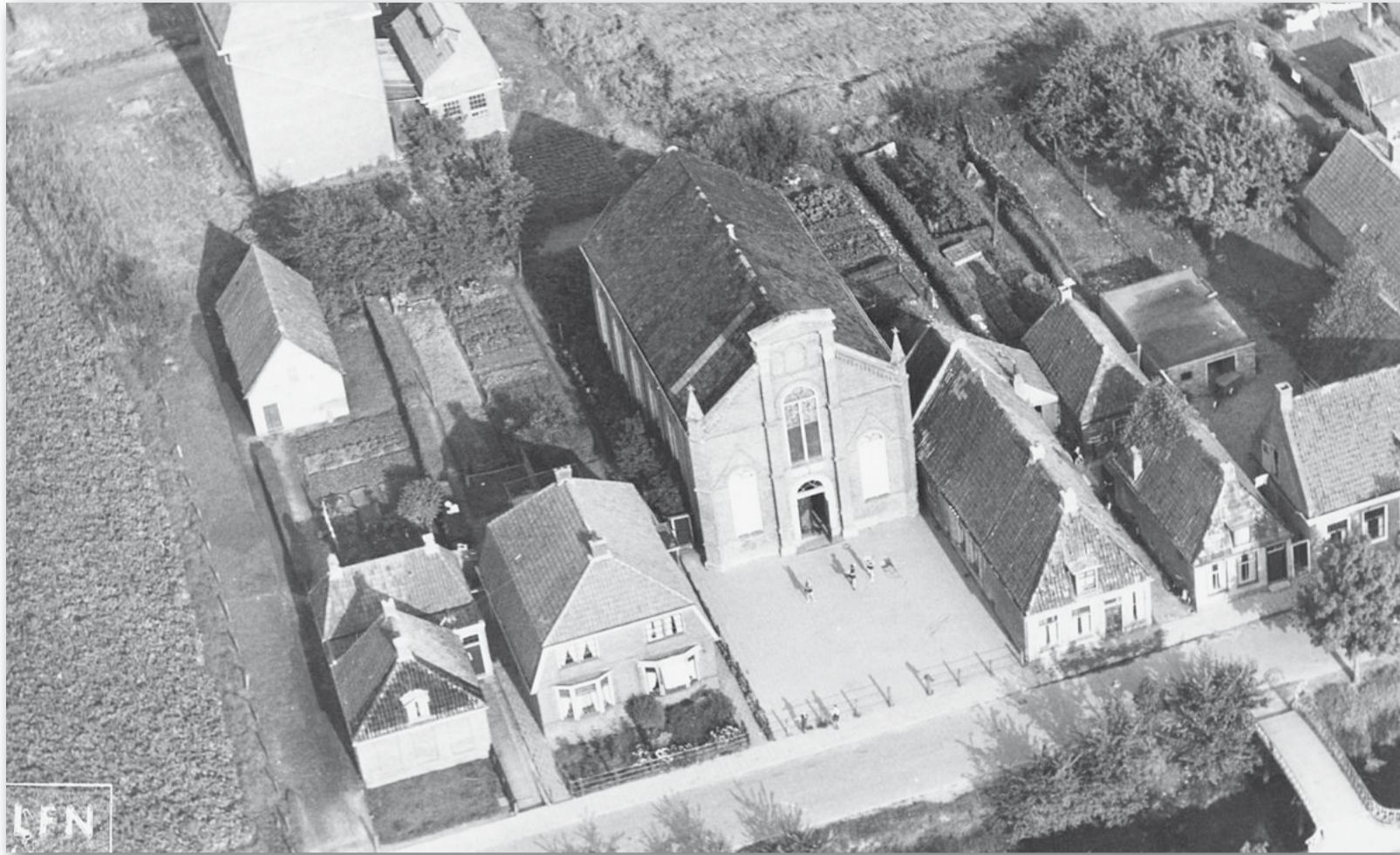
alleenstaanden. Teveel om hier te noemen.

Familie De Grijs

In de hoofdwooning verbleef vanaf 1834 Arjen Jans de Grijs die de "ruime en sterke huizinge met schuur, tuin en zeer ruime erve" dat jaar kocht. De Grijs was gardenier en bezat land ten noorden van 't Bosch en aan het Hoogpad. Hij werd geboren in 1799 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Doetje Sjoerds Schaaf die hier een winkel bestierde. Arjen was een oudere broer van Albert Jans de Grijs, zijn buurman ten zuiden die daar vanaf 1833 woonde (zie Wandeling 146) en nog later kastelein was op het Oosteinde (Van Harenstraat 54). Het leven was niet altijd rozengeur en maneschijn voor Arjen en Doetje. In juli 1836 overleed hun dochter Hiltje, vier jaar en in februari 1839 hun zoon Sjoerd, vier jaar en in augustus 1855 hun zoon Jan, zestien jaar oud. Hij overleed aan tuberculose. Deze Jan ging al op jonge leeftijd als scheepjongen, dus als ketelbink "met de 'Dirkje Aardema' naar Groenland ter walvisvaart. Hij zat 's zomers [wanneer hij aan wal was en er toehoorders waren] op de stoepbanken voor het huis aan den weg er van te vertellen," aldus een van de toehoorders, de vijftien jaar oudere Hartman Sannes, inderdaad de grootvader van de historicus met dezelfde naam.

Familie Heslinga

Dochter Rinske Arjens de Grijs trouwde in 1851 met gardenier Doekele Baukes Heslinga. Met hun zes kinderen bewoonden zij ook hier een woning. Doekele werd geboren in 1829 te Vrouwenparochie. Hij overleed hier in juli 1872 en zijn schoonmoeder Doetje Schaaf twaalf dagen later. Dochter Rinske verkaste met de zes kinderen naar de hoofdwooning waar haar vader Arjen Jans de Grijs bij in kwam wonen. Toen de oudste zoon Arjen Doekeles Heslinga in 1879 trouwde met Tijtje Folkerts Huigen, nestelde het nieuwbakken echtpaar zich in een van de andere kamers van het huis. Arjen Jans de Grijs overleed in december 1882. Op een week na was hij 83 jaar oud. Op het 1½ are grote perceel werd in 1883 de noordelijkste woning afgebroken. Op die plek werd een moestuin aangelegd. Nu stonden er nog twee woningen, naast elkaar, direct aan het Noordeinde. De stoep die vroeger

Het gymnastieklokaal na de grote verbouwing, 1955

voor elk huis in St.-Annaparochie lag, behoorde destijds daadwerkelijk bij het huis in kwestie. Maar de woningen die we hier nu behandelen, hadden geen stoep; ze stonden met de voorgevel tegen het voetpad en rijweg aan en dus uit de rooilijn. Het huis had een topgevel en deze was omstreeks 1880 helemaal begroeid met een klimop. Behalve de twee woningen stond er ook nog een "getimmerte", waarschijnlijk de schuur. Deze stond ten oosten van de huizen. In een van de woningen verbleef het gezin van Arjen Doekes Heslinga. In de andere vlogen zijn broers en zusters uit en tenslotte verhuisde moeder Rinske de Grijs in 1890 naar Huizum. Die woning stond voortaan leeg. Bij boedelscheiding werd Arjen Doekes Heslinga in 1884 eigenaar van twee huizen met twee erven en de moestuin. Vijf jaar later ging hij over tot verkoop.

Dolerenden

In 1887 stichtten enkele orthodoxe leden van de hervormde kerk in St.-Annaparochie een dolerende gemeente. (Er bestond sinds 1865 ook al een gemeente van afgescheidenen die op het Oosteinde in de A-kerk, het latere Volksgebouw kerken.) Als kerkeraad werden benoemd de ouderlingen R.B. Lont, Jan. J. Bekius, A.G. Nauta, P.D. Boersma en de diakenen Piebe A. de Grijs, J.S. Schat, B.A. de Grijs en L.C. Krol. Eerst werd het lokaal Rehoboth (nu Warmoesstraat 3) aangekocht voor het houden van voorlopige godsdienstoefeningen, maar hier mocht geen kerk worden gebouwd, omdat de afstand tot het hervormde godshuis op de hoek minder dan 200 meter bedroeg. Later wilden de Nederduitsch gereformeerden een kerk bouwen aan de voormalige smalle kant van de Warmoesstraat (nu nr. 40), maar kwamen op hun voornemen terug. Wat nu? In november 1888 publiceerde de Bildtsche Courant het feit dat Piebe A. de Grijs het huis en erf van Heslinga had gekocht met het gerucht "naar men meent voor de gereformeerde gemeente om tegenover de openbare lagere school een kerk met pastorie te stichten." Het feit was een feit, het gerucht was – zoals zo vaak – ten dele waar. Een kerk zou hier worden gebouwd, een pastorie niet. Dirk Keuning, timmerman te St.-Annaparochie sloopte de twee woningen met de begroeide topgevel en bouwde hier het godshuis waarin ruimte was voor 500 stoelen, voor f 7.500,-. Op de moestuin had natuurlijk de

pastorie moeten verrijzen, maar de centen waren op. Het huis van ouderling Jan J. Bekius (Van Harenstraat 39) werd bestemd voor de woning van de predikant.

Drie predikanten

In september 1889 nam de dolerende gemeente de kerk in gebruik. Drie predikanten gingen hier voor: Rienk Hermens Pel (1889-1891) en Jan Jacobs Berends (1891-1898) en de B-kerk was vanaf 1 november 1898 het werkterrein van de eigenzinnige dominee Gideon Boekenoogen (die trouwens een zwager was van ds. Pel). Boekenoogen was een merkwaardig figuur. Hij viel op door zijn bijzondere preek- en schrijftrant. Ook bij (niet-kerkelijke) feesten en gelegenheden verhief hij zijn redenaarstalent tot kunst en dat viel in goede aarde, bij iedereen. In de B-kerk waren zijn preken niet minder bijzonder. Met dankstond voor het gewas in 1923 ging ds. Boekenoogen de aardappelrassen een voor een langs. "De Rode star was wel best. Here, maar de Borgers, dat kon beter!" Hij sprak met God, alsof hij met een vriend sprak, werd er gezegd. Boekenoogen had een hekel aan clichégebeden, maar hield van een sprankelende manier van bidden. Voor een oud en doof gemeentelid bad hij zo: "Wij bidden U ook voor oude Jan, Here. Hij is zo doof, wilt U zijn hart aanspreken, want ik kan hem niet meer beschreeuwen." Pastor Boek, zoals hij zichzelf – en anderen met hem – noemde, smulde van de Bildtse geschiedenis waarover hij veel artikelen schreef in de Bildtsche Courant.

Gymnastieklokaal

Afgescheidenen en dolerenden konden lange tijd niet door één kerkdeur. Pas in 1925 gingen A en B samen op weg en weer een jaar later legde ds. Boekenoogen de eerste steen voor een nieuw kerkgebouw met pastorie op het Oosteinde (nu Gideonkerk, Van Harenstraat 67 en 65). In datzelfde jaar kocht de gemeente Het Bildt voor f 4.060,- "de Noorderkerk aan het Noordeinde, onmiddellijk bij het station, met voor- en achtergelegen open grond aldaar" om die in te richten tot gymnastieklokaal van de openbare lagere school die onderwijs in 1879-1880 aan de overkant van de Noordervaart was gebouwd. De opening vond plaats in 1927. Tot die tijd werden de lessen in lichamelijke opvoeding (sedert 1909) gegeven in een lokaal

van het oude armhuis op het Zuid-einde (later distributiekantoor en nog later sociëteit en nu onderdeel van AH/Wassenaar). Dat lokaal lag "op ongeveer 4 minuten gaans van het schoolgebouw" en dat werd als lastig beschouwd. De voormalige kerk was voortaan het domein voor de lessen in "de vrije en ordeoefeningen der gymnastiek aan de openbare school voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs," alsmede door de gymnastiekverenigingen Sport Staalt Spieren en Uitspanning Door Inspanning. Ook werden in het lokaal de militaire vooroefeningen gehouden.

Meubelopslag

In 1954 werd het gymnastieklokaal voor ruim f 50.000,- drastisch verbouwd. Nieuwe vloer, verlaagd plafond, kleedkamer, acht TL-buizen, dat werk. Ook de kerkse uitstraling van de voorgevel werd eindelijk onder handen genomen. Toen de openbare lagere school verhuisde van Stadhoudersweg naar Dordtse straat en daar ook een nieuw gymnastieklokaal verrees, verloor het gebouw andermaal zijn functie. Door de bouw van de (oude) sporthal konden ook de gebruikers als de voetbalvereniging St.-Annaparochie en de beoefenaars van volleybal verkassen. De gemeenteraad bestemde het gebouw voor industrie en vanaf april 1973 gebruikte Johan Rurenga,

isoleerder te St.-Annaparochie het als bedrijfsruimte. Hij kocht het voor f 25.000,-. Later heeft meubelhuis Kapenga het voormalige gymnastieklokaal nog gebruikt voor opslag en verkoop van meubelen. In 2015 heeft Pre Bo Hüs het gebouw gesloopt.

Stadhoudersweg 22

In juni 1926 besloot de raad van de gemeente Het Bildt tot aankoop van de Noorderkerk en om die in te richten tot gymnastieklokaal, hetgeen een jaar later gebeurde. De grond ten noorden van de voormalige kerk – de oude moestuin, bijna 5 are, werd verkocht aan Jan Bernardus Woudstra, timmerman te St.-Annaparochie. Hij bouwde hier twee woningen. De rooilijn van de twee-onder-een-kap hield rekening met een toekomstige verbreding van de straat. Woudstra verhuurde de zui-derwoning aan Ruud Bergsma, ambtenaar ter secretarie en later gemeenteontvanger van Het Bildt, penningmeester van het gesticht voor ouden van dagen, bestuurslid van de Bildtse bank, ja wat niet? Bergsma werd geboren in 1902 te Rauwerd en was getrouwd met Hitje Boonstra. Zij kwam van Wieuwerd. In augustus 1931 verhuisde het echtpaar met dochter Jozina naar elders in St.-Annaparochie. De volgende bewoner was Hendrika Margaretha Looijen die het huis

ook in bezit had. Zij was wijkverpleegster. Hendrika werd geboren in 1890 te Monster, Zuid-Holland en was vrijgezel ten tijde van haar verblijf hier. Dat duurde tot mei 1946 toen de verpleegster vertrok naar 's-Gravenhage. Het huis met erf werd verkocht aan en bewoond door Dirk Goffes Jensma, landbouwer in ruste. Hij was destijds 53 jaar oud en woonde hier met zijn echtgenote Taetske Veeman. In maart 1952 verhuisde het echtpaar in noordelijke richting (nu Stadhoudersweg 52).

Wijkverpleegster

Het huis werd verkocht aan Lolkje Posthuma. Ook zij was wijkverpleegster en ook zij was ongehuwd. Lolkje werd geboren in 1892 te Holwerd. In oktober 1965 verhuisde ze naar Leeuwarden. De naamloze vennootschap KLMV kocht het huis en verhuurde het eerst aan onderwijzer Jurjen Bruinsma die hier woonde met zijn vrouw Dieuwke Rodenhuis en zoon Berend. Het onderwijzersgezin verhuisde in november 1966 naar Nijverdal en toen werd Dirk Lont de nieuwe bewoner. Hij was een van de firmanten van KLMV (De Koe, Lont, Meijer en De Vries). Lont zijn we eerder tegengekomen als hoofdbewoner van een huis dat door PKA werd opgeslokt. Hij heeft in drie verschillende woningen aan de Stadhoudersweg gewoond (de tweede was Stadhoudersweg 23). In december 1990 verhuisde Dirk Lont met zijn echtgenote Baukje de Vries naar de De Kempenaerstraat. Enzovoort en zo verder.

Stadhoudersweg 24

Ook de noorderwoning verhuurde timmerman Woudstra. De pachter heette Wiepke Sangers, voormalig gemeenteveldwachter van Het Bildt. Hij genoot hier van zijn pensioen. Sangers werd geboren in 1856 te Oosterend en woonde hier met zijn vrouw Antje Dirks Bouma. Zij kwam van Burgwerd. Het echtpaar verhuisde in april 1932 en kort daarop overleed de oud-veldwachter. Huis en erf, groot 2,3 are werd gekocht door Andries Jans Geertsma, bakker te St.-Annaparochie. Hij woonde hier met zijn vrouw Geeske Weissenbach. Hij kwam van Baard, zij van Huins. In maart 1939 vertrok het echtpaar naar Sneek, maar niet voordat Geertsma huis en erf had verkocht aan Sipke Sipkes Haijma jr. Hij werd geboren in 1910 te Hallum en was getrouwd met Dirkje Keizer (kwam van St.-Annaparochie). Haijma was werkmans en later besteller bij de posterijen zoals men destijds een postbode noemde. Sipke en Dirkje verhuisden in mei 1986 naar de Dirk Janszstraat. Daarna bewoonden Sijds de Vries met vrouw en kinderen Stadhoudersweg 24 enzovoort en zo verder. Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 148: Stadhoudersweg 26

'Een huis zonder ramen' gaf ruimte voor de KLMV-loods

De oudste berichten

Geloof het of niet. Het laatste huis aan het Noordeinde van oud

St.-Annaparochie was in 1694 eigendom van Arrien Cornelis. Hij woonde hier met zijn vrouw Lijsbet Ottes. Op 18 januari 1712 verkocht Arrien "huisinge en hovinge" voor 336 caroligulden aan Dammis Gerrits. De koper deed dat uit naam van Joan Albarda, oud-secretaris van de grietenij Het Bildt. Albarda kocht deze woning voor zijn zoon Jan, voor wie hij een lucratief baantje in petto had, maar het was tevergeefs want de 25-jarige zoon overleed spoedig. Albarda overleed ook in 1712 en twee jaar later verkocht de weduwe van de gewezen secretaris de "schoone huisinge met voorhuijs, kamer, schuurtje en hovinge, staande achter de kerk op 't Noordend te Anna gebuurte" voor 380 caroligulden aan Pijbe Stinnerts. Huis en erf werden destijds in het noorden en in het

De KLMV-loods, 1963

oosten begrensd door de weide van de eerder hier in de Wandeling aangehaalde wagenmaker Jacob Hoiytes. Dus hier hield de buurt Agter de Kerk op. Pijbe Stinnerts kennen we nog van de vorige Wandeling. Hij woonde hier met echtgenote Aafje Daams. Pijbe overleed, alsmede zijn weduwe, waarna zoon Stinnert en dochter Jannigje het huis erfden.

Huurwoning

Dus in 1751 was de weduwe Pijbe Stinnerts eigenaar en vier jaar later

zoon Stinnert Piebes en dochter Jannigje Piebes die getrouwd was met Ouwe Gerrijts. Zij verhuurdten het voorhuis, de kamer en het schuurtje aan IJsbrand Sijtses (1751-1755) en Teunis Jacobs (1756-1763). Eigenaar Stinnert Piebes stierf en de weduwe Saapje Stevens Wassenaar zette de verhuur voort: Hendrik Oepkes (1763-1772), diens weduwe (1773) en Johannes Jans (1774-1776). De weduwe stierf en de kinderen van Stinnert en Saapje continueerden op hun beurt de verhuur: Fetzen Jacobs (1777-1781), Jan Sijbes

(1782), Gerrit Feijkes (1783-1786) en Harmen Geerts (1787-1790). Trouwens die kinderen heetten Daam, Steven en Piebe Stenderts Wassenaar. Toen de ouderlijke boedel werd gescheiden, verkreeg zoon Daam Stenderts in 1790 het eigendom. Ook hij was meester-timmerman te St.-Annaparochie. Daam verhuurde het huis aan werkmans Neeltje Pieters Blomhof. In 1817 gooiden de timmerman het huis in de verkoop. Voor f 300,- waren Jan Jans Postma junior en zijn echtgenote Neeltje Pieters Boonstra spekkopers. Jonge Jan werd geboren in 1794 te St.-Annaparochie, was timmermansknecht en woonde hier met zijn gezin. Maar er was meer woonruimte en in de achterkamers woonden vele huurders: werklieden die luisterden naar de naam van Boonstra, Buurstra, Dijkstra, Dekker, Haaksma, Hager, Jaarsma, Krottje, Kuur, Lep, Smits, Wielinga enzovoort. Dertig hoofdbewoners in twintig jaar. Eén huurder had een afwijkend beroep: Douwe Pieters Blom. Hij kwam als schoenmaker door de tijd. Op een dag in november 1832 bleef zijn leest onaangeroerd. Blom was dood.

3, 4, 5 woningen

Het aantal huurders bleef maar toenemen en die stijging had te maken met de verbouwing. In 1842 stichtte timmerman Post twee kamers. Huis, huis en tuin werden huis, huis, huis, huis en tuin. En dus fungeerden ook na 1850 de achterkamers als een duiventil; het was een komen en gaan van arbeiders. Het aantal sterfgevallen in dit pand was hoog. De overledenen waren van alle leeftijden: 1 jaar, 30

jaar, 55 jaar. Eigenaar Jan Jans Post was 59 jaar toen hij hier overleed. Zijn erfgenamen verkochten huis en erf aan Harmen Dirks van Rosendal. Hij werd geboren in 1820 te St.-Annaparochie en was ten tijde van zijn huwelijk met Akke Jans Koldijk, in 1848, gardenier-hovenier van beroep (hij bezat boomgaarden in 't Bosch). Het echtpaar kreeg een dochter Tietje. In 1852 overleed moeder Akke. Zij was slechts 24 jaar geworden. Weduwnaar Van Rosendal zou nimmer weer trouwen. Wel had hij een trouwe huishoudster. Zij heette Pietje Jitzes Alberda en werd geboren in 1843 te Menaldum. In 1859 bestond de gardenier zijn bezit hier nog uit vijf woningen, maar na een heuse herbouw in 1860, sloop in 1861 en 1875 en verbouw in 1879, 1891 en 1900 bestond het bezit uit huis, schuur en erf. Het huis was verdeeld in twee woningen, in de ene verbleef vader Harmen en in de andere dochter Tietje van Rosendal. Zij werd geboren in 1850 (en foutief aangegeven als Tietje Rosendal) en trouwde in 1871 met Hendrik Bouma. Hij werd geboren van Vrouwenparochie. Uit dit huwelijk werd dochter Mietje geboren. Dit gezin woonde eerst te Vrouwenparochie, maar verhuisde later naar onbekende bestemming. Bouma overleed ergens en nu sloeg Tietje in 1891 in Aduard, Groningen ene Tjerk Roorda aan de haak. Hij was een Bildtker. Tjerk werd geboren te Vrouwenparochie. In 1895 verhuisde het gezin Roorda-Rosendal van het Groninger land naar de Bildtse klei en wel naar het huis dat wij thans behandelen. Tietje kwam dus terug in haar geboortehuis.

Spoorlijn

Met de aanleg van de lijn Stiens-Tzummarum van de Noord-Friese Local Spoorwegmaatschappij rees er ter hoogte van St.-Annaparochie een probleem. Het bestuur van de gemeente Het Bildt wilde aanvankelijk dat er over de Noordervaart een draaibrug zou worden aangelegd. De schepen konden dan moeiteloos passeren en de spoorlijn behoeftte op dat punt niet te worden verhoogd. De directie van de NFLSM verzocht aan B & W om een vaste spoorbrug over de

Panoramabeeld van het Noordeinde met links het huis zonder ramen, 1960

vaart te leggen. Wederom moest de raad in juni 1901 een besluit nemen over "een schrijven van de Noord-Friesche Locaal Spoorweg Maatschappij, om terug te komen op 's Raads besluit inzake kruising der gemeentewegen en wel de bepaling dat op den Noorderweg te St. Anna-parochie geen meerdere ophooging dan 50 c.M. wordt toegelaten. Ten behoeve van een daar te leggen vaste brug wenscht de Maatschappij eene ophooging van 1,20 Meter, liefst bij eene helling van den te kruisen weg van 1 op 50 (de gemeenteverordening schrijft voor dat geene hellingen meer dan 1 op 70 mogen bedragen.)" De vergadering werd geschorst, waarna de leden zich naar het terrein begaven om ter plaatse een onderzoek in te stellen. Op het Noordeinde waren reeds "verschillende uitbakeningen gesteld." Na heropening der vergadering werd zonder discussie en hoofdelijke stemming besloten het eerder genomen besluit te handhaven, dus de straat zou een halve meter verhoogd worden en geen centimeter meer.

Huis zonder ramen

In oktober dat jaar ondernam de spoordirectie een tweede poging om de raad op andere gedachten te krijgen. De vergadering van B & W werd opgeluisterd met een "toelichting door de heeren R. Bloembergen Ez, president-commissaris, L.W. de Vries, commissaris en Id. G. Kalt directeur der maatschappij en wordt besloten aan de raad voor te stellen die voorwaarden in dien zin te wijzigen, dat ophooging van den Noorderweg tot

1,10 meter geoorloofd is, wanneer het huis eigen aan H. Rosendal en staande ten noorden van de kerk der gereformeerde gemeente B aldaar, wordt onteigend en ten minste 4 meter van den voorgevel af worde weggebroken." De raad ging akkoord en B & W klopten aan bij de oude Harmen Dirks van Rosendal, zijn huishoudster Pietje, zijn dochter Tietje, kleindochter Mietje en schoonzoon Tjerk. De bedoeling was om de straat zodanig te laten oplopen dat die voor het huis 70 cm hoger zou komen te liggen en van het huis ten minste vier meter vrij te maken voor de wegverbreding die uit een talud zou bestaan. Zo gezegd, zo gedaan. Het vooreind van Van Rosendals woning werd begin 1902 gesloopt. Het eigendom bestond nu nog uit huis, hok en erf. De voorgevel van het restant kreeg drie uitsparingen voor de kozijnen van voordeur en twee ramen, maar die werden reeds tijdens de verbouw met stenen dichtgemetseld. Het huis met de schijnramen in de voorgevel kreeg zo een vreemde uitstraling. Zo vreemd, dat een kleindochter in 2017 zich nog kon herinneren dat "bep nabij het spoor woonde in een huis zonder ramen."

De ingang van de woning, alsmede twee ramen kwamen op het zuiden met een pad van en naar de verhoogde straat.

Koopmans Meelfabriek

Harmen Dirks van Rosendal stierf op 24 november 1904 op 83-jarige leeftijd, zijn dochter Tietje sloot in 1920 hier voorgoed de ogen. Schoonzoon Tjerk Roorda bleef er eerst wonen. In 1933 overleed hij.

Het huis werd nu eigendom van Hendrik Ritskes Tulner, firmant te St.-Annaparochie. Hij verhuurde de woning. Volgens overlevering werd het hok dat achter in de tuin stond, gebruikt als opslag voor cokes. Bewoner was Wopke Kooistra. Hij werd geboren in 1883 te Ureterp en woonde hier met echtgenote en drie kinderen. Wopke was chauffeur, maar schopte het tot chef van de havermoutfabriek en verhuisde in juni 1936 naar het station (nu Steven Huygenstraat 5). De firma Tulner & Zn stichtte in 1934 een havermoutfabriek die ten oosten stond van het huis van wijkverpleegster Looijen en dat van oud-veldwachter Sangers (nu Stadhoudersweg 22 en 24). Die firma ging in de crisisjaren failliet en in de wintermaand van 1936 werden de bezittingen van de firmanten geveild, waaronder de fabriek en de "gardeniershuizinge met steenen schuur, bleek en erf en grond aan het Noordeinde tot 12 mei 1937 bij vooruitbetaling verhuurd aan P.M. van Dijk."

De gardeniershuizinge is het huis dat wij nu bespreken en P.M. stond voor Pieter Mijntjes. Werkman Van Dijk woonde hier met zijn echtgenote Eeke Wiggeliëna Nauta. Zij vertrokken naar Beetgum. Het huis en de havermoutfabriek gingen in 1937 over in handen van Koopmans Meelfabriek N.V. te Leeuwarden (in 1953 kocht de firma J.G. Pars de fabriek).

Huis, hok erf

In mei 1937 trouwde expediteur Jan Lont met Rikje Meijer. Zij begonnen hun echtelijk leven hier in het huis met de schijnramen.

'Ome' Jan Lont werd geboren in 1913. Zij woonden hier slechts een jaar. Toen betrok wederom een chauffeur de woning. Hij heette Sjouke Boterhoek. Hij werd geboren in 1912 te Wirdum en was getrouwd met Elsina Dijkstra (kwam van Franeker) en een dag voor de inval van de Duitse horden verhuisden ze met de kinderen Antje en Jan naar Franeker. Dirk de Boer huurde de woning en woonde hier met zijn echtgenote Rebecca Terpstra (kwam van Hallum). De Boer was buschauffeur bij de Labo. In 1941 werd Wopke Kooistra, de fabriekschef wederom hoofdbewoner van het pand. Hij overleed in 1947. Zijn weduwe, Wietske Veenema bleef hier met de nog thuis wonende dochter wonen tot zij in 1959 overleed. Dochter Wijtske Kooistra, hulp in de huishouding, trouwde in 1960 en verhuisde naar Zaandam. Intussen was de gemeente Het Bildt eigenaar geworden van huis, hok en erf.

KLMV

In de herfst van 1960 werd alles gesloopt. Nu was er ruimte voor het internationaal transportbedrijf KLMV dat aan de Cingel uit zijn jasje groeide. Aannemer J. Postma, Kade, St.-Annaparochie bouwde een "garage voor stalling van vrachtwagens c.a.; kantoorruimte, magazijntje, oliebergplaats en bandenkelder op de hoek Steven Huygenstraat - Noordeinde." De kosten bedroegen f 82.000,-. Doordat een van de burens bezwaar aantekende en er tenslotte bemiddeling vereist was van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten,

liet de eigenlijke bouw lang op zich wachten. Pas in 1962 werd er een aanvang mee gemaakt. Vier jaar later meldde De Bildtse Post het volgende: "Op woensdag 21 september 1966 vond er omstreeks 11.15 uur een ongeluk plaats bij de K.L.M.V. loods aan de Stadhoudersweg. Dit gebeurde toen de 7 jarige Douwe Zwart plotseling de weg overstak, zodat de heer Henk Keizer, die op zijn bromfiets aan kwam rijden, hem niet meer kon ontwijken. Het jongetje viel met zijn hoofd op de grond en is met hoofdwonden en een beschadigde kaak naar het ziekenhuis vervoerd." Ziezo, kom ik zelf ook nog in een Wandeling voor.

Tot slot

Behalve voor de stalling van de Scania Vabissen werd de garage ook gebruikt voor feest, een dorpsfeest wel te verstaan. In 1973 vierde koningin Juliana haar 25-jarig regeringsjubileum en dat gaf aanleiding tot een speciaal koninginfeest. In St.-Annaparochie vonden ouderen vertier in café Anjo, vermaakten de jongeren zich in Ons Huis en voor de kinderen was er van alles te doen in de loods van de KLMV. In 1985 is de bedrijfshal afgebroken nadat de KLMV verhuisde naar het industrieterrein aan de Hemmemaweg. De woningstichting liet op de plaats waar ooit het huisje met de schijnramen stond, Stadhoudersweg 26 bouwen (met ten noorden hiervan Stadhoudersweg 26a). Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Bij het half gesloopte huis hangt de vlag uit, 1907

Wandeling 149: topgevel

Nieuwe Huizen werden oud en naam Kattenburg werd geboren

De oudste berichten

Aloof het of niet. We zijn uitgewandeld aan de oostkant van de

Stadhoudersweg en richten tot slot onze blik naar de overkant van de straat, naar Kattenburg. Wie zich Kattenburg kan herinneren, meent stellig dat het bestond uit vijf huizen, oostwest staand, elk met een schilddak, elk met twee woningen, en dan stond er aan de noordkant nog een woning, een flink eind uit de rooilijn, naar het westen toe. Dus zes huizen? Mis! Ten zuiden van dát Kattenburg heeft tot 1939 nog een huis gestaan. Dit huis zag er heel anders uit. Het had een topgevel, was breder dan de overige Kattenburghuizen en ook dieper. We hebben redenen om aan te nemen dat dit huis tegelijk met het Davelaerhuis is gebouwd. Direct ten westen van de Noordervaart lag eind zestiende eeuw een perceel land dat wij Davelaer noemen. Op de plek van de Kolk, Stadhoudersweg 1 en Davelaer 2, 4 en 6 stond rond 1600 – niet eerder – het Davelaerhuis. Het is gebouwd op de uitgestrekte landerijen van de boerderij Bonteman (ook wel Bontemantel genoemd; nu Middeweg-west 174). Het weiland Davelaer werd aan de oostkant begrensd door de Noordervaart, aan de zuidkant door straat en opvaart, aan de westkant door het vroegere 'Waaiessloatsy' en in het noorden door het tegenwoordige asfaltpad in het verlengde van de oude spoorbrug. Op dat weiland stichtte de familie Bonteman dus een groot huis met schuur, "luttickhuis en duivehuis".

De topgevel

Het Davelaerhuis stond dus op de zuidkant van het weiland Davelaer. Het had ontsluiting via een pijp over de Noordervaart. Ten noorden van het huis lag een grote boomgaard die zich uitstrekte tot aan een brede opvaart die haaks op de Noordervaart lag (ter hoogte van het huidige Kattenburg 2). Ten noorden van de opvaart lag eerst een tuin, stond een hok en dan stond daar pontificaal de hoge topgevel (ter hoogte van de straat Kattenburg en tuin Kattenburg 5). Tegenover de topgevel lag een

bruggetje over de Noordervaart. De ligging van de opvaart en de stand van de topgevel suggereert dat (een deel van) het huis dienst deed als pakhuis.

De brede opvaart boog achter de tuintjes ten westen van Kattenburg naar het noorden en liep vanaf het punt waar nu het geasfalteerde spoorpad ligt, in westnoordwestelijke richting verder. Een stukje van deze oeroude opvaart is nog aanwezig ten zuiden van woning Piet en Reina Faber en ten noorden van de volkstuintjes aldaar.

Nieuwe Huizen in 1664

We noemen de eigenaren in vogelvlucht: stichter Johan Pieters Bonteman (tot ± 1612), zijn dochter Cuniera Bonteman (± 1612-1625), de crediteuren van Cuniera (1625), Albart Pijters Hauwert (1625-1626), de erven Albart Pijters Hauwert (1626-± 1635), Arien Albarts Hauwert (± 1635-...) en Petronella Ariens Hauwert (...-1699). Albart, Arien en Petronella Hauwert kwamen van Hoorn. In 1663 woonde Petronella als de weduwe Josias Wijbo te Medemblik. Dat jaar trouwde ze met Joan Saab van Davila (naar wie het huis en ooit het sportterrein en sinds 1964 de straat genoemd is). Het zal deze Petronella zijn geweest die de topgevel met erf en tuin heeft verkocht aan Albert van Wijngaerden. Hij was grietijsecretaris en zeer vermogend. Albert trouwde in 1638 met Grietie, een dochter van Theunis Riemertsz, voogd van het gasthuis te Leeuwarden. De rijke grietijsecretaris en de gasthuisvoogdendochter waren de stichters van de vijf (Kattenburg-)huizen. De jaarankers die in 1928 nog aanwezig waren, vertelden het bouwjaar: 1664.

De vijf nieuwe huizen weken zoals gezegd af van de topgevel. Ze hadden een schilddak en waren opgetrokken in gele stenen. Ze bestonden uit twee woningen (een op het oosten en een op het westen) en de bouw ervan was typisch, want via twee lange gangen bereikten bewoners en bezoekers de achterhuizen op het westen en de trap die naar de zolder leidde. Deze nederzetting werd Nieuwe Huizen genoemd, want dat waren ze: nieuwe huizen.

Van Wijngaerden

Albert van Wijngaerden woonde

De onbewoonbaar verklaarde topgevel met de termijnbogen nog vaag zichtbaar, september 1932

eerst op de Hoge Buurt van het Oosteinde (westelijk gedeelte van Van Harenstraat 20, fa. Plat) en verhuisde naar 't Bosch waar hij een riant huis bewoonde. Hij overleed in 1681. Zijn kinderen Dirk, Martinus, Janke en Aaltie erfden zijn enorme bezit. De zonen bleven vrijgezel. Martinus was net als zijn vader secretaris van de grietij

Het Bildt. Janke trouwde met Sufrius Westra en Aaltie huwde Johan Mensenburg. Op een zijspoor: een zoon uit dit laatste huwelijk verkocht 't Bosch met alle bouwwerken aan Evert Jansen Oosterbaan, een koopman te Harlingen, die het in 1711 verkocht aan Johan Willem Friso, stadhouder van Friesland en Groningen, prins van

Oranje en Nassau. Zo is Achter de Kerck, via het Noordeinde aan de naam Stadhoudersweg gekomen. In mei 1684 verkocht Martinus van Wijngaerden, "secretaris opder Bildt aen Ritske Innes en Tettie Lieuwes egteluiden in Anna gebuurte een heerlijke nieuwe huisinge, bestaande in 2 camers, voorhuis, solder, achterplaetse inde breedte

Kattenburg inclusief de topgevel met de achterhuizen, herfst 1926

als de huisinge hem uitstrekt, tot in de lengte aande viver welke sal wesen een gemene waterput met de vordere 5 huizen met hovinge daar achter, met gerechtigheid vande straat en brug van de huisinge, staande op 't Noordwest van Anna gebuurte, de nieuwe huizen genaamt sijnde het suiderste en hebben de Burgmeester Suffridus Westra nom libr met de mandemuur ten noorden."

Slagerswinkel

Ritske Innes legde er 270 caroliguldens voor op tafel neer. De koper was brouwer te St.-Annaparochie. Hij was in 1672 getrouwd met Tettie Liewes. Het echtpaar kreeg vier kinderen. Hoe de overgang is, is ons onbekend, maar tussen 1686 en 1707 is het eigendom van de topgevel overgegaan in handen van Trijntje Jans. Zij trouwde in 1695 met Sijberen Sijberens. Het echtpaar woonde hier met hun vier kinderen. Sijberen overleed en de weduwe verkocht nu in 1708 de topgevel aan meester-bakker Dirk Cornelis. Dirk was ook eigenaar van het Davelaerhuis. In 1722 blies hij zijn laatste adem uit en zoon Cornelis Dirks erfde de "huijsinge staande in de nieuwe hujsen wordende bij Folkert Sijmens cum socis bewoondt." De c.s. bestond uit het gezin van Sijbe Hendrix. In het huis verbleven twee gezinnen. Cornelis Dirks was getrouwd met Janke Dirks Kuik. Hij overleed in 1742 en zij erfde het huis dat destijds bewoond werd door voogdenarmen. Janke overleed en haar vier dochters bleven massaal eigenaar van de topgevel alsmede van het Davelaerhuis. In 1775 verhuurden ze het voorhuis aan Doeke Reinders die toen al 27 jaar getrouwd was met Tjebbigje Clases. In het achterhuis verbleven wisselende huurders. Dirkje Cornelis, de laatst overgeblevene van de vier dochters, verkocht het huis in 1793 aan Doeke Reinders. Voor 260 caroliguldens werd huurder koper. Doeke en Tjebbigje stierven kinderloos. Hun erfgenamen te Harlingen, Rinsumageest en Weidum verkochten in 1797 huis en erf "in de Nieuwehuizen" voor f 318,- aan Harmen Geerts en Hiltje Aedes. Harmen noemde zich Santhuizen en was in 1784 getrouwd met Hiltje. Zij kregen drie kinderen: Akke, Geert en Aede. Harmen Santhuizen was slager van beroep. Hiltje maakte zich verdienstelijk in de slagerswinkel. Santhuizen kocht in

1802 ten westen van zijn gerechtigheid "een plakje grond zijnde een endtje zingel."

Nieuwbouw vier woningen

Zijn dochter Akke trouwde in 1814 met Heere Hendriks Plantinga, destijds 27 jaar jong. Plantinga was schipper. Het echtpaar woonde nu in bij Harmen Santhuizen. Plantinga zijn schip zal in de opvaart ten zuiden van het huis hebben gelegen. In 1831 overleed slager Santhuizen, 71 jaar oud en het eigendom ging over in handen van kleindochter Hiltje Heeres Plantinga. Zij verhuurde de woning van wijlen haar grootvader in de komende twintig jaar aan (de gezinnen van) vijftien werkmannen dan wel werkvrouwen. Haar vader Heere Plantinga zei vaarwel tegen zijn boot en ging voortaan als gardenier door het leven. Hij overleed hier in 1853. Hiltje Heeres Plantinga trouwde zes jaar later met Rinze Dirks van der Wal en het was zij die in 1864 in de diepe tuin ten westen van de topgevel, vier nieuwe woningen stichtte. Vanaf nu werd het bruggetje over de Noordervaart nog meer gebruikt. Het is ondoenlijk om alle bewoners te noemen en hun be-

slommeringen in kaart te brengen. We zoomen slechts hier en daar in. Eigenaresse Hiltje Plantinga overleed in 1867 en haar man Rinze van der Wal werd nu eigenaar. Weduwnaar Van der Wal hertrouwde met Jeltje Jacobs Wagenaar. Zij woonde hier reeds met haar vader, moeder, broer en zussen in een van de achterhuizen. Eigenaar en veldarbeider Renze van der Wal overleed in 1873 en nu werd Jeltje eigenaresse van de topgevel die uit drie woningen bestond en de achterhuizen. Aan deze achtbaan van eigenaren kwam nog niet een einde, want onze Jeltje Jacobs Wagenaar trouwde in 1876 met Bartholomeus Vrij. Hij werd geboren in 1840 te Dokkum.

De topgevel met drie woningen

Bartholomeus Vrij was schoenmaker, maar verkocht zijn leest en wat dies meer zij en werd kruidenier. Hij en Jeltje begonnen hier in het middelste gedeelte een kruidenierswinkel. In het westelijke gedeelte woonde werkmans Thijs Sijbes Tuinstra met vrouw en kinderen en in het piepkleine oostelijke gedeelte, dus direct achter de voorgevel vertoefden werkmans Keimpe Jans Post en zijn vrouw

Sijbrigje Kroes met hun kinderen. In 1901 had de westelijke woning een oppervlakte van 31 m². De woonkamer mat 15 m². De hoogte vloer-zolder bedroeg drie meter. Tussen de kamer en de buitendeur bevond zich een portaal. De vloer was van steen gemaakt. Er was een "lichtschepping", groot 2,20 m². Bij de woning behoorde een privaat en een regenwaterbak van drie kuub. Er was een rookleiding. Het winkelhuis van Vrij bestond uit woonkamer en winkel en had een oppervlakte van 31 m². De kamer was 15 m² groot. Ook hier bedroeg de hoogte vloer-zolder drie meter. Er was één ruit van bijna twee vierkante meter. De zolder was 30 m² groot.

Een pijpenla

De oostelijke woning had een oppervlakte van 12,6 m². Dat is niet veel. De kamer mat 8,4 m². Dat is minder, laten we zeggen: dat is niks. Tussen de 'woonkamer' en de buitendeur bevond zich een portaal. Bij deze 'woning' behoorde geen regenwaterbak. De "lichtschepping" was niet groter dan één vierkant metertje. Het gezin dat hier woonde bestond uit zeven personen. Er was één echte slaappleats en "een eronder". Zo

woonden vader Keimpe Post en moeder Sijbrigje Kroes met hun vijf kinderen, van drie tot veertien jaar jong. Het is geen wonder dat de gemeenteraad in oktober 1913 deze 'woning', deze pijpenla onbewoonbaar verklaarde. Het gezin Post verhuisde spoedig naar de nieuwe kamers in de Grietmansstraat. (Wat een ruimte!) Winkelman Bartholomeus Vrij overleed hier in 1913. Een jaar later verhuisde zijn weduwe naar 's-Gravenhage nadat zij de topgevel had verkocht aan de gemeente Het Bildt.

Kattenburg

Vanaf de eerste verkoop in 1684 werden de topgevel en de vijf (omstreeks 1800 zes) andere huizen Nieuwe Huizen genoemd. Het waren ooit nieuwe huizen, maar door het verstrijken van jaren, van eeuwen werden de nieuwe huizen oud. Dat proces kon geen timmerman noch schilder keren. We weten nu dat de woningen op een 'eilandje' stonden. In juni 1911 waren zeelieden, bootwerkers en andere bewoners van de Kattenburgstraat in opstand gekomen. Ze wilden hogere lonen. De grote internationale zeeliedenstaking had ook in Amsterdam wortel geschoten. In de nacht van 5 op 6 juli 1911 openden soldaten na een opstootje het vuur. Het was het begin van de Bloednacht van Kattenburg. De buurt verkreeg hierdoor nationale bekendheid. Aangezien het Amsterdamse Kattenburg ook een eilandje vormde, is de overeenkomst met de Nieuwe Huizen in St.-Annaparochie frappant. De volkse benaming Kattenburg verdrong de oude en niet meer accurate naam Nieuwe Huizen in een hoog tempo en in 1918 kwam de nieuwe naam Kattenburg voor het eerst voor in officiële stukken, zoals notariële akten en ook in publicaties in de Bildtse Courant. Van regeringswege werd er in 1928 een voorlopige lijst van monumenten in Friesland opgemaakt, waarin het huis was opgenomen. Er was sprake van een topgevel waarin een gemetselde waterlijst van baksteen was aangebracht en "eenige termijnbogen boven dichtgemetselde vensters." De toestand waarin het huis zich bevond, was zeer slecht. Het was rijp voor de sloop. Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 150: topgevel + Stadhoudersweg 35-41

Nieuwe huizen uit 1664 werden diaconiewoningen

De opvaart gedempt

Eerst vervolgen we onze Wandeling met de topgevel en de achterhuizen. Van ouds her waren de Nieuwe Huizen omringd door water. Het was eigenlijk een eilandje met ten zuiden de brede opvaart, ten westen een vaart, ten noorden een sloot (met later het spoor) en ten oosten de Noordervaart. De zuidelijke helft van de brede opvaart was eigendom van de gemeente Het Bildt (die immers eigenaar was van schoolhuis, school en schoolplein dat aan de opvaart grensde). Nu wilde de gemeente ook eigenaar worden van de noordelijke helft zodat de opvaart kon worden gedempt. Zo zou het schoolplein in noordelijke richting twintig meter breder worden en ontstond er ruimte voor de bouw van een gymnastieklokaal dat dringend gewenst was. Dus kocht de gemeente in 1918 de topgevel met erf en tuin van de erven Bartholomeus Vrij. De gemeente had intussen ook een perceel ten noorden van de Kleine Blikvaart onder St.-Jacobiparochie gekocht waarop de zwarte molen had gestaan. Dat perceel werd afgegraven en de grond diende als opvulling van de brede opvaart. Dit alles gebeurde zonder overleg met eigenaren van andere percelen (in 't Bosch en het sportterrein Davila) en zij kwamen in opstand en terecht want er bestond een oude acte waarin de eigenaren van die percelen recht van drift hadden richting de Noordervaart. Ook de eigenaren van de achterhuizen – die voorlopig nog niet zouden worden gesloopt – claimden hun recht van drift. Een van de bewoners van de achterhuizen, Dirk Keizer (later meer) hield voet bij stuk en eiste een woning van de woningstichting Het Bildt te betrekken. Hij werd gesteund door twee notarissen. Toen er een proces dreigde, koos de gemeente eieren voor zijn geld. Er werd een schikking geregeld wat inhield dat de gedupeerden schadeloos werden gesteld. Lang verhaal kort: gemeenteraadslid Jakkle Weidema vertolkte in een raadsvergadering het volk door te zeggen: "Men had evengoed dat stuk opvaart met rijksdaalders kunnen dichtgooien."

Kattenburg, een monument van armoede, mei 1973

Erbarmelijk

De topgevel bleef voorlopig staan en werd te gelde gemaakt; de gemeente verhuurde de middelste en de westelijke woning. De westelijke werd gehuurd door Hendrik Dirks Keizer (* 1888, St.-Annaparochie). Hij woonde hier met zijn vrouw Jeltje Dijkstra en hun zeven kinderen. Van 1928 tot februari 1939 was Cornelis Boterhoek de huurder. Hij was "besteller posterijen" en woonde hier met vrouw en kroost.

De woning in het midden werd gehuurd door Jetske van der Rod (de weduwe Klaas P. de Vries (tot 1930), dochter Klaasje de Vries (1930-1931) en Klaas Koning (1931-1936). Koning woonde hier met zijn vrouw Nieskje de Vries onder erbarmelijke omstandigheden en vertelde er ooit van in De Bildtse Post: "Ons hushouwing waar der kommen deur allegaar reboelje en 't waar Pier Wassenaar, die 't raadslid Hindrik Binnema d'r op wees, dat in die kamer op Kattenburg niet te leven waar, want de rotten kwammen my teugen. Hindrik Binnema en siktaris Brouwer binne doe weest te kiken en kregen wy 'n goeie weuning op 't Grytmanspád."

Sloop

De topgevel stond nog altijd op de voorloper van de Monumentenlijst, maar om goedkeuring voor de sloop te verkrijgen hoefde het gemeentebestuur niet het onderste uit de kan te halen. In het gehele gebouw lekte het en de timmerman durfde voor herstelwerkzaamheden niet meer het dak op, "zoodat het geheel voor sloping in aanmerking komt. Daar de woningen buiten de kom van St. Anna Parochie staan, zou het dorpsbeeld niet geschaad worden." Het slopen van de topgevel werd in 1939 aanbesteed en gegund aan de hoogste inschrijver, Hendrik Durks de Haan, werkman, later schipper, wonende aan de Oudebildtdijk onder St.-Annaparochie. Hij adverteerde in de Bildtsche Courant: "Afbraak Kattenburg St.-Annaparochie. Te koop: ramen, deuren, kozijnen, juffers, 10 balken van 6,20 M en 9 van 5 M. lang, plank- en brandhout, 3000 beste rode dakpannen, steen en puin voor weinig geld. H.D. de Haan Oudebildtdijk. Niets herinnerde meer aan de oude, oude topgevel van plus minus 1600.

Achterhuizen

We hebben gelezen hoe in 1864

Hiltje Heeres Plantinga in de tuin, dus ten westen van de topgevel vier achterhuizen liet bouwen. In 1876 was er sprake van vijf achterhuizen, vanaf 1909 van drie en in 1958 slechts een. De huizen werden in 1875 verkocht aan verschillende personen. De families Hager, Keizer en Kuiken hebben hier met opeenvolgende generaties gewoond. De achterhuizen een voor een.

1. Het eerste achterhuis (gerekend vanaf het oosten) werd in 1901 nog bewoond door Saapke K. de Jong en daarna stond het leeg. Het was in gebruik bij de eigenaar van het tweede achterhuis.
2. Het tweede achterhuis was vanaf 1894 de thuisbasis voor het gezin van Dirk Gerrits Keizer, gevolgd door dat van Jelle Fr. Hoekstra en de laatste hoofdbewoner was landarbeider Jurjen van der Ploeg. Dirk Gerrits Keizer werd geboren in 1860 en was getrouwd met Luutske Roelofs van der Ploeg. Dirk was uitermate klein van stuk (behoefde daardoor niet in militaire dienst) en was werkzaam als inktbereider in het inktfabriekje annex de drukkerij van Kuiken op de smalle kant van het Oosteinde van St.-Annaparochie. Hij bewoonde het tweede achterhuis (vanaf het oosten gerekend), kocht het en toen

Keizer de kans kreeg om het eerste achterhuis er bij te kopen, liet hij dat niet na. Dat huis deed destijds dienst als berghok; het was intussen onbewoonbaar verklaard. Het echtpaar kreeg vier zonen: Gerrit, Roelof, Hendrik en Pieter. Zoon Pieter Dirks Keizer won in 1910 de tweede prijs op de Freulekaatspartij te Wommels en kwam thuis met een zilveren horloge. Hij woonde later in het derde achterhuis.

De "braaiman"

Jelle Hoekstra werd "de braaiman" genoemd, omdat hij een breimachine had. Hij adverteerde in 1924 in de Bildtsche Courant het volgende: "J. Hoekstra maakt aan het geachte publiek van St.-Annaparochie en omstreken bekend dat hij is verhuisd van Oudebildtdijk naar St.-Annaparochie, Kattenburg, Noordeinde, en houdt zich beleefd aanbevolen voor het breien en aanbreien van alle soorten gebreide goederen."

Vier jaar later berichtte de BC over een droevig ongeluk: "Hedenavond had op de Noorderweg een droevig ongeluk plaats. Het driejarig jongetje van Jelle Hoekstra was met andere kinderen boodschappen te doen. Juist uit een winkel gekomen passeerden drie hooiwagens van den landbouwer D. Swart op de Noorderdijk. Met de bedoeling hooi van de tweede wagen te grijpen, struikelde de kleine kleuter en kwam dodelijk onder een der wielen. Heel het dorp was diep onder den indruk van dit droevig ongeval."

We vervolgen onze wandeling langs de achterhuizen.

3. In het derde achterhuis woonden vanaf 1901 Roelof Keizer, Izaak S. Tuinstra, Douwe Halma, Pieter Dirks Keizer, Ijtje Elzinga (de vrouw van Kornelis Korf) en landarbeider Anna Andrae.
4. In achterhuis numero vier woonde Reinder H. Hager. Dit huis werd betrokken bij het westelijkste achterhuis.
5. In het vijfde en laatste achterhuis woonden vanaf 1901 Hauke J. Hager, Adam Eilderts Kuiken, zijn kleinzoon Adolf Kuiken en Fokke de Boer.

De laatste bewoners

Adam Eilderts Kuiken werd geboren in 1872 te St.-Annaparochie en was getrouwd met Sijtske Rinses Bilstra. Kuiken was metselaar van

Alle zes op een rij: achterzijde van Kattenburg met moestuintjes, afgebakende bleken, al dan niet overdekte waterbakken, hokken en twee bomen, ± 1950

beroep en werd gekscherend Adam dubbeltsy genoemd. Het echtpaar woonde hier met de kinderen Eildert (1898), Rinse (1901) en Willemetje (1908). Moeder Sijtske overleed in 1922 en Adam hertrouwde een jaar later met Jacoba de Jong (kwam van Ferwerderadeel). Bij hen in woonde Klaaske Halma, dochter van Adams tweede vrouw. Adam Kuiken overleed hier in augustus 1948. Zijn weduwe verhuisde in 1957. Toen werd Adolf Kuiken de nieuwe hoofdbewoner. Hij werd geboren in 1925. Adolf trouwde met Jacoba Kingma en was ook metselaar van beroep. Het echtpaar kreeg hier twee kinderen: Rinze in 1949 en Thomas in 1955. Twee jaar later verhuisde het gezin Kuiken. Daarna heeft Fokke de Boer hier nog gebivakkeerd met zijn vrouw Pietje 'tussengas' Plantinga. Op 1 december 1958 verhuisde het gezin en niet lang daarna werd het huis afgebroken. Dan zijn we nu aanbeld bij Stadhoudersweg 35-53. Even uitleggen: na 1939 stonden er dus nog vijf Kattenburghuizen waarvan vier elk twee woningen bevatte en eentje uit slechts één woning bestond en dan was er nog het noordelijkste huis dat uit de rooilijn stond en een woning behelsde. Samen tien woningen. Waar ooit Stadhoudersweg 35 tot en met 53 stonden, staan nu Kattenburg 4, 5, 6 en 7.

De oudste berichten

Geloof het of niet. We weten reeds dat grietijnssecretaris Albert van Wijngaerden en zijn vrouw Grietie Theunisdr in 1664 ten noorden van de reeds bestaande topgevel vijf huizen met tien woningen lieten bouwen. Het feit dat Grietie een dochter was van een voogd van het gasthuis te Leeuwarden, kan mede met de bouw te maken hebben. In 1681 overleed Van Wijngaerden. De erfgenamen waren de kinderen Jancke, Marten en Aeltje. Jancke trouwde met Sufridus Westra, burgemeester van Franeker. Hij was namens diens kinderen en mede-erfgenamen in 1684 eigenaar van de vijf huizen. Van Wijngaerden heeft een testament laten opmaken, waarvan wij de inhoud niet kennen. Maar aangezien drie van de vijf huizen in 1719 reeds eigendom waren van de diaconie, mogen we voorzichtig stellen dat Van Wijngaerden (of eventueel zijn erven) de huizen hebben nagelaten aan de diaconie van de hervormde

kerk te St.-Annaparochie. De diaconie bezat anno 1775 in St.-Annaparochie hier en daar huizen, kamertjes waarin ouden van dagen en andere behoeftigen een woon- en slaapplek vonden. Het betrof een huis in de Wijde Steeg, kamers tussen Van Harenstraat 8 en Warmoesstraat 3, kamers in de Spinhuissteeg en een "diaconiehuisje" nabij de Noordersteeg plus de zes woningen in de drie Nieuwe Huizen. We komen in de 18de eeuw kleurrijke namen tegen als Gerrijt Dirx Spook, Mijntje Koningh en Claas Jans Sopper.

Stadhoudersweg 35 en 37 Net als in alle diaconiehuizen verbleven in het zuidelijkste van de Nieuwe Huizen [ooit Stadhoudersweg 35 (achterhuis) en 37 (voorhuis)] heel veel mensen voor een korte tijd. Ouden van dagen hebben nu eenmaal heel veel dagen achter hun liggen. Het gaat hier te ver om ze te noemen. We halen hier en daar, vaak lukraak personen en voorvallen en andere zaken aan. Stadhoudersweg 35 en 37 waren te bereiken via elk een zijdeur in een lange gang die van oost naar west liep. In het voorhuis (nr. 37) woonde in 1897 Arjen Douwes van der Zee. Hij was werkmans bij de reinigingsdienst en verhuisde spoedig met zijn vrouw en kinderen. Toen besloot de diaconie om het huis in te richten als catechisatiegebouw. De oppervlakte van de woning binnen de buitenmuren bedroeg 25,6 m². De hoogte vloer-zolder was 3 meter. De vloer was gemaakt van hout. Er waren twee ramen van elk 2 m². Bij de woning behoorde een privaat (ton), een waterdichte regenwaterbak van 15 kuub en een van steen vervaardigde rookleiding.

Catechisatielokaal

Tien jaar later wilde de kerkenraad het huis wederom verhuren, maar dat stuitte op problemen. De gemeenschappelijke gang was in de ogen van de gemeentearchitect uit den boze. Dus het voorhuis bleef als catechisatielokaal dienen, waarin vanaf 1924 ook de christelijke jongelingsvereniging Immanuel onderdak vond. Er was tevens een bibliotheek in ondergebracht. De jonge knapen kwamen hier bijvoorbeeld op 8 oktober 1936 bijeen. Eerst zong men, daarna opening door gebed. Dan voorlezen notulen en dan bijbelbespreking.

Daarna weer zingen. De pauze werd gevuld door het innen van de contributie door de penningmeester. Na de pauze heropening en dan volgden de werkzaamheden (vaak las iemand een opstel voor). Weer zingen en daarna sluiting met dankgebed. Op 16 november 1937 maakten de notulen melding van het volgende: "Daarna werden we allemaal opgeschrikt dat onze schoorsteen in brand stond. Zodat we allen met groote sprongen en met jas en hoed onder de arm het lokaal verlieten om te blussen. Wat ook met dank door K. de Beer is geschied. Want Beeren kunnen goed klimmen. Daarna hebben K. Krotje en H. Plantinga nog even verslag uitgebracht aan den heer Weidema. Waar wij elk nog een lekkere Karel 1 aan hebben verdiend. Zodat onze vergadering een eigenaardig slot dien avond heeft verkregen. W.g. secretaris H. Plantinga en v.z. J. Tj. Bosje." De Leeuwarder Courant wist (bij monde van verslaggever Jakkie Weidema) nog te melden dat "onmiddellijk ladders werden gehaald bij de nog in reparatie zijnde kerk en zoo kon juist bijtijds groter onheil worden voorkomen. De brandspuit die gevraagd was behoefde geen dienst te doen."

Verkoop in 1973

In november 1944 werd het lokaal

weer een woning. Klaas de Beer woonde hier en hij werd in 1955 opgevolgd door Geertje de Groot, de weduwe Reitze Ketellapper wier zoon Jan een jaar later eigenaar was. In september 1972 vertrok de weduwe Ketellapper naar de Van Burmanstraat en stond de woning leeg. Pas in oktober 1973 verkocht Jan Ketellapper, brievenbesteller te St.-Annaparochie Stadhoudersweg 37 plus erf en tuin aan de gemeente Het Bildt. Het achterhuis werd in 1929 bewoond door Douwe Andringa. Hij was koster van de Nederlands hervormde kerk op een jaarvergoeding van f 60,- en vrij wonen in een huis op Kattenburg. Zijn vrouw Jantje herinnerde zich later het volgende: "Nou motte jou je in 't Kattenburg fan die jaren niet fergisse. D'r weunden doe meer as fyftig minsen. Wij hewwe der altyd met genoeg weund, nooit last had met de burens en alle genot." Na Andringa verschenen hier Jan Bouma (1943-1955) en Hein Knol.

De diaconie verkocht het achterhuis in 1956 aan koopman Taede Knol. Bewoners waren daarna Hein Knol, Grietje Stielstra (de weduwe H. Knol), Jacob Boersma en Reinder Boersma die in juni 1969 verhuisde naar de Van Burmanstraat. Daarna stond het achterhuis leeg. Taede Knol verkocht het achterhuis pas in 1973 aan de gemeente Het Bildt voor f 4.000,-.

Stadhoudersweg 39

Het tweede huis met de gele steentjes bestond ook uit twee woningen: het voorhuis kreeg in 1964 Stadhoudersweg 39 als adres mee en het achterhuis Stadhoudersweg 41. Ook deze woningen waren reeds in 1719 eigendom van de diaconie.

We hebben zopas gelezen dat de jongelingsvereniging een kamer van de Nieuwe Huizen gebruikte van ongeveer 1900 tot 1944. Ook Stadhoudersweg 39 gaf ruimte aan die vereniging, alleen veel eerder. De jongelingsvereniging werd in 1854 opgericht en gebruikte het huis dat we nu behandelen als lokaal, tot in 1871. Daarna werd het verhuurd aan Roelof Sapes van der Ploeg die hier woonde met vrouw Aaltje Cornelis Pluimer en kinderen. Roelof was destijds 33 jaar jong en dus geen oude van dagen. Het huis werd door de diaconie dus te gelde gemaakt en vormde zo een vaste inkomstenbron. Roelof overleed hier in 1915 en Aaltje in 1936. De woning bestond uit een kamer en een massale gang via welke het achterhuis kon worden bereikt. Verdere hoofdbewoners na de familie Van der Ploeg waren Tjeerd Schouwerwou en na 1948 zijn weduwe. Zij heette Pietje Dijkstra en werd geboren in 1867. Zij droeg een klein brilletje en had dun, spierwit haar en ze speelde ondanks haar hoge leeftijd de was uit op de waterstoep in de Noordervaart. In mei 1959 overleed zij hier. Latere hoofdbewoners waren Feije Keizer en Taetske Bruinsma die in mei 1970 naar de Dirk Janszstraat verhuisde.

Stadhoudersweg 41

Hoofdbewoners van het achterhuis waren werkmans Ane Pieters Brouwer, Grietje Hogerhuis, Matteus Hagedoorn, buschauffeur Klaas Dol, Sijke Ennema, Jan van der Plaats en Wiltse de Haan die in september 1968 verhuisde naar Harlingen. Daarna stond het pand leeg.

De diaconie wilde de vier Kattenburgwoningen, waaronder de twee bovenvermelde, wel verkopen aan de gemeente Het Bildt. De raad van de gemeente besloot in november 1972 "ten behoeve van de uitvoering van het bestemmingsplan St.-Annaparochie Zuid-West en de krotopruijing" de huizen in principe voor f 6.500,- over te nemen, maar "deze aankoop zal geen doorgang vinden indien de voornoemde woningen niet worden afgevoerd van de voor deze gemeente geldende lijst van monumenten ingevolge artikel 9 van de Monumentenwet." Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 151: Stadhoudersweg 43-47

Pieter Andringa vernieuwde de oude gevel van zijn Nieuwe Huis

De oudste berichten

Geloof het of niet. Ook het derde pand op rij in de Nieuwe Huizen kwam na het overlijden van grietenijsecrataris Albert van Wijngaerden en zijn vrouw Grietie Theunisdri in handen van de diaconie van de hervormde gemeente te St.-Annaparochie en ook dit pand bestond uit een achterhuis (Stadhoudersweg 43) en een voorhuis (Stadhoudersweg 45). Een gang die van voor naar achter liep, verschafte toegang tot het voor- en het achterhuis en via een trap de zolder. We noemen enkele familienamen van bewoners na 1800: Andringa, Blom, Borger, Dijkstra, Grond, Hovinga, Kas, Kievit, Koets, Krottje, Van Loon, Post, Pluimer, Rotsma, Schat, Tulner, Van der Vee, Wagenaar, Van der Wal, Van der Zeef en Zondervan. Onder hen waren personen die hier vanaf de geboorte tot aan het sterfbed vertoefden. De jongeman uit de ene gang trouwde met de werkmans dochter uit de andere gang en ook hun kinderen sleten hun leven op Kattenburg. De bewoners van de Nieuwe Huizen vormden vooral door die relaties een hechte gemeenschap.

Stadhoudersweg 43

In 1882 woonde het gezin van IJde Pieters Andringa in het achterhuis. Hij was werkmans. Moeder Tietje Sjoerds Postma kreeg zes kinderen. Er woonde later een kleindochter bij in. De oppervlakte van de woning bedroeg 20,25 m². De hoogte vloer-zolder was drie meter. De kamer was afgescheiden van de buitenlucht door een gang. De vloer was van hout. Er waren geen schuiframen of "draaibare lichtschepping". Er werd een privaat (ton) gedeeld met het voorhuis. Deze ton stond in de achtertuin. Er waren twee slaapplekken (bedsteden). Het onderhoud dat de diaconie liet uitvoeren aan de woningen was miniem, maar het was er wel. In 1924 werd de genoemde gang halfweg met een schutting dicht gemaakt en kon deze voortaan als berging worden gebruikt. In datzelfde jaar verliet IJde Andringa

dit onderkomen. De volgende hoofdbewoners waren landarbeider Hotze Bijlsma, weduwe Beert de Bildt, Willem Bil, Berber Weijer, landarbeider Tjipke van der Veen en Marianna Huberts. Zij overleed op 77-jarige leeftijd op 5 december 1966. Daarna stond de woning leeg.

Stadhoudersweg 45

In het voorhuis woonde in 1875 Jan Botes Post. Hij werd in 1832 geboren te Minnertsgea en was getrouwd met Lijsbert Arjens Dreijer. Zij kwam van Blija. Hij was veldarbeider. Zij was moeder van tien kinderen van wie vier jong stierven. Vader, moeder en sommige kinderen emigreerden in maart 1889 naar de Verenigde Staten van Amerika; Jan werd John. Hij overleed in 1891 in de staat New Jersey. Post ging en Visser kwam. Lourens Anes Visser was oud-beurtschipper in het veer St.-Annaparochie-Leeuwarden, maar werd in 1896 benoemd tot eerste beambte van de gemeentereiniging voor de kom van St.-Annaparochie. Hij gaf leiding aan twee collega's. Visser verdiende daarmee f 338,- plus een derde deel "van 12½% van de opbrengst der door hen in het dorp te verzamelen stoffen zoals asch en faecalien" op jaarbasis. Tevens was hij schoonschoonmaker – de o.l.s. stond vlakbij – en dat bracht f 80,- in het laadje. Visser was getrouwd met Pietje Pieters Tulner. Het echtpaar kreeg twee zonen en Ane, de jongste, kreeg de kans om in

Maastricht te studeren. Hij schopte het tot onderwijzer. Het echtpaar was doopsgezind en daarmee is maar weer eens aangetoond dat de diaconie van de hervormde gemeente de huizen willens en wetens te gelde maakte en huurders toeliet ongeacht hun geloof. Lourens en Pietje verhuisden in 1908 naar de overkant van de Noordervaart (Stadhoudersweg 14). Hun plek werd ingenomen door broeder Pieter Anes Visser. Hij was gardenier van beroep. Hij woonde hier als weduwnaar met vier kinderen en een huishoudster. De gardenier verhuisde in 1929 en overleed een jaar later, 80 jaar oud. Verdere hoofdbewoners waren landarbeider Catharinus van der Ploeg (1929-1948), hulppolitie Anne Hager (1948-1953), Renske Winkel (1953-1969). Daarna stond de woning leeg. De diaconie verkocht het voorhuis in 1973 aan de gemeente.

Stadhoudersweg 47

Letterlijk naast de topgevel met de achterhuizen hebben we nu drie Kattenburghuizen beschreven, alle eigendom geweest van de diaconie. Nu belanden we bij huis numero vijf (zonder topgevel: vier). Ook dit huis is gesticht door Albert van Wijngaerden en zijn vrouw, maar dit huis kwam niet in handen van de diaconie. In 1711 was Poppe Hendrix met zijn vrouw Hiltje Gelts eigenaar van voor- en achterhuis. Zij waren als weduwnaar en weduwe

getrouwd in 1698 in de kerk te St.-Annaparochie. Zij woonden hier niet. Poppe was meester-timmerman en woonde in het door hem in 1702 nieuw gebouwde huis op het Oosteinde (Van Harenstraat 52). Hij verhuurde zijn Nieuwe Huizen aan bijvoorbeeld Sijds Baukes die oorspronkelijk uit Bolsward kwam, in 1697 voor de tweede keer trouwde en overleed op Hemelvaartsdag 22 mei 1721.

Linnenweverij

Eigenaar Poppe Hendrix overleed in 1711. Zoon Hendrik Poppes tooide zich later met de familienaam Hiddinga (naar zijn moeder!) en schopte het tot executeur van het Bildtse nedergerecht (een soort van veldwachter) en werd later zelfs dorpsrechter van St.-Annaparochie. Hendrik trouwde in 1725 te St.-Annaparochie met de St.-Annabuurtster schone Casparina Sjoerds Rooda. Het echtpaar kreeg vier kinderen: Antie, Trijntie, Amelia en Poppe. In 1785 huurde ene Gerrijt Boijmers een kamer in het huis van de familie Hiddinga (en ook een kamer van het huis noordelijker staande huis dat ook in eigendom was van dezelfde familie). De achternaam van Gerrijt werd later als Beimers geschreven. Hij kwam van Burg Steinfurt, is de stamvaders van alle Bildtse Beimersen en was destijds linnenwever. Dat hij twee kamers huurde, geeft te

denken. Het is zeer waarschijnlijk dat hij één vertrek gebruikte als werkruimte, hij had tenslotte twee weefgetouwen. Eind 18de eeuw was er sprake van industrie in de Nieuwe Huizen: een linnenweverij.

Nieuwe eigenaars

Oud-dorpsrechter Poppe Hiddinga verkocht in 1796 aan "Hendrik Jans Stambergen en Geertje Caspers Fruining egtelieden te St. Anna parochie een huis met een gang mandeel met de naastleger ten noorden op 't Noordeind te St. Anna parochie in de nieuwe huizen, begeregtigd met 't gebruik van 't hout over de vaart, mits dit voor 1/6 mee onderhoudende, hebbende de straat ten oosten, de diaconij ten zuiden, de heer H. Andreae ten westen en Pieter Beerents ten noorden en bij Gerrijt Beijmers c.s. in gebruik tot 12 mei 1796." Gardenier Stambergen betaalde f 300,- en ook hij was afkomstig van Burg Steinfurt. Stambergen overleed hier in 1835. De erfgenamen verkochten "een huis bevattende 2 woningen met afzonderlijk steenen werkhuis, erf en bleek en verder aanbehooren op het Noordeinde in de Nieuwe Huizen aldaar" aan Jan Jarigs Tanja. Via Dooitze Jans Dijkstra en boer Tiete Reinders de Jong (die beiden de woningen verhuurden aan diverse veldarbeiders en schippers) belandde het eigendom in handen van Meindert Johannes van Loon. Ook Van Loon en later zijn kinderen verhuurden de kamers. In 1890 werd timmerman-herbergier Jan Johannes van der Leij eigenaar. Wederom bewoonden huurders de woningen. Zij heetten Poppe Cornelis Grond en Hiltje Dirks Koets. De laatstgenoemde was weduwe van Jan Pieters Andringa. In 1908 kocht Jan Cornelis Grond het voor- en achterhuis voor f 893,- die het vier jaar later verkocht aan Pieter Jan Andringa, een zoon van de eerder genoemde Hiltje Koets.

Nieuwe gevel

Pieter liet nu het huis vernieuwen. De voorgevel werd vernieuwd. Het tijdperk van de gele steentjes was, wat dit pand betreft, voorbij. En er werd een besloten dak aangebracht. Het voorhuis kreeg nu een eigen voordeur met

De nieuwe gevel van het Andringahuis springt eruit, 1963.

daarachter een nieuwe gang die 1,10 meter breed was. Die nieuwe gang verschaftte toegang naar de kamerdeur en aan het einde van de gang was een kast. Ten noorden van de nieuwe voordeur bleef de oude toegangsdeur bestaan. Hierachter lag de oude gang die helemaal van voor naar achter liep en halfweg, ter hoogte van de bedsteden van het voor- en achterhuis, toegang verschaftte naar een trap. Via deze trap konden de bewoners de zolder bereiken. Bij al de Nieuwe Huizen was zo'n trap aangebracht.

Familie Andringa

Hiltje Dirks Koets werd geboren in 1845 te St.-Annaparochie. Zij trouwde in 1868 met Jan Pieters Andringa. Hun ouders, grootouders en in sommige gevallen zelfs over- en betovergrootouders waren ooit bewoners van de Nieuwe Huizen geweest! Het echtpaar kreeg vijf kinderen: Dirk (1871), Pieter (1873), Trijntje (1876), Hiltje (1879) en Jan (1885). Zoon Dirk trouwde in 1896 met Trijntje Romkes Bijlsma, verliet het ouderlijk voorhuis en vestigde zich in het achterhuis. De dochters Trijntje en Hiltje trouwden in 1901 en lieten de Nieuwe Huizen achter zich. Zoon Jan Jans Andringa trouwde in 1913 met Trijntje Bouma, dochter van IJsbrand Bouma en Elske de Groot. Deze Jan was timmerman en opperman van beroep. Jan en Trijntje betrokken het achterhuis waaruit broer Dirk Andringa vertrok. Het echtpaar Andringa-Bouma kreeg twee zonen: Jan (1914) en IJsbrand (1917). Moeder Hiltje Dirks Koets overleed in 1931 in het voorhuis. De ongehuwde zoon Pieter bleef hier wonen tot 1941 toen hij ook overleed. Timmerman Jan Jans Andringa was nu eigenaar. Hij verhuurde het voorhuis eerst aan het echtpaar Jan Kuiken-Aaltje Faber waarna in 1942 zoon IJsbrand Andringa de hoofdbewoner werd.

Stadhoudersweg 47

IJsbrand (Ies) Andringa werd geboren in 1917 en trouwde in 1942 met Hiltje Kuipers. Het jonge echtpaar betrok nu het voorhuis. Ies verhuisde dus van achter naar voor. In 1950 verhuisden

Ies en Hilly met hun zoon Jan Sjouke van het voorhuis naar het winkelhuis op het Oosteinde (nu Van Harenstraat 12) waar Ies de scepter zwaaide over de Coöp-winkel. Zijn broer Jan (* 1914) was kantoorbediende (en later ambtenaar) en verruilde het ouderlijk achterhuis in 1935 voor een kamer in Den Haag. Daar trouwde hij twee jaar later. Hij liet later zijn memoires te boek stellen. Terwijl zoon Ies verhuisde van het voorhuis naar de Coöp-winkel, verkaste vader Jan Jans Andringa met moeder Trijntje Bouma van achter naar voor. Andringa verhuurde het achterhuis eerst nog aan Tjipke Sijtsma (1950-1954), Adolf Dijkstra (1954-1955) en Geertje de Jong (1955-1958). Daarna was het achterhuis in gebruik bij het voorhuis. Beide vertrekken stonden vanaf 1964 met de invoering van de adressen bekend als Stadhoudersweg 47.

Klaarheid gewenst

Jan Jans Andringa sr. schreef – niet onverdienstelijk – ingezonden stukken in de Leeuwarder Courant en De Bildtse Post. Hij ageerde geregeld, misschien wel aan de lopende band, tegen de overheid. Vijf maanden voor zijn overlijden publiceerde de LC van 18 februari 1971 een stuk van de oud-opperman met als titel Klaarheid gewenst. We citeren. "In het verslag van de laatste Bildtse Post over een bijeenkomst van Plaatselijk Belang met burgemeester en wethouders en ingezetenen van Sint Annaparochie staat: 'Op het terrein waar de oude openbare school nu is afgebroken, zijn aan beide kanten woningen gepland. De woningen van Kattenburg zullen daar moeten verdwijnen.' Nu heb ik uit zeer betrouwbare bron vernomen, dat de gemeente deze woningen niet kan kopen, omdat ze al jaren onder Monumentenzorg vallen. Ook hoorde ik dat de gemeente al meermalen geprobeerd heeft, dat ongedaan te krijgen. Het zijn geen mooie woningen, zij dateren van 1769 [sic!; moet zijn 1664 - DZ], maar deze bouwtrant is enig op Het Bildt. De burgemeester kan gerust eens komen kijken en waarom zou het raadslid Tj. Ferwerda ook niet

mee komen? Hij is leider van de ouden van dagen-tochten, wereldverbeteraar en naar mijn bescheiden mening geen slecht dichter (zie Kerstfeest 1970 in de Bildtse Post). Wij klagen niet. En wij zijn er voor ons zelf te helpen. Maar een steuntje in de rug hadden wij heus wel kunnen gebruiken. Na acht maanden is gelukkig de scheiding tussen de oude openbare school en onze percelen er gekomen (over de schade die daardoor is ontstaan, praten wij niet meer) en is ons al veel leed bespaard. Wanneer nu spoedig, zoals mij door een van de leden van Plaatselijk Belang beloofd is, tot overeenstemming kan worden gekomen over de wateroverlast, ontstaan door dempingen door de gemeente Het Bildt, dan kunnen we, al zijn wij een beetje oud, roepen: "Hoera voor het vijfde overdekte zwembad in Friesland!" Sint Annaparochie. J.A."

Jantje van Kattenburg

Zijn zoon Jan Andringa jr. publiceerde zijn memoires in het boekje Jantje van Kattenburg. We laten hem even aan het woord: "Ik mot eerst wat fertelle over 't ouwe

Kattenburg, want d'r binne nou niet soa'n prot minsen meer, die't krekt wete, hoe't Kattenburg innander sat. Foor 'n part waar Kattenburg heel goed te beweunen, at je an de kanten weunden. Maar weunden je in een fan de twee gangen, dan hadden je altyd te maken met sigen. De wyn had frij spel in deuze gangen en omdat se niet breed waren, kregen je 'n tochtgat fan je welste. 't Waren hele ouwe en klaine weunings, der't soms groate húshouwings in weune mosten. En dat waren nag al wat.

't In ôns ogen groate skoalplain worde met 'n stekky fan de súdlikste huzen fan Kattenburg ôfskaiden en in een fan de westelikste huzen an de súdkant weunde de húshouwing fan Adem Kuiken. Hij had, krekt as froeger 'n heel soad minsen 'n bijnaam. Idereen kon him niet âns as 'Adem dubbeltsy'. Nou motte jim mij niet frage wer't deuze bijnaam wegkomt, want dat weet ik niet. Wel weet ik dat Adem sels ok deklase goed wist, dat hij overal soa noemd worde. At wat hierna folgt waar is, weet ik ok niet, want 't is 'n ferhaaltsy, dat fan de een an de ânder ferteld is en soa is 't ok mij ter ore kommen. Welnou, in St.-Anne weunde 'n frommes, dat

as bijnaam 'Pytsy sint' had. Op 'n dâg kwammen 'Adem dubbeltsy' en 'Pytsy sint' op 't Súdeand met de sturen fan de fyts innander. Se konnen 't baidegaar niet op benen houwe en rôlden over de buurt. Se waren d'r wat fan in 'e soes en bleven dus even lêgen. Doe mot Adem said hewwe: "Pytsy maisy, dut is 'n min spul, maar wij motte baidegaar maar sien dat wy ôns sels rêde, want d'r sil wel niet een weze, die't ôns helpt. Per slot fan reken lait hier maar foor elf sint op 'e grônd.'"

Tot slot

Jan Andringa sr. overleed hier in zijn huis in 1971 en Trijntje Bouma verhuisde in juni 1972 naar Wassenaarstraat 15 en overleed in 1973. Ondertussen was het huis in eigendom bij de gebroeders IJsbrand Jans en Jan Jans Andringa die de "2 woningen met erf en schuur, plaatselijk bekend Stadhoudersweg 47 te St.-Annaparochie en een aldaar gelegen perceel tuingrond" op 1 juli 1972 verkochten aan de gemeente Het Bildt voor f 4.900,-. Tot zover. Tot de volgende week.

Douwe Zwart

Wandeling 152: Stadhoudersweg 49-53

Waarom moest nu in vredesnaam dat Kattenburg verdwijnen?

De oudste berichten

Aloof het of niet. Net als Stadhoudersweg 47 (zie vorige Wandeling) ging het pand dat wij nu behandelen ook van grieterijsecretaris Albert van Wijngaerden en zijn echtgenote over in handen van Poppe Hendrix. Zijn weduwe Hiddie Gelts hertrouwde in 1719 met Keimpe Pijters en zij verkocht in 1720 "een huisinge met koehuis ten noorden en achterplaetse ten westen streckende west tot aan de graft; staande achter de kerk St. Anna gebuurte zijnde 't noordserse van zoogenaamde nieuwe huizen; hebbende de sects Corn. Albarda ten noorden, de vaart ten westen en de vercoperse ten zuiden; gecoft van Hiddie Gelts huisvrouw van Keimpe Pijters voor 300 caroligulden." Koper was Cornelis van Eck. Hij was executeur van het gerecht van Het Bildt en onder meer eigenaar van de boerderij aan de Noorderweg (nu Stadhoudersweg 75). Van Eck verhuurde zijn woningen in de Nieuwe Huizen en verkocht het pand in 1725 aan Dirkje Daams, een "jongedochter" van Daam Ariens Gelder. Zij trouwde zeven jaar later met Pijter Clasen en verhuurde de woningen in de jaren 1727-1745 aan Rein Douwes, Jan Lenerts, Dirk Doedes, Jetske Wijtskes, Keimpe Jans en Maartje Daams. Maartje was een zuster van de eigenaresse. Het huis werd eigendom van weer een andere zuster van Dirkje, Aafje Daams.

Eigenaars

Deze Aafje was getrouwd met Stinnert Piebes en zij verkocht in 1747 aan Pijter Sjoerds de "huisinge met voorhuis en 2 kamers en bleek ten noorden en achterplaetse ten westen tot de graft, op 't Noordend in de nieuwe huizen het noordelijkste, met de gerechtigheid van de op- en afslag na en van de solder langs de gang tusschen deze en de Executeur Hiddinga huisinge lopend." Aafje Daams beurde 200 caroligulden. Pijter Sjoerds verkocht het pand in 1752 aan Hendrik Poppes Hiddinga die door vererving ook het zuidelijker staande pand in eigendom had. Ook Hiddinga verhuurde de woningen. Hiltje Jans huurde er één vanaf 1777. Zij was

Het huisje van Meindert van Loon, ± 1970

weduwe van Gerrit Dirks Krottje en woonde hier het met haar zoon Hendrik die schoenmaker van beroep was. Eigenaar Hiddinga overleed en zijn zoon Poppe de dorpsrechter erfde het bezit. Hij verkocht in 1795 het nog altijd als "noordelijkste in de Nieuwe Huizen" te boek staande huis aan Pieter Beerents. De eigenaren volgden elkaar nu snel op: Pieter Beerents (1795-1799), Hendrik Piers (1799-1804), Reinder Teunis (1804-1811) en zijn weduwe Jannigje Dirks (1811-1812). De laatstgenoemde gooide met haar kinderen in 1812 het huis in de verkoop. In de Leeuwarder Courant verscheen een advertentie: "De Keizerlijk notaris E. van Loon zal Zaterdag 28 November 1812 in de herberg te St. Anna Parochie verkoopen: 1. een hechte en voor weinige jaren aanmerkelijk verbouwde huisinge no. 118 in de Nieuwe Huizen op 't Noordend, waarin 3 kamers, bij Dirk Fetzens Blomhoff e.a. bewoond; 12 mei 1813 te aanvaarden; toebehoorende aan

Jannigje Dirks, huisvrouw van Maurits Folkerts Bouma, gardenier St.Ap voor ½ en voor de wederhelft aan haar kinderen: Arjaantje, Dirk, Teunis, Willem en Pieter Reinders, minderjarig te St. Anna Parochie." N.B. Aangezien het pand in 1795 nog bezwaard was met 1/6 in het onderhoud van het bruggetje over de Noordervaart, en er dus nog maar zes huizen stonden, en het feit dat het pand in 1812 uit drie kamers bestond, mogen we stellen dat het noordelijkste huis dat uit de rooilijn stond, tussen 1795 en 1812 is gebouwd.

Familie Van Loon

De hoogste bieder was Cornelis Annes Wassenaar. Hij was getrouwd met Aafje Gerrits de Vries. Het echtpaar kreeg zes kinderen onder wie Renske (1811) en Neeltje (1825). Dochter Renske trouwde eerst met Poppe Dirks Kas en later met diens broer Johannes Dirks Kas. Zij woonden hier. Renske Cornelis Wassenaar overleed in 1860 en de erfgenamen

verkochten nu de "hechte huisinge waarin drie woonkamers, met erf, braakhok, afzonderlijken tuin en bleek" aan zuster Neeltje Cornelis Wassenaar. Neeltje was getrouwd met Meindert Johannes van Loon die reeds eigenaar was van het zuidelijker staande pand (zie vorige Wandeling). Hun kinderen erfden alles en verkochten alles aan Jan Johannes van der Leij, timmerman en logementshouder te St.-Annaparochie. Dit laatste geschiedde in 1890. Johannes Meinderts van Loon, een zoon van de oorspronkelijke eigenaar, kocht de dubbele woning en het huisje ten noorden daarvan van de weduwe J.J. van der Leij.

Stadhoudersweg 51

Johannes Meinderts van Loon werd geboren in 1859 en was getrouwd met Rinske Sijbes de Groot. Het echtpaar kreeg drie kinderen: Meindert (1884), Trijntje (1887) en Sijbe (1889-1890). Van Loon was werkmans, maar ook administrerend diaken van de

Nederlands hervormde kerk. Zijn vrouw dreef hier een winkeltje. Johannes Meinderts van Loon overleed in 1909 in het voorhuis. Die woning werd nu betrokken door dochter Trijntje Johannes van Loon die getrouwd was met Folkert Jelles Kievit. Hij was werkmans van beroep en werd vader van Rinske (1913), Jelle (1915) en Johannes (1921). Schoonmoeder Rinske Sijbes de Groot woonde bij dit gezin in. Het eigendom in de Kattenburghuizen kwam nu in handen van zoon Meindert Johannes van Loon. Trijntje van Loon overleed in 1931 op jonge leeftijd. Vijf jaar later verhuisde het gezin van Folkert J. Kievit van het voorhuis naar het achterhuis. Het voorhuis werd nu het domein van dochter Rinske Kievit die datzelfde jaar trouwde met Cornelis Hilverda. Dat echtpaar kreeg drie kinderen en verhuisde in 1955 naar Leeuwarden. De verdere hoofdbewoners waren: chauffeur Jan van Dijk (1955-1958), Jan van der Plaats (1958-1959), monteur Wijmer Snijder (1960-1962) en Andries Hoekstra (1962-1969). Hoekstra sloot de voordeur van het voorhuis op 17 december 1969 achter zich dicht en vertrok naar de Dirk Janszstraat.

Stadhoudersweg 49

Het achterhuis volgt qua eigenaars het voorhuis hand in hand. De hoofdbewoner in 1919 heette Gerhard Andringa (kwam van Slappeterp) en was werkmans bij de gemeentelijke reinigingsdienst. Hij overleed hier in 1932. Zijn weduwe Pietje Ronda verhuisde een jaar later naar elders. Nu stond het achterhuis drie jaar leeg. In 1936 verhuisde het gezin van landarbeider Folkert Kievit van voor naar achter. Dochter Rinske was getrouwd met Cornelis Hilverda en zij woonden in het voorhuis. Zoon Jelle was reeds uit huis en de benjamin Johannes trouwde in 1947 met Adriana Halma (kwam van Ferwerderadeel). Dit jonge echtpaar woonde in bij (schoon-) vader. Folkert Kievit overleed in 1956 en daarna werd Johannes Kievit de nieuwe hoofdbewoner. Johannes en Adriana woonden hier met hun kinderen Hiltje (1948), Folkert (1950) en Anske (1954). In juli 1959 verhuisde het gezin naar de Altoenaestraat. Verdere hoofdbewoners waren: bankwerker Jakob Groeneveld (1959-1961),

loodgieter Liewe Tulner (1961-1964), landarbeider Hermanus Inia (1964-1970) en timmerman Rin Westra (1971-1972). Westra betaalde f 5,- per maand en het slaapvertrek was boven op zolder. Rin verhuisde met echtgenote Froukje de Groot in juli 1972 naar de Middelweg-west.

Stadhoudersweg 53

We hebben zojuist geconstateerd dat het noordelijkste huis moet zijn gebouwd tussen 1795 en 1812. Ook dit pand loopt wat eigenaars betreft hand in hand met de bovenstaande woningen Stadhoudersweg 49 en 51. In 1883 kwam Willem Pieters Andringa hier wonen. Hij was werkman. Willem was getrouwd met Antje Gerrits Wielinga en het echtpaar kreeg elf kinderen van wie drie zeer jong stierven. Het huisje had binnen de buitenmuren een oppervlakte van ruim 38 m². De kamer mat slechts 14 m². De hoogte vloer-plafond bedroeg niet meer dan 1,60 meter. De vloer was van hout. Het huis bestond uit een voorhuis, een gang en een kamer. Zo woonde het gezin van Willem en Antje. Maar niet lang meer, want Willem werd William en Antje werd Ann. Op 8 augustus 1892 vertrok vader en moeder met hun zeven kinderen naar de Verenigde Staten van Amerika. De oudste zoon Gerrit was reeds op zevenjarige leeftijd met zijn grootouders Gerrit Jippes Wielinga en Renske Aarts Artsma naar de V.S. vertrokken! Het kolonistengezin woonde in South Pass, Lancaster in de staat Nebraska. Ann overleed in 1908 en William, zoon van Pieter IJdes Andringa en Hiltje Joukes Schat (ook ooit bewoners van Nieuwe Huizen/Kattenburg) in 1936.

Verkoop

De in 1859 geboren Johannes Meinderts van Loon woonde hier met zijn vrouw Rinske Sijbes de Groot en verhuisden van dit huisje naar het voorhuis van het zuidelijker staande pand. Dit huisje werd nu bewoond door zoon Meindert Johannes van Loon (* 1884). Hij was getrouwd met Wijtske Ulbes Plat. Het echtpaar kreeg drie kinderen: Johannes, Jantje en de jong overleden Rinske. Zoon Johannes van Loon trouwde in 1935 en werd winkelier op het Oosteinde (nu Van Harenstraat

50), dochter Jantje overleed in 1960. Meindert van Loon verhuisde op 12 juli 1972 naar het bejaardentehuis Beuckelaer. De gezamenlijke eigenaars Meindert Johannes van Loon en zijn zoon Johannes van Loon verkochten Stadhoudersweg 49, 51 en 53 in 1972 aan de gemeente Het Bildt voor f 7.200,-.

Minus de oude topgevel met z'n achterhuizen waren in 1965 alle tien woningen in de zes Kattenburghuizen nog bewoond. In 1966 waren dat negen woningen. In 1968 was het aantal gedaald tot acht, in 1969 tot vijf, in 1970 tot vier. In 1972 woonden hier nog Geertje de Groot (de wed Reitze Ketellapper), de weduwe Jan Andringa, Rin Westra en Meindert van Loon. De dubieuze eer de allerlaatste bewoner van Kattenburg te zijn, komt toe aan de weduwe Reitze Ketellapper. Zij vertrok op 23 september 1972. De bouwval Kattenburg was spoedig een ruïne.

Herrijzend Kattenburg

Dat kwam door de baldadige jeugd. Ruiten werden ingegooid. Dakpannen lagen in stukken overal in het rond. De gemeente

Het Bildt was eigenaar en deed niets aan de vernielingen, wilde daar niets aan doen, want het idee was in 1968 al geboren: na de sloop van de verlaten o.l.s. zou Kattenburg ook moeten worden afgebroken en zou er ruimte ontstaan voor nieuwbouw. Maar er kwam tegenspraak. Anne Tienstra te St.-Annaparochie, directeur van de woningstichting Noordwest-Friesland en zijn plaatsgenoten Willem A.F. Feenstra en Henk Hornstra, beiden leraar aan de christelijke mavo vormden in juni 1973 het actiecomité Herrijzend Kattenburg. Het comité was enthousiast bezig om pogingen in het werk te stellen om Kattenburg voor afbraak te behoeden. Het drietal was van mening dat er nog vijf prima woningen van konden worden gemaakt. Kattenburg stond nog steeds op de (voorlopige) monumentenlijst van Het Bildt en het comité wilde voorkomen dat Monumentenzorg de huizen van die lijst zouden afvoeren. Want zodra dat zou worden gerealiseerd, wachtte Kattenburg ogenblikkelijk de slopershamer. In augustus 1973 meldde de LC dat het ministerie van CRM reeds besloten had om Kattenburg op de monumentenlijst te schrappen,

maar het comité Herrijzend Kattenburg zorgde ervoor dat de sloopplannen voorlopig in de koelkast kwamen te liggen. De raad van de gemeente Het Bildt besloot om over zes maanden op de zaak terug te komen. Ondertussen kreeg het comité hulp van de Bond Heemschut te Amsterdam die het ook van groot belang achtte dat Kattenburg zou blijven bestaan. Deze bond zou met een restauratieplan komen. De panden werden onderwilt met planken dichtgespijkerd om verder verval te voorkomen. In de vergadering op 21 juni 1974 boog de gemeenteraad zich voor de laatste keer over de kwestie Kattenburg, zo zou later blijken. Het bleek dat de Bond Heemschut geen restauratieplan had ingediend. De raad zag samen met het collega van B & W geen heil in verder uitstel en besloot een eerder genomen besluit om Kattenburg te slopen, uit te voeren.

Doofpot

In augustus 1974 is de sloop al in volle gang. Het meest zuidelijke voorhuis geeft zich gewonnen. Dan stuitten de slopers op een gedeeltelijk in scherven liggende en enigszins beschadigde doofpot die

tevoorschijn kwam. Zij lag onder een haardplaats en was gevuld met turf. De werkmeester bij het gemeentelijke apparaat Ozinga bracht het Fries Museum op de hoogte. Een museaal medewerker sprak van een oudheidkundige vondst. "De pot is geen schoonheid of kapitale vondst maar zij is een historisch-cultureel document. Zij is van Bergen op Zoomse makelij en stamt uit de eerste helft van 19de eeuw," zo schatte de medewerker in. De doofpot wordt sindsdien beheerd door het genoemde museum. Misschien wel de juiste plaats voor het laatste overblijfsel van de Nieuwe Huizen. De Nieuwe Huizen werden Kattenburg en werden oude huizen. Na de sloop verzezen er nieuwe huizen. Op 17 oktober 1980 vestigde het gezin van Klaas Steen zich in Kattenburg 7, gevolgd in 1981 door Roelof Hamstra in Kattenburg 6 en Cornelis Rodenhuis in Kattenburg 1, in 1982 Johannes Dijkstra in Kattenburg 3 en Mijntje van Dijk in Kattenburg 5 en tenslotte in 1984 Anne Zijlstra in Kattenburg 2 en Anne Vlaskamp in Kattenburg 4.

Tot slot

Ik kom met u aan het einde van weer een Wandeling. In 2007 ben ik begonnen met publicaties over de historie van de panden aan de smalle kant van het Oosteinde en nu, elf jaar later strand ik op Kattenburg.

Ik wil mensen bedanken. Ik bedank alle medewerkers van 't Bildts Dokumintasyntrium en met name Jelke de Jager voor het beschikbaar stellen van en het zoeken naar oude foto's. Ik ben verder dank verschuldigd aan Sijze Keizer voor het opdiepen van bewonersnamen uit de bevolkingsregisters en wat dies meer zij, aan IJme de Grijs en Gerrit Katsma voor de verhalen wat betreft de huizen en hun bewoners aan het Noordeinde en verder aan iedereen die op welke manier dan ook heeft bijgedragen aan de totstandkoming van deze Wandeling.

Ik wil hier iedere leidinggevende van de voormalige gemeente Het Bildt bedanken, die mij door de jaren heen de tijd en ruimte heeft geschonken om het historisch archief van Het Bildt onder de aandacht te brengen met de publicaties van 152 afleveringen van de Wandeling. Het was mij een waar genoegen. Voorts bedank ik iedere lezer die mij op de hoogte bracht van aanvullende informatie.

Ik draag deze laatste serie Wandeling op aan wijlen Arjen Dijkstra en wijlen Klaas Visser. Ik heb ze beiden node gemist bij het tot stand brengen van de afgelopen afleveringen. Ze wisten mijn Wandelingen in de jaren 2007-2015 met boeiende informatie over de bewoners uit verlopen tijden aan te vullen. Helaas kon ik bij de Wandeling door de Stadhoudersweg niet meer een beroep op beiden doen. En nu is de beschrijving van de historie van de bebouwing van St.-Annaparochie binnen de dorpskom van 1832 en de bewoners, na elf jaren dan eindelijk voltooid. Tot zover. Vaarwel.

Douwe Zwart

Naskrift redaksy:

Loof 't of niet, de redaksy fan de Bildtse Post wil Douwe Zwart och soa bedanke foor wat weer 'n prachtige, fasinerende koier weest het. Bij deuze.

